NİSAN 2021 • YIL: 4 • SAYI: 35 • 15 TL

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

Yazarlarımız Bitti mi?
YALÇIN KÜÇÜK

Ahmaklaştırma ve Çökertme
ÖZDEMİR İNCE

Edebiyatla Ahmaklaştırma
SONER YALÇIN

Heide Deyişleri
HAYRETTİN ÖKÇESİZ

Hubble'dan Sonra Din ve Felsefe
ORHAN GÖKDEMİR

Akılsızlaştırma Mekanizmaları
TAYLAN KARA

Markasız Yaşatmam!
Markasız Yaşayamam!
ÖNER YAĞCI

Erol Toy'un Ardından
BEYAZIT KAHRAMAN

Ekrem Ataer ile Son Kitabı
"Sol" 1, 2, 3... Üzerine
HALİL YENİ

Mutluluk Veren Okumalar ve Hasta Eden Korkunç Çeviri Hataları
DR. ULVİ ÖZDEMİR

Sabahattin Ali ve Kadın
SENCER BAŞAT

Bir Kopuş İhtimali Olarak Oblomovluk
EMRE FİDAN

Antik Roma'dan Frankfurt Okulu'na İmparatorluğun Çözülüşü
ÇAĞDAŞ GÖKBEL

İktidarlar Gelir, İktidarlar Gider
FİKRET İLKİZ

Bize Yeni Bir Zafer Gerek
MEHMET BARIŞ

Tonguç'un Eğitbilimsel Destanı
B. SADIK ALBAYRAK

"Eleştiri züccaciye dükkânına fille girmektir!"
Özdemir İnce

kitaplar üzerine

okumak, yazmak ve

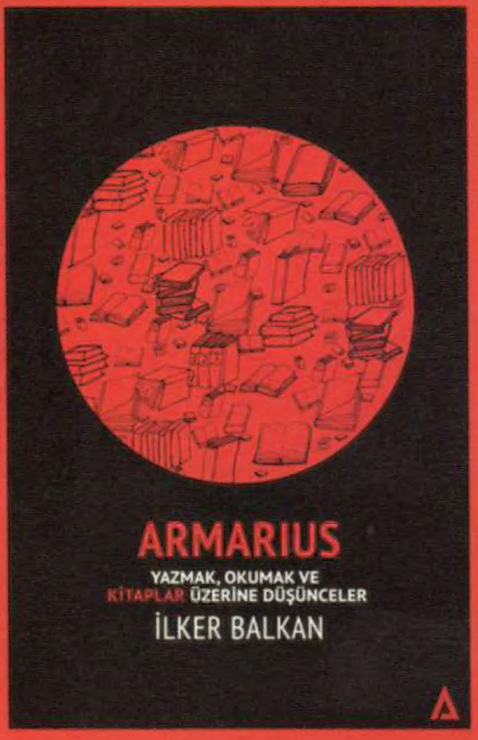

hayli ilginç kitaplar!

KANON

/kanonkitap /kanonkitap /kanonkitap

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

YIL: 4 • SAYI: 35 • NİSAN 2021
AYDA BİR YAYIMLANIR
ISSN 2619-9432

YAYIN SAHİBİ
YURDANUR ALBAYRAK

YAYIN TÜRÜ
YAYGIN SÜRELİ AYLIK GAZETE

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
B. SADIK ALBAYRAK

ÖYKÜ EDİTÖRÜ:
EVİN OKÇUOĞLU

EGE TEMSİLCİSİ:
AHMET KALE
akale5@gmail.com

YENİ GELENLER
ALİ EŞKİ
AYSUN ADALI
B. SADIK ALBAYRAK
ELİF YILMAZ
MAHİR ARDUÇ
UBEYDULLAH GÜNEL
ULVİ ÖZDEMİR

KAPAKTAKİ KARİKATÜR:
MUSTAFA BİLGİN

GRAFİK TASARIM
FATİH MUTLU

YÖNETİM YERİ
TOPÇULAR MAH. OKUR SOK. NO: 5/2,
EYÜP / İSTANBUL
TEL: 0537 240 55 54
WEB: www.yenigelen.com
E POSTA: yenigelendergisi1@gmail.com

BASKI
CEYLAN MATBAA
MALTEPE MAH. DAVUTPAŞA CAD.
GÜVEN SAN. SİT. B BLOK,
ZEYTİNBURNU, İSTANBUL

ABONELİK İÇİN
YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR580003200000000037975929
HESABINA VEYA
YURDANUR ALBAYRAK, 15719029
NO'LU POSTA ÇEKİ HESABINA
200 TL YATIRILDIKTAN SONRA ADRES
BİLGİLERİNİN VE ÖDEME MAKBUZUNUN
KOPYASININ E-POSTA İLE İLETİLMESİ
YETERLİDİR.
YURTDIŞI ABONELİK 100 AVRO
KARŞILIĞI TL.DİR

İÇİNDEKİLER

2 • **TÜRKİYE'DE AYDINLAR VAR**
B. SADIK ALBAYRAK

3 • **SOKAKLAR 'MALİYETİNE' SATANLARLA DOLU**
SİNAN ALBAYRAK

3 • **TİYATRO İNSANLIĞIN VAZGEÇİLMEZİDİR**

4 • **HUBBLE'DAN SONRA DİN VE FELSEFE**
ORHAN GÖKDEMİR

10 • **YAZARLARIMIZ BİTTİ Mİ? ÖYLEYSE SEÇKİN OKUYUCU PEŞİNDE**
YALÇIN KÜÇÜK

15 • **YARIM EKMEK'E KATIK OLANLAR**
YEŞİM ZUHAL YOLCU

16 • **AKILSIZLAŞTIRMA MEKANİZMALARI**
TAYLAN KARA

20 • **MARKASIZ YAŞATMAM! MARKASIZ YAŞAYAMAM!**
ÖNER YAĞCI

26 • **EROL TOY'UN ARDINDAN**
BEYAZIT KAHRAMAN

31 • **ÜŞÜDÜ GÖKTEKİ BU NAZLI AY BİZDEN UZAKLAŞIYOR / ÖTESİ**
MUSTAFA GÖKSOY

32 • **EKREM ATAER İLE SON KİTABI "SOL" 1,2,3... ÜZERİNE SÖYLEŞİ**
HALİL YENİ

35 • **BÖYLESİNE GİTMEK**
ASIM ÖZTÜRK

36 • **MUTLULUK VEREN OKUMALAR VE HASTA EDEN KORKUNÇ ÇEVİRİ HATALARI**
DR. ULVİ ÖZDEMİR

41 • **KALDIR ARAMIZDAKİ PERDEYİ**
BEDRİYE KORKANKORKMAZ

42 • **SABAHATTİN ALİ VE KADIN**
SENCER BAŞAT

48 • **BİR KOPUŞ İHTİMALİ OLARAK OBLOMOVLUK**
EMRE FİDAN

55 • **YOL**
ERMAN ÖZTÜRK

56 • **İMPARATORLUĞUN ÇÖZÜLÜŞÜ**
ÇAĞDAŞ GÖKBEL

59 • **TOHUM ATEŞİYLE**
HAYRETTİN GEÇKİN

60 • **İKTİDARLAR GELİR, İKTİDARLAR GİDER**
FİKRET İLKİZ

64 • **TAYLAN TAM ANLAMIYLA "YIKICI" BİR ELEŞTİRMEN**
ÖZDEMİR İNCE

66 • **AHMAKLAŞTIRMA VE ÇÖKERTME**
ÖZDEMİR İNCE

68 • **EDEBİYATLA AHMAKLAŞTIRMA**
SONER YALÇIN

70 • **ZAMANIMIZIN "HALK KÜLTÜR KOMİSERLERİ"!!**
GÜN ZİLELİ

72 • **GÜN ZİLELİ'YE ZORUNLU YANIT, OKURLARA AÇIKLAMA**
TAYLAN KARA

74 • **ÖMÜR BOYU ÖĞRENCİ BİR ÖĞRETMENİN ANILARI**
EMİNE AZBOZ

77 • **BİZE YENİ BİR ZAFER GEREK**
MEHMET BARIŞ

78 • **TONGUÇ'UN EĞİTBİLİMSEL DESTANI**
B. SADIK ALBAYRAK

82 • **HEİDE DEYİŞLERİ**
HAYRETTİN ÖKÇESİZ

TÜRKİYE'DE AYDINLAR VAR

"Eleştiri züccaciye dükkânına fille girmektir!" Özdemir İnce, Taylan Kara'nın Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme kitabından yola çıkarak eleştiriye böyle bir tarif getiriyor. Mustafa Bilgin Dostumuz, bu tariften esinlenerek Taylan Kara'nın piyasa edebiyatının ödül düzeneklerini, tanıtım klişelerini, aptallaştırıcı ideolojik işlevini teşhis ve teşhir eden eleştirel mücadelesini resmetti. Tekellerin ortaçağına mahkûm edilmiş bir toplumda, göz boyayıcı bir estetikle, kafa geriletici bir felsefeyle kültürü insanın hapsedildiği surlar labirentine çevirenlerle savaşa girişen yazarın filin sırtında resmedilmesinin kapağımıza heyecan getirdiğini düşünüyorum.

Taylan Kara ve eleştirisi yılların emeği, birikimi ve mücadelesiyle susuş kumkumalarını, "itlaf" tehditlerini, güleryüzlü sansürleri aşarak okur yazar kitlenin gündemine girdi. Yeni Gelen'in bu sayısında Taylan Kara'nın eleştirel mücadelesinin yankılarına geniş yer ayırdık. Özdemir İnce'nin Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme dizisinin ikinci ve üçüncü kitapları çıkar çıkmaz Cumhuriyet Kitap'ta yazdığı iki yazı, edebiyatımızın en az 60 yılının birikimini temsil eden, tartışmalarına katılmış, yapıtlarıyla zenginleştirmiş bir ustanın değerlendirmesi olması açısından çok önemlidir; Taylan Kara'nın eleştirisinin değerini ortaya koyuyor.

Soner Yalçın'ın Sözcü'de yayınlanan "Edebiyatla Ahmaklaştırma" yazısını da bu sayıda okuyacaksınız. Basının bütünüyle iktidarın güdümünde olduğu bir düzende gazeteci kalabilmiş, araştıran ve sorgulayan bir gazetecinin hakbilirliğinin, nesnel tutumunun bir örneği olmasıyla önemlidir. Üstelik düzenin politik karşıtı olduğu iddiasıyla solda yer alanların, yazan çizenlerin susuş kumkumasının inanılmaz bir parçası oldukları koşullarda değeri daha da artmaktadır.

***

Özdemir Hocamız, ilk yazısında Taylan Kara'nın kim olduğuyla ilgili bilgi bulamadığını, soruşturunca egemen edebiyat çevrelerinde hiç sevilmediğini anladığını yazmış. Yeri gelmişken Taylan Kara'nın, yazarlık dışındaki mesleği hekimliği de başarıyla sürdüren, organizmanın hastalıklarının teşhisinde görev yapan bir radyoloji profesörü olduğunu belirtmek istiyorum. Çok ağır bu iki işi Taylan Kara ölçüsünde yetkinlikle yapmak olağanüstü bir yetenek, çalışkanlık, insana inanç ve sevgi gerektiriyor.

Taylan Dostumun, organizmanın hastalıklarını teşhis eden hekimliğiyle, edebiyatın, felsefenin, tekelci kültürün insanı aptallaştıran kötülüğünü teşhis eden eleştirmenliği arasında bir ortaklık var; eleştirmenliğinin daha güç, yoğun emek gerektiren daha zor bir iş olduğunu biliyorum. Bazen bir cümle yazabilmek için birkaç kitap okumak gerektiren bir iş.

Taylan Kara'nın piyasa edebiyatında yarattığı suskun depremin dışavurduğu bir yazıya da sayfalarımızda yer vermek zorunda kaldık; Gün Zileli'nin Özdemir İnce ile Taylan Kara'yı "ulusalcı" ve "devletçi" etiketleriyle mahkûm etmeye çalıştığı yazıyı okuyunca piyasanın yazarı ne kadar kolaycılığa indirdiğini görüyorsunuz. Okumadığı kitabı eleştirdiğini itiraf ederek başlıyor. Eleştiri değil, bir mülkiyet kavgasıdır; piyasa yazarlarına "tahsis edilmiş" Cumhuriyet Kitap'ın kapağında Taylan Kara'nın yer almasını hazmedemiyor. Taylan Kara, bu yazıya cevap vermeseydi bile, bu haliyle onun bütün tezlerini doğrulayan bir yazıdır.

***

Taylan Kara'nın ve bütün Yeni Gelen yazarlarının verdiği yaşamsal bir kavgamız var; bu topraklarda en az iki yüz yıldır verilen aydınlanma savaşını sürdürmek. Bu savaşta edebiyatın, sanatın, felsefenin, kültürün işlevini geliştirmek, etkinliğini güçlendirmek...

Yalçın Hocamızın, bir sabah zindanda televizyon izlerken Boğaz Köprüsü'nü isyanla geçen Gezi halkı'nda gördüğü temel eksikliği gidermek zorundayız. "Yürüyenlerde her şeyi buldum, bir tek ideolojilerini, inançlarını zayıf duydum ve işaret ettim" diyor ve bunu geliştirici bir edebiyattan yoksun olmalarına bağlıyor: "Peki zayıflık çok doğal değil mi, ortalama 1980 doğumludurlar, öyle sayabilirim, eylülist darbe'nin yavrularıdırlar, ve ne okudular ki, Ahmet Altan mı, Elif Şafak mı ve eğer gördüğüm şekilde kalabildilerse, bunlardan uzak durabilmelerine borçluyuz."

Her ay Yeni Gelen'i yayına hazırlarken çok şaşırıyorum. Birçok yazarımızdan gelen yazılar, ele aldıkları konularla, sorunlara yaklaşımlarıyla birbirini bütünlüyorlar. Sanki bir dergi çıkarmıyor da, önceden planlanmış, üzerinde anlaşılmış ortak bir kitap yazıyoruz. Ülkenin aklı çökertilmiş gerçekliğiyle Yeni Gelen'de aklı yaşatan ve geliştirmeye çalışan bu verimli buluşmayı okudukça, "Türkiye'de aydınlar var" diyorum. Bu aydınların önemli bir bölümünün ve özellikle genç aydınların Yeni Gelen'de olduğunu biliyorum.

Dergiyi baştan sona okursanız bana hak vereceksiniz.

Aydınlarımızla ve okur aydınlarımızla bize yakışan bir gelecek arıyoruz.

■ **B. SADIK ALBAYRAK**

SOKAKLAR 'MALİYETİNE' SATANLARLA DOLU

Kriz zamanlarının olmazsa olmazı bir manşet bir yerden gözünüze ilişiverir: "Dünyanın en zenginleri pandemi sürecinde servetlerini artırdı."

"Bu kriz hepimizi vurdu"larla geçen krizleri, enflasyonları geride bıraktık. Onlar yerini, 2020'ye ve yüksek bir katılımla "birilerine vurmuyor demek ki"lere bıraktı. "Demek ki birileri bunu bile fırsata çeviriyor."

Çeviremeyenlerin hali ortada. Aşılanma sürecinin vadettiği günlerde önceden çektiği kredileri karşılamayı umanlar, kira ödememek adına memleketine dönenler, ücretsiz izne gönderilenler... Ülkemizin yeni yoksulları 1,5 milyon insan... Peki, onların izine TÜİK verilerinde rastlayamıyorsak, nerede rastlıyoruz?

Eğer hali hazırda siz de bir çeviremeyen değilseniz, o şanslı kişi sizseniz yani, yeni Türkiye gerçeğiyle karşılaşmamanız yine de pek mümkün değil. Sokaklardan çekilen insanlar, peşinden onları takip eden dükkânlarla, ardında bir iz bırakıyor. Türkiye'nin toplatmaya gücünün yetmediği bir afiş, gelecek günlerin programını önünüze seriyor; "Sahibinden Kiralık" afişleri, bir süre vitrinlerden gidecek gibi görünmüyor.

Erdek sokakları, genç bir sanatçının yere açtığı tezgâhta satılmayı bekler gibi duran "Sahibinden Kiralık" afişlerine bakıyor. Bu performansı icra eden Doğa Çal, bize "Maliyetine" adlı bir sanat işi ile karşı karşıya olduğumuzu anlatıyor. "Maliyetine" işinde Doğa Çal, afişleri, kullandığı malzemelerin ve ulaşım ücretlerinin oluşturduğu maliyetine sattığını belirtiyor. "Bu afişler, Türkiye'nin bu ekonomik halinde araya emlakçıyı bile sokmayan fakirleşmenin herkesçe bilinen işareti" diyor Doğa ve ekliyor: "Afişlerin bugünkü fiyatı 22 lira 22 kuruş. Ama afişlerden satamadıklarımı geri götürüp, tekrar satmak için bir yere gidersem ulaşım masraflarını şu ana kadarki maliyetin üzerine ekleyeceğim, yani fiyat giderek artacak."

"Maliyetine" işi, sadece yeni yoksulları değil, fırsatçıları da duyumsatıyor bize. Yağmurdan sonra köşe başından şaşırtıcı bir hızla beliren şemsiyecilerin krizi fırsata çeviren halini de hatırlatmıyor değil. Ama her fırsat sömürüye açılmıyor. "Maliyetine"nin kârı, maddi türden değil. En büyük umudumuz, daha karamsar bir benzetmenin sadece bir benzetme olarak kalmasıdır. Doğa'nın mitinglerde gezen bir bayrak satıcısı ve "Sahibinden Kiralık"ın da bir bayrak olmamasıdır.

■ **SİNAN ALBAYRAK**

27 Mart Bildirisini Müjdat Gezen ile Metin Akpınar yazdı

TİYATRO İNSANLIĞIN VAZGEÇİLMEZİDİR

Dünya Tiyatro Günü ulusal bildirisi, bu yıl Müjdat Gezen ve Metin Akpınar tarafından yazıldı. Bu yılki ulusal bildiriyi iki usta ismin yazmasını, ITI Üniversiteler Türkiye Temsilcisi Bilkent Üniversitesi Bölüm Başkanı Jason Hale ve ITI Türkiye Temsilciliği Yönetim Kurulu üyeleri Ayşe Emel Mesci, Turan Oflazoğlu, Engin Uludağ ve Savaş Aykılıç kararlaştırdı.

Müjdat Gezen ve Metin Akpınar'ın 27 Mart Dünya Tiyatro Günü Bildirisi şöyle:

"27 Mart Dünya Tiyatro Günü sanat emekçilerine, sanatseverlere kutlu olsun. Dionysos şenlikleriyle başlayıp gelişen tiyatro, asırlardır varlığını sürdürüyor. Merkezinde insan olan bu sanat, insan var olduğu sürece yaşayacak.

Edebiyatın en içten bölümlerinden biri olan Tiyatro Edebiyatı'nda, oyun yazarlarına çok gereksinim var. Onlarsız olmaz. Tıpkı seyirci olmadan tiyatro olmayacağı gibi...

Oyuncu – Seyirci – Oyun Yazarı.

Biz bize benzeyen insanlarla üç yüz elli bin yıldır yeryüzündeyiz. Ancak insanı insan yapan, Bilimdir, Sanattır, Tiyatrodur.

Ana malzemesi insan olan bu meslekte, iyi insandan iyi yazar, iyi yönetmen, iyi oyuncu çıkartmak daha kolaydır.

Biz değerler sıralamasında, genelde sanatı en üst sıraya koyarız. Özelde tiyatroyu, sanata en yakın düzeyde düşünüyoruz. Çağımızda; üreme içgüdüsü, beslenme içgüdüsü tatmin olduğunda mutlu olanlara başka popülasyonlara verilen adı veriyoruz. Ancak üreme, beslenme açlıklarından başka açlıklar duyanlara, onları üretip onları tükettiğinde mutlu olanlara insan diyoruz.

Bilgi iletişim çağı ne kadar gelişirse gelişsin, algoritmalar, yapay zekâlar nereye ulaşırsa ulaşsın, Tiyatro insanla yapılır, insanca yapılır, insanlar için yapılır...

TİYATRO İNSANLIĞIN VAZGEÇİLMEZİDİR.

İNSANSIZ TİYATRO, TİYATROSUZ İNSAN OLMAZ.

Ve güzelim tiyatro kültürü biz insanlar burada olduğumuz sürece yaşamaya devam edecek."

HUBBLE'DAN SONRA
Din ve Felsefe

■ ORHAN GÖKDEMİR

Bu galaksi güneşten 11 milyar ışık yılı uzakta. Fotoğraflara bakan astronomlar zaman ve mesafe arasındaki bağlantıdan dolayı 11 milyar yıl önceki halini gördüler haliyle. **Geçmişe, bildiğimiz evrenin yola koyulduğu 13,8 milyar yıl öncesinin sadece birkaç milyar yıl sonrasına bakıyorlar demek ki. Tanrı olsa başka ne görebilir ki?**

Amerikalı astronom Edwin Hubble 1920'li yıllarda tüm zamanların en şaşırtıcı keşiflerinden birini yaptı; Evren durağan değildi. Gökyüzünde asılı duran yıldızlardan oluşan bir evren algısı yanılsamadan ibaretti. Hubble, o güne dek nebula zannedilen çok uzaklardaki pek çok gök cisminin her birinin yüz milyarlarca yıldız barındıran birer gökada olduğunu fark etmişti. Üstelik bu gökadalar büyük bir hızla birbirlerinden uzaklaşıyordu. Evrendeki her şey, sürekli büyüyen, genişleyen sonsuz bir balonun içindeydi. Haliyle bilinen evren de bildiğimizden çok büyük olmalıydı. Samanyolu galaksisinden ibaret sandığımız evrenin anlamını değiştiren keşif bu oldu. Onun bu keşfiyle insanlık ailesinin evren algısı birdenbire milyarlarca kat büyüyüvermişti.

Şimdi onun adını taşıyan bir teleskop dolaşıyor Dünyanın yörüngesinde. 24 Nisan 1990'da uzay mekiği Discovery tarafından taşınmış Dünya dışına. 30 yıldır görevde. Hubble Uzay Teleskobundan (HUT) söz ediyorum. HUT, NASA ve Avrupa Uzay

Ajansı'nın (ESA) ortak çalışmasının ürünü. Bu tür bir teleskopun inşası 1923'ten beri gündemdeydi. Ancak gereken fon 1970'li yıllarda bulunabildi. Yapımına girişildiğinde plan teleskobun 1983'te uzaya gönderilmesiydi. Teknik aksaklıklar, bütçe sorunları ve Challenger faciası nedeniyle plan hedefleri tutturulamadı. Nihayet 1990'da yörüngeye yerleştirildikten sonra da ana aynanın teleskobun çalışmalarını kısıtlayacak şekilde yanlış yerleştirildiği fark edildi. Sorun üç yıl sonra bir uzay mekiği yolculuğunda giderilebildi.

HUT, Dünya atmosferinin dışında konumlanması sayesinde, yeryüzündeki teleskoplara kıyasla pek çok avantaja sahip. Mesela atmosferin olumsuz etkilerinden azade. Bu sayede yüksek çözünürlüğe sahip kamerasıyla görünür ışık ile en uzak mesafeden detaylı görüntüler alıyor. Bu görüntüler, evrenin genişleme oranı gibi çözümü zor alanlarda devrimsel sonuçlar yaratıyor. Onun sayesinde şimdiye kadar gözlemlenebilmesi mümkün olmayan, milyarlarca yıl yaşında binlerce galaksiye meraklı bakışlar atıyoruz. Evrenin bugünkü halini almak üzere yola çıktığı o ilk anlara onun merceği sayesinde bakıyoruz ve var oluşumuzun köklerini görüyoruz.

Alexey Akindinov'un uzaya ilk çıkan insan Yuri Gagarin'in Kahvaltısı tablosu

YÜCE TANRI HUT!

Yardımıyla elde edilen verilere göre gözlemlenebilir evren 13,8 milyar yıl yaşında. HUT büyük patlamadan hemen sonra oluşan ve "havai fişek" patlamasını andıran yıldızların görüntüsünü yakaladı mesela. Büyük patlamadan sadece 2,7 milyar yıl sonra oluşmuş bir galaksideki yeni doğan yıldızları oluşturan kümelerin çok net görüntülerini ortaya çıkardı. Bu galaksi güneşten 11 milyar ışık yılı uzakta. Fotoğraflara bakan astronomlar zaman ve mesafe arasındaki bağlantıdan dolayı 11 milyar yıl önceki halini gördüler haliyle. Geçmişe, bildiğimiz evrenin yola koyulduğu 13,8 milyar yıl öncesinin sadece birkaç milyar yıl sonrasına bakıyorlar demek ki. Tanrı olsa başka ne görebilir ki?

HUT'un görüş açımızda yaptığı radikal değişikliği şöyle özetleyeyim. Daha yakın zamana kadar evren insanlık için Samanyolu gökadasından ibaretti. Şimdi Samanyolu'nun evrende bir kum tanesinden ibaret olduğunu biliyoruz. Gözlemlenebilir evrende yapılan incelemeler gökadaların yüzlercesinin bir araya gelerek kümeler oluşturduğunu gösteriyor. Bizim gökadamız olan Samanyolu'nun yerel kümesinde 40'tan fazla irili ufaklı gökadanın bulunduğu tahmin ediliyor. Kümenin en büyük elemanları Samanyolu, Andromeda ve Triangulum gökadası. Evrenin kısmen seyrek nüfuslu bir bölgesindeyiz yani. Bu kümeler de belli sayılarda bir araya gelerek çok daha büyük yapılar olan "Süper Kümeleri" meydana getiriyorlar.

Samanyolu gökadasının kıyısında önemsiz küçük bir yıldız olan Güneş galaksideki 200 milyonu aşkın yıldızdan biri. Yine de çapı Dünyanın çapının 110 katı büyüklüğünde. Kendi ekseni etrafında saatte 70 bin km hızla dönüyor ve bu hıza rağmen bir turunu 25 günde tamamlıyor. Yaşının 8 milyar yıl olduğu tahmin ediliyor.

O Güneşin etrafından dönen mütevazı gezegenlerden biri olan genç Dünyamız kaç yaşında peki? Kutsal kitapların birkaç bin yıl ömür biçtiği Dünyanın yaşının da yaklaşık 4-5 milyar yıl olduğu kabul ediliyor. Delili kayaçlar. Dünyadaki en eski kayaçlar, Grönland'ın batısında bulundu ve yaşları yaklaşık 4,1 milyar yıl olarak saptandı.

Demek ki HUT'u evrenin uzak bir köşesine çevirdiğimizde aşağı yukarı 10 milyar ışık yılı derinliğinde bir alana bakıyoruz ve muazzam bir sonsuzluğun ortasında buluyoruz kendimizi. Kaba hesap, saniyede 300

bin kilometre hızla 10 milyar yıl yol almak demek bu. Düşünün, HUT'un camına çarpan en uzak galaksinin ışığı yola çıktığında daha Güneş oluşmamıştır, Dünyadan en ufak bir iz yoktur. Belli ki bu muazzam sonsuzluğun ne yaratılmaya ne de bir yaratıcıya ihtiyacı vardır. Her şey her an o muazzam sonsuzluğun içinde olup bitmektedir. Evrenin milyarlarca ışık yılı ötesinde bir yerde yeni bir hayat filizleniyor, milyarlarca ışık yılı berisinde var olan bir başkası kendi üzerine çöküp yok oluyor. Var olan yok olmayı, yok olan var olmayı hak ediyor. Eskiyen, çürüyen düşüyor, taze olan, yenilenen yükseliyor.

DİN İMKÂNSIZ, DEİZM BELKİ...

Ama çok şükür HUT'un kışkırtıcı ve yıkıcı bakışlarından uzakta, inancın korunaklı alanında huzur içinde yaşayıp gidiyoruz biz. Mesela AKP'li Metin Külünk Türkiye'yi bekleyen büyük tehlikenin Deizm olduğunu söyledi. Deizm ise onun tarifine göre, "Kuransız İslam, peygambersiz Kuran, daha da ötesi Allah'ın yeryüzünde hiçbir şeye karışmayacağının iddia edilmesi"ydi. Hâlbuki Külünk'ün "din elden gidiyor" diye dövündüğü sırada haksızlıktan, hukuksuzluktan boğuluyordu ülke. OHAL sopası 80 milyonun başında sallanıp duruyordu. Yoksuldan alıp zenginin cebine doldurmuşlardı. Her sokağa bir imam hatip projesi yetmemişti ve imamları evlere göndermeyi planlıyorlardı. Ama sıkıntılıydılar hâlâ. Çünkü ne zulmü ne hırsızlığı ne tecavüzü ne yalanı ne dolanı ne yağmayı ne sömürüyü önleyebilmiş değildi bunlar. Tam tersine toplum bir ahlaksız deryasında debelenip duruyordu ve kendi üzerine çökmek üzereydi.

Zamanın akışı Deizme mi yoksa dine doğru mu bilmem. Ustanın dediği gibi din bunalmış yaratığın iç çekişi, merhametsiz dünyanın ruhu ve akılsız bir çağın aklıdır. Ağrı kesici böyle toplumlarda elzemdir.

Ama Hubble'ın aynası var bir de. Aydınlanmanın ışığıdır yansıttığı. Ve neye, kime inanırsa inansın o aynada gördüğünden ibarettir insanlık.

BURÇİN'İN GALAKSİSİ

Ama tuhaf zamanlardan geçiyoruz. Düşene tekme atmak, mazluma karşı zalimin yanında saf tutmak moda. Kapılandığı muktediri peygamber, hatta tanrı ilan eden şaklabanlardan geçilmiyor ortalık. İşportacılık yapan saray artıkları bile türedi son zamanlarda. Osmanlıdan kalanları istiyorlar ki, işportacı olsa bile gönüllerinin geniş olduğunu anlıyoruz. Bir de "peçeteyiyengiller" familyası var. Bu familyanın bir kısmı dışarıda sürgünde, bir kısmı da içeride çile dolduruyor. Mazlum bile sayılabilirler yani.

Familyanın adını bir dönem Fethullah Gülen'in en yakınındaki isimlerden olan Prof. Dr. Ahmet Keleş'in anlatımlarına borçluyuz. Keleş, "Birisi, kahvaltıda Gülen'in ağzını sildiği peçeteyi aldı ve bir kısmını yırtıp yedi, bizzat şahidim. Bu cinnet noktasına gelenler sonra aklınıza gelmeyen her şeyi icra edebiliyor. Gülen'in ağzını sildiği peçeteyle gömülmek isteyenler dahi var" bilgisini verdi örneğin. Gülen'in "İstesem elime aldığım kâğıdı paraya, dokunduğum toprağı altına çeviririm" dediğini söyleyen Keleş, "Gülen'in kesilen tırnakları ve saçları atılmaz saklanırdı. Gülen'in tıraş olduğunda kesilen saçları bile kutsal sayılıyor. İç çamaşırları da saklanırdı" dedi. Şaka olmadığını biliyoruz: Polis, derdest ettiği Fethullah Gülen'in yeğeni Ahmet Ramiz Gülen'in evinde, özel şekilde muhafaza edilen kıl ve tırnak buldu örneğin. Bir tür "kutsal emanet" imalatı olduğu bellidir.

Bir zamanlar peçete yemeyeni devlete almayanlar şimdi, "peçeteyiyengiller"in bankasının önünden geçeni içeri tıkıveriyorlar, biliyoruz. Çünkü Nakşibendiyenin Nurcu kolu, Nakşibendiyenin sair koluna darbe yapmaya kalkıştı. Ama nihayetinde yenenle yenilen arasında bir santim fark yok. Zihniyet aynı zihniyet; ölçüsüzlükte, zalimlikte, iş bitiricilikte,

O akıl sağlığı tartışmalı, cinlerle irtibatlı ilkokul mezunu vaize teslim ettiler koca ülkeyi. Şanlı ordumuz, ihtişamlı burjuvazimiz, kelli felli siyasilerimiz böylesinin vatan için daha hayırlı olacağını düşündü. Burçin'leri yetiştirdiler, devlete yerleştirdiler, desteklediler. Hâlâ desteklemeye devam ediyorlar. Dağın taşın imam hatip yapılmasının sebebi ve sonucudur Burçin. Yıldızlara, galaksilere bakan ama ışık geçirmeyen bir yeni insan türüdür.

ahmaklıkta sınıfsız imtiyazsız kaynaşmış bir kitle. Peçeteye, kirli dona, kıla, tüye meraklı koca bir nesil yetiştirdiler ittifak halinde. "Altın nesil" diyordu ağlak emekli vaiz. Bu nesil yıktı işte cumhuriyeti. "Peçeteyiyengiller"i konu edinmemizin sebebi de bu.

Burçin, ABD'de yerleşik türbanlı bir bacımız. Yüksek lisans öğrencisi. Basında yer alan haberlere göre bu bacımız türbanlı olmasının yanında yeni bir galaksi keşfetti. Yani türbanlı bacımız gözünü evrenin derinliklerine dikmiş, teleskobuyla 14,5 milyar ışık yılı uzaklıktaki galaksilere bakıyordu. Gelenek olduğu üzere keşfettiği galaksiye Burçin'in adı verildi. Böylece türbanlı bacımız Burçin'in de bir galaksisi olmuş oldu. Sorun şu ki Burçin bacımız Fethullah Hocaya meyilliydi.

YOBAZIN EVRENİ

Önce bir düzeltme yapalım. Konuyla ilgili bir makalede verilen bilgilere göre Burçin ve arkadaşlarının incelediği galaksi PGC 1000714. Yani Burçin incelemeden önce galaksi zaten biliniyor. Onların incelediği şey ise galaksinin çift halka yapısı. Ekip, PGC 1000714 üzerine yaptıkları çalışmalarda bu halka yapısını keşfettikleri için, başarılı yüksek lisans öğrencisi Burçin'i onurlandırmak adına kendi aralarında galaksiye "Burçin'in Gökadası" ismini vermiş. Genç bilim insanlarının hocaları ve arkadaşları tarafından bu şekilde onore edilmeleri, yurtdışı üniversitelerinde sık görülen güzel bir davranış.

Yani bu resmi bir isimlendirme değil, çünkü çalışma yeni bir galaksinin keşfini içermiyor. Önceden bilinen ve PGC 1000714 olarak numaralandırılmış olan galaksi üzerindeki inceleme ve çekirdek çevresindeki farklı yaş halkalarının keşfinden kaynaklanan bir başarı var. Yani, yeni bir galaksinin keşfedilmesi veya galaksiye Burçin'in adının resmi olarak verilmesi söz konusu değil. Hoş, Astronomi herkesin yeni keşifler ortaya koyabileceği bir bilim dalı. Örneğin, kuyruklu yıldızların büyük bir kısmı profesyonel astronomlarca değil, uzun geceler boyu sistemli biçimde gökyüzünü inceleyen amatör astronomlar tarafından keşfedilmiş.

Dedim ya tuhaf zamanlar. Bacımız kirli peçete yemeye teşne ama işi ışık yılı ile ölçülebilen mesafelere bakıp keşif yapmak. Düşünün, sabahtan akşama PGC 1000714 galaksisinin halkalarına bakıyor. Baktığı şey sonsuzluğun ortasında bir kum tanesi. Baktığı o kum tanesinin içinde milyarlarca yıldız, milyarlarca gezegen, uydu, göktaşı var. Baktığı kum tanesinin etrafında ona benzeyen binlerce kum tanesi daha var. Çünkü baktığı kum tanesi yüzbinlerce kum tanesinden oluşan Leniakea süper kümesinin bir parçası. O kümenin uzak bir noktasında yer alan bizim kum tanesinin derinliği bin, çapı yüz bin ışık yılı. İçinde milyarlarca yıldız milyarlarca gezegen var. O sistemin kenarında bir yerde dolaşan yıldızımız pek mütevazı bir yıldız. O yıldızın etrafında dolaşan gezegenlerin en mütevazısı üzerinde yaşıyoruz. Buna rağmen kendimizi çok önemsiyoruz. Evrenin var olmasının amacının biz olduğumuza inanıyoruz. Bu sonsuzluğa yaratıcı tayin ediyoruz. O yaratıcıya vasi atıyoruz, kirli peçetesini yiyor, tırnağını, kılını, kirli donunu kutsal emanet olarak saklıyoruz. Hakikaten Burçin'in Galaksisidir bu!

Burçin, akıl sağlığı tartışmalı, cinlerle irtibatlı ve ilkokuldan zar zor

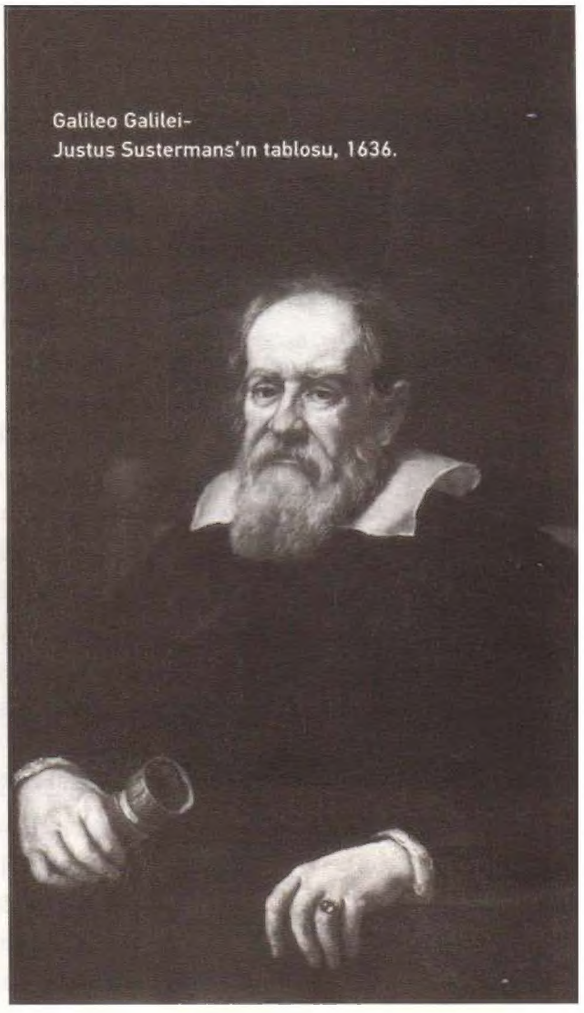

Galileo Galilei-
Justus Sustermans'ın tablosu, 1636.

mezun olmuş hocasının elini öptükten sonra okulun yolunu tutup işte böyle bir evrene bakıyor. O evrene bakarken başörtüsünün sıyrılmamasına, saçlarının etraftaki erkekler tarafından görülmemesine dikkat ediyor.

O akıl sağlığı tartışmalı, cinlerle irtibatlı ilkokul mezunu vaize teslim ettiler koca ülkeyi. Şanlı ordumuz, ihtişamlı burjuvazimiz, kelli felli siyasilerimiz böylesinin vatan için daha hayırlı olacağını düşündü. Burçin'leri yetiştirdiler, devlete yerleştirdiler, desteklediler. Hâlâ desteklemeye devam ediyorlar. Dağın taşın imam hatip yapılmasının sebebi ve sonucudur Burçin. Yıldızlara, galaksilere bakan ama ışık geçirmeyen bir yeni insan türüdür.

Galaksilere bakar ama üç harfli-

Nicolaus Copernicus

Bilimin evrenini ise büyük Aydınlanmacılara borçluyuz. Nicolaus Copernicus, Giordano Bruno, Tommaso Campanella, Galileo Galilei, Gottfried Leibniz ve tabii Isaac Newton'dur kurucu babaları. 16. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve 18. yüzyılın başında biten, esasında ortalama bir yüzyıllık bir harekettir bu.

lerden korkar. Bu, aynı zamanda heteredoks halk İslamının ortodoks "yüksek" İslama galebe çalmasıdır. Kitabi İslam'ın, halkın senkretizmine boyun eğmesidir. Siyasal İslamın onca acı, onca keder, onca yıkım ve katliamdan sonra sonunda kazandığı Pirus zaferidir.

İSLAMCININ AYA NAFİLE YOLCULUĞU

Sonsuz uzayı bir yana bırakıp dönelim kendi muhteşem hapishanemize. Güneş sisteminden söz ediyorum...

Güneş sistemimizin artık yeni bir mesafe şampiyonu var: Farfarout! Astronomlar, Güneş'ten 140 astronomik birim (AB) uzaklıkta keşfettiler bu yeni cismi. AB, Dünya'nın Güneş'e uzaklığını temel alan, yaklaşık 150 milyon kilometre tutarındaki bir mesafe birimi. Yani bizim "Farfarot" 140 çarpı 150 milyon kilometre uzaklıkta. Bir başka deyişle bu cisim, Dünya – Güneş mesafesinin 140 katı uzaklıkta dolanıyor. En uzak kaya gezegen Plüton bile güneşin etrafında 39,5 astronomik birim uzaklıkta dönüyor. O kadar uzak...

Farfarot adlandırması, keşfi Aralık ayında açıklanan bir önceki rekor sahibi Farout'a bir selam niteliğinde. Farot da Güneş'ten yaklaşık 120 AB uzaklıkta dönüyor. Cismin Güneş çevresindeki bir turunu yaklaşık 1000 yılda tamamlayan bir cüce gezegen olduğu sanılıyor.

Yalnız sözünü ettiğimiz uzaklık rekorları, cisimlerin belli bir andaki konumlarına göre olan uzaklıkları. Yoksa yolu bir hayli eliptik olan gök cisimleri yörüngelerinin belli bir noktasında 140 AB'den daha uzakta bulunabilir. Sonrası hâlâ büyük bir bilinmez. Mesela bir cüce gezegen olan Sedna, 900 AB'den daha uzakta dolanıyor. Kaldı ki sınır orası da değil. Trilyonlarca kuyruklu yıldız barındıran devasa Oort Bulutunun iç sınırları yaklaşık 5 bin AB uzaklıktan başlıyor.

Akıllara zarar mesafeler demek bunlar. Güneş sisteminin dış sınırları iki ışık yılı ötelerde bitiyor. Sonra bize en yakın yıldız sistemi Alfa Centauri'nin sınırı başlıyor. O da bize yaklaşık 4,3 ışık yılı uzaklıkta. Saniyede 300 bin kilometre hızla gitseniz 4 yıl 3 ay sonra ulaşabilirsiniz demek bu. Ulaşabildiğimiz hız saatte 20 bin kilometre. Daha başındayız ve yolumuz çok çok uzun.

Birkaç hafta önce evimize en yakın iki gezegenden biri olan Mars'a bir uydu daha indi. Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi'nin uzay aracı Perseverance, Azim, mini helikopteriyle Mars'a iniş yaptı. Mars'ın Dünya ile uzaklığı Güneş etrafındaki yörüngesine bağlı olarak 55 milyon ila 400 milyon kilometre arasında değişiyor.

Durup durup bu gezegeni hedef almamızın bir sebebi var. Venüs ilgi alanımızın dışında, çünkü atmosferi çok kalın, içindeki sıcaklık dayanılmaz. Merkür ön cephede Güneş'te kavruluyor. Dış gezegenler birer gaz bulutu. Geriye insan için ulaşılabilir sadece Mars kalıyor. Uydular gönderip duruyoruz, bir gün yüzeyine insan ulaştırmayı hayal ediyoruz. Keyfiyetten değil mecburiyetten.

Kaldı ki uydularla "evreni keşfetme" girişimimiz yeni değil. 1970'li yıllarda büyük bir heyecanla fırlatılan Pioneer ve Voyager adlı araçlar bugün hâlâ yollarına devam ediyor. Gaz devleri Jüpiter ve Satürn hakkındaki görüşümüzü bütünüyle değiştirerek ilerlediler. Voyager 1, dış gezegenlere selam çaktıktan sonra Dış Güneş Sistemi'ne yöneldi. 40 küsur yıllık yolculuktan sonra Güneş rüzgârlarının etkisini tamamen yitirdiği "heliopause" sınırına ancak ulaştılar. Gelecekte bir gün Güneş sisteminin dışına ulaşmaları umut ediliyor. Bir kazaya belaya uğramazlarsa tabii.

Onlar ağır aksak Güneş sisteminin sınırlarına ulaşmaya çalışırken ayrıldıkları Dünya yıldızının etrafında saatte 105 bin kilometre hızla dönmeye devam ediyor. Güneş Samanyolu galaksisi etrafında saatte 828 bin kilometre hızla koşturuyor. Bu baş döndürücü hızla bile yörüngesinde tam bir tur atabilmesi için 225 milyon yıl gerekiyor.

Milyarlarca yıldıza ev sahipliği yapan galaksimizin çapı 100 bin ışık yılı büyüklüğünde. Yine de kıyaslandığında küçük bir galaksi sayılıyor. Güneşimiz küçük cüce bir yıldız. Voyager'den baksanız Dünya'nın da çok mütevazı olduğunu fark edersiniz. Küçük, kayalık, sulak bir iç gezegendir.

Yani evrenin ne bize ne Dünya adını verdiğimiz evimize ne onun etrafında döndüğü küçük parlak yıldızımıza aldırdığı var. Biz değiliz merkezi. Zaten insanlık ailesinin hiçbir tanrısı onun büyüklüğünü hayal edememiş bugüne kadar. Dinlerin Dünya merkezli inançlar olmasının sebebi bu.

HER GÖK CİSMİ BİR TANRI

İslam'ın doğuşunda belirgin izler bırakan inançlardan biri şimdi silinmiş Sabiilik'ti. Anadolu'daki ibadethanelerinden biri, Ay tapınağı, 13. yüzyılda Harran'da hâlâ ayaktaydı. Moğollar işgal edince kentle birlikte tapınağı da yıktı. Hâlbuki Müslümanlar onları "kitaplı dinlerden" saymışlar ve dokunmamışlardı. Sabiiler gök cisimlerine taparlardı. Silinmiş olmalarına rağmen izleri "kitapta" belirgindir. Peygamber İbrahim'in yıldızlarla, Güneş'le ve tabii Ay'la ilgili muhasebesi meşhurdur. Sonuç itibariyle bütün "semavi" dinler yıldız tapımı inancının paltosundan çıkmıştır. Yıldızları, onların "en büyükleri" olan Güneş'i ve Ay'ı tanrı saymak anlaşılabilir bir şeydir. Kaldı ki Güneş, sistemindeki canlılar için gerçekten de tanrı rolündedir.

İddia odur ki bu tür inançların ortaya çıkmasında insanların hayatlarını kazanma biçimlerinin belirleyici bir etkisi vardır. Ay'a tapınanlar daha çok çobanlardı. Güneş'te tanrı görenler tarımla uğraşıyordu. Arap kültüründe Ay'ın baskın olması bu tarihsel toplumsal gelişmeyle ilişkilidir. Ay takvimi de, Kameri, bu yaşam biçiminden devşirilmişti.

Ancak zamanla çobanlığa dayalı yaşam biçimi değişti, inanç daha soyut bir biçime büründü. Yeni biçimin esası soyut bir "büyük ruh"a kulluktur. Bu da çobanlıktan medeniyete, kabileden devlete geçişe tekabül eder. Büyük ruha kulluk somut dünyadaki efendiye baş eğmenin provasıdır. Ruhçu "nefsi yok etmek" ister, asıl istediği insan kişiliğini yok etmektir. İnanç gönüllü kulluğun ve köleliğin yolunu açar, pekiştirir. Dünyevi kulluk sonsuza kadar değişmeyecek tanrı düzeni olarak görülmeye başlanır ki egemen sınıf açısından tadından yenmez.

İnsanlık ailesinin çocuksu halleridir bunlar. Din konusu açılır açılmaz insan çocuksulaşır; Ay'a gidebileceğine, evrene hükmedebileceğine, bunun bir büyük ruhun isteğiyle olabileceğine inanır. Bu inanış insan merkezlidir üstelik. Evrendeki her şey ona göre düzenlenmiştir.

Evrenin tanrısı aslında insanın tanrısıdır. Ancak inancın evreni ile bilimin evreni "farfarot"tur, birbirleriyle hiç karşılaşmaz.

AYDINLANMANIN IŞIĞINDA

Bilimin evrenini ise büyük Aydınlanmacılara borçluyuz. Nicolaus Copernicus, Giordano Bruno, Tommaso Campanella, Galileo Galilei, Gottfried Leibniz ve tabii Isaac Newton'dur kurucu babaları. 16. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve 18. yüzyılın başında biten, esasında ortalama bir yüzyıllık bir harekettir bu. Bruno'nun ufukta parıldayan ve yıldızlarda yazılı olan büyük sihirli dönüşüm konusundaki inancını Campanella da paylaşıyordu. Öncü Bruno, güneş merkezliliğini Hermetik devriminin merkezi olarak ilan etmiş, kilisenin düşüşünü veya yenilenmesini tetikleyecek olan bir işaret haline getirmişti. Giordanisti'lere göre, güneş merkezlilik sadece bir teori değildi, yeni bir Hermetik ütopyaydı. Bir dalganın üzerinde geldiler ve birbirlerine tutunarak bir dalga yarattılar. Dinin ve onun yeryüzündeki "bekçisi" kilisenin yol açtığı koyu karanlıkta, bugün bize pek de anlamlı gelmeyecek işaretlere tutunarak Dünyamızı ve evrenimizi aydınlatmayı başardılar. Mucizevi insanların yarattığı büyük bir aydınlıktır.

İnsan aklı o aydınlıkta ilerlemeye devam ediyor. Mars'a uydu indiriyor. Güneşin sınırlarına uydular yolluyor. Evrenin derinliklerine göz atabileceği teleskoplar yapıyor.

Ama bunların evreni küçülttüğünü söyleyemeyiz. Evren insanın onu anlamak için attığı her adımda daha büyüyor, ondan daha uzaklara genişliyor. Teleskopu sonsuz derinliklere döndürdüğümüzde gördüğümüz her şey ufalıyor, basit bir yıldız tozuna dönüşüyor.

Yaratıcı, aydınlatıcı bir gerilim bu. Felsefe sonsuz evren ile sınırlı insan hayatı arasındaki gerilimden türedi. Felsefeyle o gerilimi bilginin yolunda ilerlemenin itici gücüne dönüştürmeyi başardık. Uydularımız ve teleskoplarımız o başarının basit birer ürünü sadece.

Ama asıl mesele insanlığı içinden çıkamamakta ısrar ettiği çocukluktan kurtarmak. Bu saçma ruhçuluğundan, bu tepetaklak düzeninden kurtulabilir insan. Ay'a inmek, Mars'a çıkarma yapmak, galaksilerin arasında tur atmak bizi dönüp kendi gözlerimizin içine bakmaya zorlamıyorsa ne işe yarar?

Yazarlarımız Bitti mi?

ÖYLEYSE SEÇKİN OKUYUCU PEŞİNDE

■ YALÇIN KÜÇÜK

Romanı, insansız ve insanı romansız düşünemiyorum. Ancak, böyle düşünememek sadece benim sorunum olmuyor; mükemmel yaşamış, yaşamın bütün dalgalarına binmiş, yaşamı bir serüven bilmiş bir insan için "hayatı roman" deniyor ve yalnızca roman için böyle söyleniyor.

Kendimi ya da türümü tenkit ile başlayabilir miyim, Fakir Baykurt ve diyelim Kemal Tahir'i tenkit ediyorduk, yazdıklarında estetiği kıt buluyorduk.[1] Güzel ve hâlâ oradayız, hâlâ kıt sayıyoruz ancak her ikisi de ellili ve altmışlı yıllarda ve yetmişli yılları da katabiliriz, Türkler'de kitap okumayı bir alışkanlık haline getirdiler. Eğer bu Türkler'in okumuşları otuz yıl boyunca evlerinde her akşam kitap okumuşlarsa, kitap okumayı bir yaşam biçimi yapmışlarsa, bunu öncelikle Tahir ve Fakir'e borçluyuz. Nasıl mı, ben meslekten iktisatçıyım, plancı ve öğretim üyesi, Fakir Baykurt ve Kemal Tahir'in okumadığım bir tek kitabı yoktur ve kitapları çokturlar. Ve hepsini çıktıkları hafta edinirdik, okurduk ve tartışırdık. Şükranlarımı yazıyorum.

***

Avrupai insan ilişkilerini, aşkın zorluklarını, modern olmayı Halit Ziya'dan öğrendim, Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece*'si, bana neler vermedi ki, gericiliği gördüm, isyan eden şairi Tevfik Fikret'te buldum, Mehmet Rauf'un *Eylül*'ünü çok sevdim ve eğer ben bugünkü gördüğünüz insan isem, benziyorsam, bunu Halit Ziya'ya, Reşat Nuri'ye, Tevfik Fikret'e, Rauf'a ve diğer büyük yazarlarımıza borçluyum. Daha açığı, işte bu yazarlarımızı okuyarak ben oldum. Çalışma dairemde

hep elimin ucundadırlar ve ah! zamanım olsa da Halit Ziya'nın *Mai ve Siyah*'ını yine okusam; Halit Ziya Fransız görgüsü aldı ve bize aşıladılar. Peki bu "aşılamak" sözü bir eleştiri mi; eğer eleştiri değilse, hiçbir şey değildir. Bizi aşılayarak yaptılar ve Türk vücudumuzu Türkleştirdiler.

***

Bir sabah ve zindanda, kaçıncı tekrarım, Kadıköy'den, sabah beş mi, çok sayıda insan, sanki otuz ile kırk yaşındalar, yürüyorlar ve Gezi'ye, başkaldırılarına ulaşmak istiyorlardı; yürüyenleri "Türk" gördüm ve çok sevdim. Belki de çıkışımızı haber veriyorlardı ve çıkarken, "Yaşasın" bağırdım, Çıkış'ın Birinci kitabında yer almaktadırlar. Yürüyenlerde her şeyi buldum, bir tek ideolojilerini, inançlarını zayıf duydum ve işaret ettim. Peki zayıflık çok doğal değil mi, ortalama 1980 doğumludurlar, öyle sayabilirim, eylülist darbe'nin yavrularıdırlar, ve ne okudular ki, Ahmet Altan mı, Elif Şafak mı ve eğer gördüğüm şekilde kalabildilerse, bunlardan uzak durabilmelerine borçluyuz. Demek anneleri olmasa da anneanneleri, büyük anneleri, dedeleri, Halit Ziya'nın yetiştirmeleridirler. Böyle özetlemiş oluyorum.

***

Deniz Hakan, Güngör Uras Tarihi'ni yazmıştım, yayına hazırlıyor ve beni uyardı, "çok müdahale etmişsiniz" diyordu, elli ve altmış ve yetmiş, bu yılların kültür tarihini, sinema tarihini, tiyatro tarihini, diğer bütün tarihlerle birlikte yazmışlar ve ben o kültürden, sinemadan, tiyatrolardan geçtim ve geldim; yazarken oynuyordum. Güngör'ün kitabını canlandırmaya çalıştım ve bir zamanlar içinden "birisi" olduğum ve şimdi Göngör'ün kitabından kitap yaparken aslında "birisi" saydığım bu insanları kitaplaştırıyordum. Kalıcıdır; işte yatak odaları'na, başuçlarına getirmek istediğim tiyatrolar ve oyuncular buradalar ve "başkadırlar" demek durumundayım.

***

Her dergi bir çocuk doğuruyor, Behice Boran *Yurt ve Dünya*'da, Doğan Avcıoğlu *Yön*'de, Metin Toker *Akis*'de doğdular. Doğanlar, dergilerimiz kadar çokturlar; peki Nâzım Hikmet mi, Sabiha ve Zekeriya'nın *Resimli Ay*'ında dünyaya geldiler ve 1929 tarihinde, öyle bir tarih ki, Nâzım Cağaloğlu'ndan yukarı çıkarken, boynunda kırmızı kaşkol, Vilayet sallanıyordu ve bir akşam bir tiyatroya girdiğinde, bütün güzel kadınlar birden çarpılıyordu; sanki oradaydım. Ve *Resimli Ay*'da "putları" yıkıyordu, Nâzım'ın uçtuğu bir dönemdi, bir de kendi adına bir "TKP" dahi kurdu. Ve Nâzım, bu uçtuğu aylarda, Atamanoğlu'ndan kalma bütün değerlerimizi, yazarlarımızı yerle bir etmek istedi ve bir zaman geldi, ben de tersine, Nâzım'ın yıktıklarını heykel yaptım. Kitaplarımdadır.

İçlerine Namık Kemal'i de aldılar; güzel, artık biliniyor sanıyorum, bende bir "yarış atı" kompleksi var, aydınlarımızla hep yarışıyorum ve hep geçmek istiyorum. Namık Kemal'e ise hiç ulaşamıyorum, gazete, tiyatro, devrim, siyasal sürgün, tarihimizde yeni ne varsa Namık Kemal ile başladı, pek büyük yazarımızdır ve ulaşılamaz bir yerdedir, başlatan adamdır. Ve hepsini, Büyük Reşit Paşa'dan başlayarak, yüksek yerlere tekrar koyuyordum[2] ve yazarlarımızı tekraren yaşatıyordum, yaptıklarımdan memnunum. Ve hep bir devamlılık olmak istiyorum.

Sonra 1968 yılları diyebiliriz, bunlardan birisi şimdi Cumhuriyet Gazetesi'ndedir, o zaman deve kuşu olmuş tiyatrosunu oynuyordu, "emperyalist" sözcüğünü de yeni öğrenmişlerdi, ve hepsini, tüm büyük yazarlarımızı, emperyalist'e boyadılar. Bunlara hiç güvenmedim, heykellerimi, bunlara karşı da yapıyordum ve hatırlıyorum, bu boyacılar hep ve tüm gericiliklerin yanında oldular.

***

Bir gün Fakir ile beraberdik, bir kitabı daha çıkmıştı, yeni kitaplar yazarını ısıtırlar, elindeydi, sıcaktı, yeni kitaplar yazarının göğsünü kabartırlar, ben de öğrendim, kabarıktı, hem konuşuyor ve hem de yeni

Her dergi bir çocuk doğuruyor, Behice Boran Yurt ve Dünya'da, Doğan Avcıoğlu Yön'de, Metin Toker Akis'de doğdular. Doğanlar, dergilerimiz kadar çokturlar; peki Nâzım Hikmet mi, Sabiha ve Zekeriya'nın Resimli Ay'ında dünyaya geldiler ve 1929 tarihinde, öyle bir tarih ki, Nâzım Cağaloğlu'ndan yukarı çıkarken, boynunda kırmızı kaşkol, Vilayet sallanıyordu ve bir akşam bir tiyatroya girdiğinde, bütün güzel kadınlar birden çarpılıyordu; sanki oradaydım.

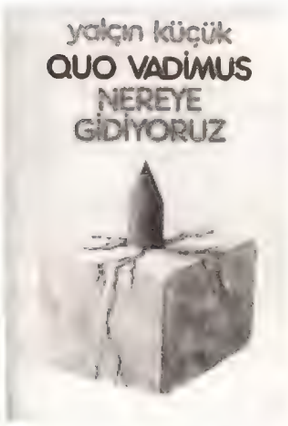

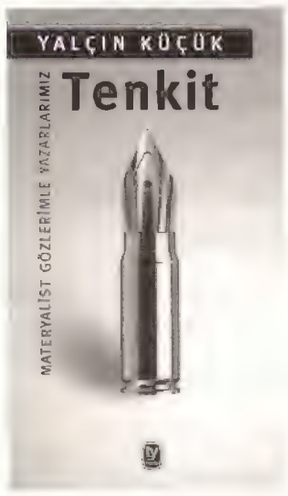

Hapisten çıkınca iki yeni düşman ile karşılaştım; birisi "internet" ve diğeri "cep telefonu" dedikleri "mobil" telefonlardır ve ben de bir "afet" ya da "felaket" olarak görüyordum. Yitik-akıllar için, olmayan zamanlarını en güzel kullanma yoludur.

kitabının sayfalarını bir eliyle çeviriyordu, o zaman tippo basıyorlardı ve ilkel bir usül ve köylü yazarlarımız küfürü hiç bırakmazlar, kaba bir küfürü önümüze attı, "beş bin çalmış" diyordu. Bilirler, Fakir Baykurt dünyaya bir köylü şeytan olarak doğmuşlar. Bilirler.

O tarihte Fakir Baykurt'un her yeni romanı on bin basılarak çıkıyordu ve tekrarlıyorum, geri tippo teknik kullanılıyordu ve beş bin hırsızlık da ilavedir. Yazarlarımız mı, yazgılarıdırlar; Doğan Avcıoğlu bir kez ünlü yayınevi'ni dava etti ve davayı kazandı. Çetin Altan'ın da dava açtığını biliyoruz, kazandılar. Sonra kazançlarını paraya çevirdiler, aldılar ve ben de yayınevi'mi dava ettim ve ben de kazandım.[3] O kadar, güzel, bu vesile ile not etmiş oluyorum, Avcıoğlu ve Altan da kitap okumayı usül yapanlardandır. Bir dönemden geçiyoruz; bir, Kemal Tahir hapiste yazar oldular, Fakir hapse girdiler ve Avcıoğlu ile Çetin de hapisi tanıdılar. Cumhuriyet döneminde büyük yazarlarımızın bir kimliği budur.

Ben bu tür yazar olduğumda, en yüksek başlangıç beş bin idi ve Tekin'de beş bin ile başladım. Bunun üstünde yoktu ve yine Tekin'de, Avcıoğlu ile Nesin de vardı ki, özel statülerini biliyoruz, "masraf çıktıktan sonra fifti fifti" diyorduk ve Avcıoğlu'nun kardeşi Hamdi ile Aziz Nesin'in kendisi, "insafsız" ortağı hiç aratmadılar; hesap uzmanı misli davrandılar. Ve bütün bunları şunun için yazıyorum, şimdi ilk baskıda iki bin dahi çok yüksektir.[4] Üste para verenler vardır; yazarlarımızın bitişinin istatistik analizi işte budur. İspattır.

***

Peki, bir yanlış anlaşılmayı önlemek istiyorum; Kemal Tahir'in *"Kurt Kanunu"* mükemmeldir, İzmir Suikastı'nı ve Zafer Toprak'ın da işaret ettiği İttihat ve Terakki yöneticilerinin tasfiye edilmelerini ele alıyordu ve kurgusu çok güzeldir, sanki bir "polisiye" havası var. Ve kaçak İttihatçı arkadaşını korktuğu için saklayamayan bir eski ittihatçı'nın, romanın sonunda, "Emiin Emiin" bağırması var ki, bizim türümüzden, kıdemli hapiscilerin, her zaman içini yakmaktadır ve Türkçe'nin güzel romanları arasında görüyorum. İçim yanıyor ve bir dönemi anlatıyor.

***

Bir sorumuz var, Türkiye'de, tabii Cumhuriyet döneminde, köy gerçekliğinin yazımı ne zaman başladı ve cevabımız çok şaşırtıcıdır ve *"Bizim Köy"* diyebiliyorum. On yedi yaşında bir köy öğretmeninin, "Köy Enstitüsü" çıkışlı, 1950 yılında, köyü üzerine gözlemlerinden ibarettir. Roman diyemeyiz, yoksulluğu, geriliği ve üzerlerindeki "ağa" baskısı ve soygununu anlatıyordu. Ve biz o zamana kadar sadece "orada bir köy var uzakta, gitmesek de..." demeyi biliyorduk ve Mahmut'u derhal tutukladık.[5] Ve sonra köy gerçekliğine açıldık; bu bir Makal misyonudur.

Sonra köyümüzü yazmak bir "hareket" ve bir "edebiyat kolu" olmuştu, Fakir Baykurt başı çekti. Diğerleri de var, Başaran, Dursun Akçam'ı sayıyorum ve bir mücadele ve hareket koludur; yazarlarımız hep gerçekçi ve hep sol eğilimliydiler ve peşlerinde polis, hep yazdılar. Sonra eylemci oldular ve TÖS'ü kurdular. Orada, Türkiye Öğretmenler Sendikası'nda beraberdik, olağanüstü bir dönemdir ve "Devrimci Eğitim Şurası" hem görkemli, hem bilimsel ve hem de tartışmalıdır. En tartışmalı bildirilerden birisi bana aitti; dünyaca ünlü ve büyük bilim adamı yetiştirerek kalkınamayız, bunu ileri sürüyordum. Yetiştirirsiniz ve Amerika'ya gönderirsiniz; boş hayalleri kırıyordum. İşim budur ve işaretlerim doğru çıktılar.

***

Peki, Yakup Kadri'nin *Yaban*'ını unuttum mu, hayır; ancak herhalde "köy romanı" değil ve roman olduğu dahi tartışmalıdır. Yalnız, erken Cumhuriyet'in en güzel nesirlerinden birisidir ve şu pragrafı, ne zaman *Yaban*'ı yazsam, hep aktarıyorum: "Her memleketin köylüsüyle okumuş yazmış zümresi arasında, aynı derin uçurum var

mıdır, bilmiyorum! Fakat okumuş bir İstanbul çocuğu ile bir Anadolu köylüsü arasındaki fark, bir Londralı İngilizle bir Pencaplı Hintli arasındaki farktan daha büyüktür."[6] Ve Yakup Kadri şunu ekliyor, "bunları yazarken elim titriyor." Bendeki titreme ise her okuyuşta daha büyüktür; itiraf ediyorum.

Burada, Ziya Bey'e ait, Gökalp, ve daha sonra Kemalistler tarafından benimsenen bir "tez" ya da ideolojiyi görüyorum. Batı uygarlığı ile Türk kültürünü birleştirme esastır ve bunu, Cumhuriyet'in ilk dönem ve en güzel romanlarından birisi olan Halide Edip'in *Sinekli Bakkal*'ında daha net olarak buluyoruz. Burada, Batı uygarlığından bir erkek, Peregrini ile Türk-Müslüman bir kız, Rabia, evlendirilmek isteniyor ve dinlere dokunulmamaktadır. Sona yaklaşıyoruz.

Fakat şunu ihmal edemiyorum, soğuk kış gecelerinde, "boza bozaa" diyerek sanki ağlayan ve belki "okuyan" emekçi de beni çok ilgilendirmişti; Halide bir sufiydi, diyebiliyoruz ve yazılarında mistizmi kullanmaktan çekinmiyordu. Kaldı ki, Halide'nin romanının kahramanlarından Vehbi Dede de mistikti ve ben, eskidendi, İstanbul'da, her kış gecesinde, "boza bozaa" ağıtını duyduğum zaman, ne dediğini de pek anlamıyordum, mistik Kahraman Halide Hanım'ı hatırlıyorum. Mistizim, bizim İbranilerimizin çoğunda vardır ve Halide'yi de bizim Jan Dark'ımız sayabiliyordum. Fransız köylü kızı Jan Dark da mistikti ve Halide Çavuş'ta da bir Jan Dark havasını hep duyuyoruz.

***

Feodalite'den çıkarken, roman başlamaktadır.

Kapitalizm biterken, romanın bitişine yaklaşıyoruz.

***

Roman'ın tükenişi, insanın bozulması ile ilgilidir ve ilk işareti Hobson'ın *"Imperialism"* çalışmasından aldığımızı düşünmek durumundayız. Fakat ilk haber, Kafka'nın *Metamorphosis*'i idi, 1915 ve artık insanın böcekleştiğini biliyoruz. Huxley'in *Brave New World*'u ise insanın laboratuvarlarda imal edilmesi üzerinedir ve laboratuvar'da en çok "epsilon" yapılmaktadır ve "en basit" demektir.[7] Düzenin en aşağılık işlerini bunlar yaparlar ve kuldurlar.

Kafka ve Huxley'in yazılarına roman diyebilir miyiz, "zor"; güzel, ancak Kafka ve Huxley ile en azından tekelli ülkelerde romanın bittiğini kabul ediyoruz. Peki öyle mi, gerçekten de Kafka-Huxley sonrasında, Batı'da, *"Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok"* örnektir ve Sovyetler'de Şolohov'u not etmiştim, çoklukla savaş romanları görüyoruz. Ve isabetlidir; çünkü savaşta insan var. Büyük aşkları da katabiliriz, insan ancak büyük aşklarda ortaya çıkabilmektedir. Demek, insanın yok olması yazıcılığı bir meslek olarak bitirmektedir. O halde bitmekte olan bir mesleği yazıyorum.

***

Çok tereddüt ettim ve şunu çıkardım, "Yirminci Yüzyılın Orta Çağı", çok zordur; zor olan bulmak değil, yazmaktı. Çünkü insanlık hep ilerleme'yi düşünüyordu ve geriye dönüş yoktur. Biz, Orta Çağı ki feodalite buradadır, kapitalizm'i, sosyalizm'i biliyoruz ve buradan bazen komünizm'e geçiyoruz. Geriye dönmüyoruz ancak 1985 yılında, Türkiye'de sanayiyi değil, biraz tarım ile daha çok ticareti buluyoruz. Din çok baskındır, borç alıp vermek öndedir, geçmişi ve yarını tamamen unutmuş haldeyiz ve başka karakterler de var. "Orta Çağ" demek durumundayım, ancak dünyada diyen yoktur. Minc'in "Yeni Orta Çağ" formülasyonu, 1993 yılında ve benim "Yirminci Yüzyılın Orta Çağı" incelemem ise 1985 yılındadır.[8] Minc'in kitabı çıkınca, bazı frankofon öğretim üyesi-yazarlar ilgi duydular ve benimkinden haberdar olanlardan haberim olmadı, bu bir "manyaklıktır" diyenlere de rastlamadım. Eskiden "manyak" diyorlardı ve artık çekinmeye başladılar.

Uzatmak istemiyorum, bunu eylülist darbe'den çıkarmıştım, çok yoğun bir dindarlık vardı, darbeciler sanayileşmeyi unuttular, çok borçlanıyorlardı ve işsizliği yükseltiyorlardı, korku sanki bir yönetim aracı olmuştu

ŞİİR & ROMAN & BİTİŞ & İNSANSIZLAŞMA & TEKELİYET

Yalçın Küçük

Şiir tılsımlı, roman imkânlıdır.
Belki de roman, bütün sanatların en imkânlısıdır.
Roman, belki de, bütün yolların en yaratıcısıdır.
Şiir, en çok felsefeyle içiçedir; roman, her zaman felsefeye bir yol açıyor. Yalnız, bu kadar değil, roman, düz şiire bir yoldur. Roman tarihe ve ruh bilimine kapıdır. Roman insana anahtardır.
Romanı, insansız ve insanı romansız düşünemiyorum. Ancak, böyle düşünememek sadece benim sorunum olmuyor; mükemmel yaşamış, yaşamın bütün dalgalarına binmiş, yaşamı bir serüven bilmiş bir insan için "hayatı roman" deniyor ve yalnızca roman için böyle söyleniyor.
Eğer artık dünyanın pek çok yerinde, "iyi" roman yazılamıyorsa, bu tekeller düzeninin, dünyayı, insansızlaştırmasından kaynaklanmaktadır.

Doğan Avcıoğlu

Kemal Tahir

Avcıoğlu ve Altan da kitap okumayı usül yapanlardandır. Bir dönemden geçiyoruz; bir, Kemal Tahir hapiste yazar oldular, Fakir hapse girdiler ve Avcıoğlu ile Çetin de hapisi tanıdılar. Cumhuriyet döneminde büyük yazarlarımızın bir kimliği budur.

ve Huizinga bu döneme, "yitik-akıl" diyordu ki akıl yoktur, anlamındadır.[9] Öyle bir zamandayız, dün ve yarın'ı hiç bilmiyoruz ve sadece "an" biliyoruz; tabii "biliyoruz" demek saçmadır, bildiğimizi hiç bilmiyoruz. Hiçbir anlatım yoktur; yazmayı düşünemiyoruz. Okuma ise sürekli azalıyor. Ahlaksızlık devamlı artmaktadır; yeni usuller icat edilmektedir. Bitiremiyoruz.

***

Şöyle bir yol denedim, "televizyon" yazarın düşmanıdır ve "televizyon ile rekabet eden kitap" icat ediyordum; ben hapiste idim, arkadaşlarımızın çıkardıkları "Mızrak" kitapları model oldular ve şimdi Tekin'de sürdürüyoruz. Ancak hapisten çıkınca iki yeni düşman ile karşılaştım; birisi "internet" ve diğeri "cep telefonu" dedikleri "mobil" telefonlardır ve ben de bir "afet" ya da "felaket" olarak görüyordum. Yitik-akıllar için, olmayan zamanlarını en güzel kullanma yoludur.

***

Geçen gün Balat'ta ve Mahzen'de güzel güzel konuşurken, Yoldaş Mustafa'nın, Ömer Usta'nın ve çok titiz Temren'in, üçü de yayıncı değiller, ama çok çok güzel Mızrak kitapları yayınladıklarını ifade etmiştim. Yıllardır yayıncılık yapan Kadir "lüks" olduğunu söylediler. Çok iyi kâğıt, çok "beyaz", çok güzel kapak kullanmışlar; Kadir eleştiriyordu. Fakat bana bir yol açıyordu ve işte budur.

***

Kadir Güven, gelişmiş ülkelerdeki "hard cover" kitapları tarif ediyordu; bana uygundur. Gerçi kitaplarım "çok satıyordu" ancak benim öyle bir kaygım hiç olmadı; dikkatle okuyacak olan okuyucuları bulmalıyız. Güzel kitap ve yüksek fiyatlar ve işte yeni okuyucu budur. Denemeyi öneriyorum.

Bu yazı Yalçın Küçük'ün Tenkit (Tekin Yayınevi, 2016) kitabının Giriş'inden alınmıştır.

[1] Kemal Tahir için asıl eleştirilerimiz, "asya tipi üretim tarzı" türü "marksist" modeller kurmaya başlaması ve sosyalizmi yüksek perdeden reddetmesi nedeniyledir. Ben, bu durumda, ağır eleştirilerle Kemal Tahir'i cahillikle suçlamıştım. Hep yapıyorum. Ancak Tahir'de tartışma, ki yoktur, roman ve edebiyat dışındadır.
Diğer taraftan büyük estetimiz, Afşar Timuçin Hocam, "köy edebiyatı diye ortaya çıkan edebiyatın son derece başarısız bir edebiyat olduğunu rahatca söyleyebiliyorum" dediler ve burada Fakir Baykurt'un adına işaret ediyorlar. Katılıyorum.
Mehmet Akkaya, "Afşar Timuçin ile Söyleşi", *İnsancıl*, sayı, 111, Ocak 2000, s. 56-57.

[2] Ne hoş, Cemil Meriç, bu dünyadan ayrılınca, günlüklerinde, "Yalçın Küçük çağımızın Namık Kemal'idir" sözünü buldular. Çok abartma, Cemil Meriç Üstad da Hataylı'dır ve belki bana iltimas ettiler. *Jurnal*'larında bulunabilir, yalnız, iltimas da olsa çok hoşlandığımı ve onur duyduğumu saklayamıyorum.
Ben bir devamlılığı sürdürmek istiyorum; işte ben, buyum. Bu yanım tutucu'dur.

[3] Ancak ben dava açtığım için dahi utandım ve orada bıraktım. Sadece söz aldım ama yayınevinden ayrıldım ki, normaldir.

[4] Hep yüksek kalabildim, dalga dalga tutuklanmalardan evvel benim "*Gizli Tarih*", Salyangoz'da beş bin ile başlamış ve bir ay sonra üç bin daha eklenmişti. Zindandayken, Mızrak, *Haberci*'yi yine beş bin ile açmıştı ve sonra, "Orta Çağ" analizine gelmek üzereyim, yazarlarımızı bitiren "operasyon" da diyebiliyorum.

[5] Sürgünde iken, Paris'te, bir televizyonda, Mahmut Makal üzerine bir belgesel gördüm, imrendim ve Belgesel'de Mahmut çok akıllı ve çok vakurdu. Not ediyorum.

[6] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, İstanbul, 1972, s.31.

[7] Marcuse'nin "*One-Dimentional Man*" çalışmasını da bu kategoride saymak durumundayım ancak daha geçtir. Tekel'ler insanı "desublimation" sürecine tabi tutuyorlar. Bunu, yüksek-sizleşme/alçalma, aşağılaştırma/bayağılaşma... olarak tarif edebiliyoruz. Bu süreç, otoriter düzenin tabanıdır.
Herbert Marcuse, *One Dimentional Man*, The Beacon Press, 1964-1972, p. 72.
Yalçın Küçük, *Fitne*, Mızrak, 2010, s. 127.

[8] Yalçın Küçük, *Quo Vadimus/ Nereye Gidiyoruz*, Tekin, Şubat 1985.
Alain Minc, *Le Nouveau Moyen Age*, Paris, 1993.

[9] Johan Huizinga, *L'automne du Moyen Age*, Editions Payot, 1975.

YARIM EKMEK'E KATIK OLANLAR

Yarım Ekmek, Hasan Daşdemir, İnsancıl Yayınları, 2020, İstanbul

Hasan Daşdemir, çetin mücadelelerle geçen yaşam öyküsünü İnsancıl Yayınları'ndan çıkan ve ilk romanı olan "Yarım Ekmek"te etraflıca anlatmış. Bir yarım ekmeğe neler sığdırmış okuyunca sizler de göreceksiniz. Kitap derli toplu, yalın bir dille yazılmış.

Krematoryumlar ve Nazi imha kampları denilince bir Yahudinin zihninde ne tür imgeler canlanıyorsa akademik eğitimimi tamamlayana dek okul denilen yapıya karşı duyduğum derin korkunun duygu dünyamda aynı sarsıcı etkiyi yaratmış olduğu şüphe götürmez. Hep okuldan korkan, tutuk ve dilsiz bir öğrenci oldum ben. İlerleyen yaşıma ve uzun yıllar önce geride bıraktığım ilkokul yıllarına rağmen okul hâlâ benim için bir gerilim nesnesi olmaktan öteye gidememiştir. Uğradığım akran zorbalıklarının ve eğitim yaşamım boyunca çocuk ruhumda acı izler bırakan şiddet tutkunu öğretmenlerin bunda payı azımsanamaz elbette. Her şeye rağmen okul yıllarına dair birkaç güzel anı biriktirdiğimi de anımsıyorum.

Sorgun öğretmenim vardı, gülümseyince gözleri iki derin çizgiye dönüşüverir, pembe ağzının içindeki süt lekesini andıran bir dizi diş, mücevher gibi parlardı. Beyaz yüzüyle ak kanatlı bir martı gibiydi. Saçları günışığı gibi parlardı. Sevecendi. Küçücük ruhlarımızı ürkütmeden, sevgiyle nakış gibi işlerdi bilgiyi çocuk akıllarımıza. Güneşiyle beslerdi, öğrenmeye susayan zihinlerimizi. Örselemezdi ruhlarımızı. İdealistti. Hayatta en büyük tutkum olan edebiyatı bana sevdiren, kitaplarla tanıştıran, kitap yazmamda, yazar olmamda, değerler edinmemde, emeği büyük, elleri öpülesi...

Bizleri karanlığın, barbarlığın, gericiliğin pençesinden kurtaracak, aydın bireylerden oluşan, toplum modelini yaratacak elleri öpülesi başka Sorgun Öğretmenler de yetişmiştir bu ülkede şüphesiz. Hasan Daşdemir de Cumhuriyetin yetiştirdiği bir köy çocuğudur. Kısıtlı maddi olanaklarla İlköğretmen Okulunda parasız yatılı okuyarak öğretmen olan ve daha sonra müfettişliğe yükselerek, bilgi ve bilim ışığını yurdun dört bir yanına dağıtmayı amaç edinmiş bir eğitim adamıdır.

ÖĞRETMENİN ROMANI

Doğuda derme çatma okullarda siyasi çalkantılarla, muhtıralarla, darbelerle, devlet şiddetiyle, gözaltıyla, polis copuyla, işkenceyle, mahpuslukla, tutukevlerinde yediği soğan aşıyla geçen günler ve çeyrek asırlık öğretmenlik çalışmasını sığdırmıştır yaşamına. Hasan Daşdemir, çetin mücadelelerle geçen yaşam öyküsünü İnsancıl Yayınları'ndan çıkan ve ilk romanı olan "Yarım Ekmek"te etraflıca anlatmış. Bir yarım ekmeğe neler sığdırmış okuyunca sizler de göreceksiniz. Kitap derli toplu, yalın bir dille yazılmış. Otobiyografi ile anı türlerine göz kırpan, ülkemizin siyasi tarihine de ışık tutan sade, akıcı ve anlaşılır bir anlatım yolu izlenerek kaleme alınmış bir roman.

Cumhuriyet döneminden günümüze dek devletin eğitim ve öğretim alanındaki politikaları, öğretmenlerin eğitimcilik yaşamları boyunca karşılaştığı sosyal sorunları, eğitim alanındaki açmazları, noksanlıkları da dillendiriyor yazar kendi bireysel deneyimlerini bizlere aktararak.

Hasan Daşdemir samimiyeti, insani değerleri, sabırlılığı ve azmiyle ülkenin dört bir yanındaki çocukları bilgiyle kuşatıp topluma faydalı birer birey haline getirme çabasını yaşam gayesi edinmiş biri. Yarım Ekmek'in mutlaka genç öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının okumasını tavsiye edeceğim nitelikte bir kitap olduğunu söyleyebilirim.

Yazar bütün içtenliğiyle ilk aşkını, delikanlılık sevdalarını, hüzünlerini, düş kırıklıklarını, sevincini, övüncünü en katıksız biçimde, tüm doğallığıyla anlatmış. Romanda eşi ve yoldaşı Gülten'in, güçlüklerle yılmadan mücadele ederek ayakları yere basan, ekonomik bağımsızlığına kavuşan, kişilikli, çağdaş bir kadına dönüşme öyküsüne de tanık oluyoruz. Kendimizi inşa ederken, üzerinde kararlılıkla yürüdüğümüz yolların engebeli olması kaçınılmaz oluyor çoğu zaman. Ama azim gösteren ve yüreğindeki o küçük mumun sönmesine izin vermeyenler bazen karşısına çıkan zorbaların çirkinliklerinden yorulabiliyor, tökezleyebiliyor zaman zaman yürürken, hatta bazen düşebiliyoruz. Hasan Daşdemir de devlet şiddeti yüzünden sarsıcı bir travma yaşayarak şiddetli bir depresyon geçiriyor. Geçmişte benzer bir deneyim yaşayıp uzun bir tedavi sürecinden geçtiğim için yarası yarama değen bir insanın acısını, sızısını yüreğimde hissettim kitabı okurken. Onun canı acıdığında ben de hastalandım, sağlığına kavuştuğunda ben de şifa buldum. Her öğretmen bir memur değil, bir yarı halk aydınıdır. Dolayısıyla onlara gerekli saygıyı, özeni göstermek devletin ödevidir. Devlet mekanizmasının aydın toplumu demokrasiye, şafağın aydınlığına taşıyan öğretmenlerimizin ruhsal dünyasında hasar bırakmak değil, ışığına gölge düşürmek değil, aydınlanma ateşini körükleyeceği günlerin özlemiyle...

■ **YEŞİM ZUHAL YOLCU**

Akılsızlaştırma Mekanizmaları

■ TAYLAN KARA

Akılsızlaşma, tek tek bireylerin akli performanslarının düşüklüğü değil, topluca yaşanan bir algılama ve değerlendirme bozukluğudur.

Akılsızlaştırmanın yükseliş sürecinde göz ardı edilemeyecek iki tarihsel bağıntı vardır: Sosyalizmin çöküşü, dinselleştirmenin yükselişi.

Global bir karşı devrim çağındayız. Tarihin her döneminde dünyanın her yerinde akıl karşıtı ya da aklı küçümseyen bir damar hep vardı. Geçmişten farklı olarak günümüzde değişen şey akıl karşıtlığı, aklın küçümsenmesi veya akılsızlaştırmanın şiddetli bir yönelim, kitlesel bir eğilim ve sistematik bir dayatma olarak karşımıza çıkmasıdır. Aklı küçümseyen, aklı olumsuzlayan, aklı bütün kötülüklerin kaynağı ve düşünmenin önünde bir engel olarak gören bu akımlar, bugün düşünce dünyasında oldukça güçlü ve tarih boyunca hiç olmadığı kadar baskındır.

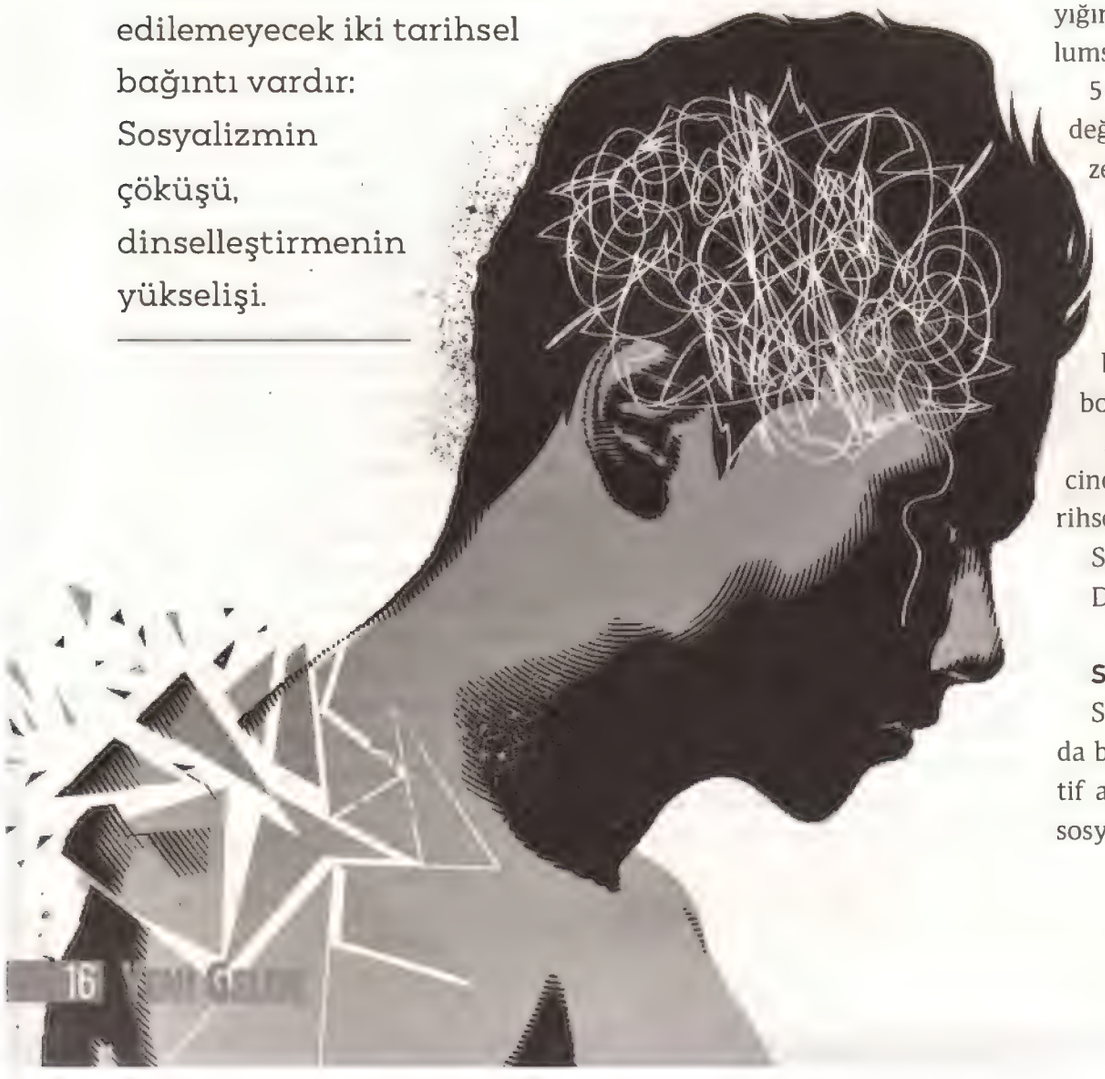

Türkiye'de akılsızlaştırma süreçlerinin 5 temel özelliği vardır:

1. Sistematiktir.
2. Kendiliğinden değil tavandan tabana, aydınlardan halka doğru oluşmuştur.
3. Bir dayatmadır ve kesinlikle şiddet içermektedir.
4. Yaygın ve topyekûndur; sadece yığınları, kitleleri değil bütün toplumsal sınıfları etkilemektedir.
5. Sağa ya da sola özgü bir durum değildir. Soldan sağa siyasal yelpazedeki bütün politik grupları etkileyen kitlesel bir süreçtir.

Akılsızlaşma, tek tek bireylerin akli performanslarının düşüklüğü değil, topluca yaşanan bir algılama ve değerlendirme bozukluğudur.

Akılsızlaştırmanın yükseliş sürecinde göz ardı edilemeyecek iki tarihsel bağıntı vardır:

Sosyalizmin çöküşü;

Dinselleştirmenin yükselişi.

SOSYALİST BLOĞUN ÇÖKÜŞÜ

Sol-sosyalist literatürde akıl ya da bilim kavramlarına genelde pozitif atıflar yapılır. Örneğin "bilimsel sosyalizm" ifadesinde olduğu gibi

"bilim", sosyalizmin referansı olarak gösterilir. Tersinden söylenecek olursa akıl ve bilim karşıtlığı, tarih boyunca sol karşıtlığı ile çoğu kez kol kola gitmiştir. Bütün eksikleri ve zaaflarıyla bile olsa sosyalizm, insanlık tarihinde bir ütopyayı temsil eder ve insanlığın gelecek projesi olarak akılla birlikte anılır. Tersinden söylenecek olursa akıl karşıtı eğilimin hemen hemen daima sosyalizm karşıtı olduğu görülür.

Sosyalizm "ilerleme fikri" üzerinde yükselen ve insan aklına dayanan bir sistemdir. Geleceğin akılla tasarımı olarak tanımlanabilecek olan sosyalizm yıkılınca "ilerleme fikri" ve "akıl" kaçınılmaz olarak gözden düşmüştür.

Bugün geçmişten farklı olarak akıldışılık sol düşüncenin de içine girmiştir. Kendisini sol-sosyalist olarak tanımlayıp aklı küçümseyen, akıl karşıtı bir damar oluşmuştur. Postmodern felsefenin en büyük zaferlerinden biri budur.

Akılsızlaştırma eğilimini sosyalizmin çöküşünden ayrı bir olgu olarak düşünemeyiz.

DİNSELLEŞME / DİNSELLEŞTİRMENİN YÜKSELİŞİ

Dinselleştirme ile akılsızlaştırma at başı gitmektedir. Ne kadar akılsızlaştırma varsa o kadar dinselleştirme vardır. Dinselleşme derken kast edilen şey insanların salt dindarlaşması değildir. Çünkü İslam'ın içinde de eskiden beri aklı temel alan, aklı önemseyen bir damar vardır. Meşhur "akıl-nakil" tartışması, bu damarın tarihte hiç de zayıf olmadığını göstermektedir. İslam'da aklı temel alan bu damar da baskılanmaktadır.

İslam'ın içindeki çeşitli eğilimlerden akli olanların baskılanması, etkinliğinin azaltılması, akıl karşıtı olanların ise güçlendirilmesi... Bu da bir yan bağıntı olarak not edilmelidir.

Akıl karşıtlığının sadece dini ideoloji çerçevesinde olduğunu düşünmek çok büyük bir yanılgıdır. Akılsızlaşma, kendi kendine bir damar olarak yükselirken, dinlerden sosyalizme dek az ya da çok bütün ideolojilerin kendi içinde de yükselmektedir.

Dinsel ya da dindışı, dini ya da seküler; maddi dünyayı kontrol dışı kaynak ve otoritelere bağlamak akıldışılıktır ve dinsel düşüncenin dölyatağıdır.

Örneğin "Enflasyon canavarı", "trafik terörü", "yağmur can aldı" gibi olayları özneleştirme ya da animist dil de bir dinselleştirme çeşididir. Buna "seküler dinselleştirme" diyebiliriz.

Bilgiyi kirlilik, aklı bir engel olarak gören Hasan Ali Toptaş'ın edebiyatının böyle bir dönemde 40 ayrı kanaldan topluma enjekte edilmesi ve alkışlanması boşuna değildir.

H. A. Toptaş edebiyatının detaylı eleştirisi Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme kitabının 1. cildinde yapılmıştır.

Dinselleşmenin/dinselleştirmenin panzehri akıldır. Bu yüzden aklı küçümsemek, dinselleşmeye alan açmaktır.

Akıl karşıtlığının dört mekanizması vardır:

1. Kavramların, içeriğini temsil etmemesi ve yer yer karşıtına dönüşmesi
2. Aklın tutamaklarının yok edilmesi
3. Karşıt görünenlerin aynı zihin yapısında olması (Karşıtların birliği)
4. Bütünsel bakışın bozulması (Parçalı bilinç)

1. KAVRAMLARIN, İÇERİĞİNİ TEMSİL ETMEMESİ VE YER YER KARŞITINA DÖNÜŞMESİ

Yorgos Lanthimos'un Köpek Dişi adlı filminin başında bazı sözcüklerin anlamı verilir:

Deniz: Ahşap kolluklu deri koltuk

Otoban: Güçlü bir rüzgâr türü

Seyahat: Zemin kaplamada kullanılan dayanıklı madde

Tüfek: Beyaz bir kuş türü

Görüldüğü gibi bu sözcüklerin anlamı tamamen değiştirilmiş, çarpıtılmıştır.

***

Aklı bozmanız için nesnelerin ve kavramların temsiliyetini yok etmeniz gerekir.

Kavram bir tanımlamadır. Tanımlamak, tanımlanan şeyin sınırının

Yorgos Lanthimos'un Köpek Dişi adlı filminden

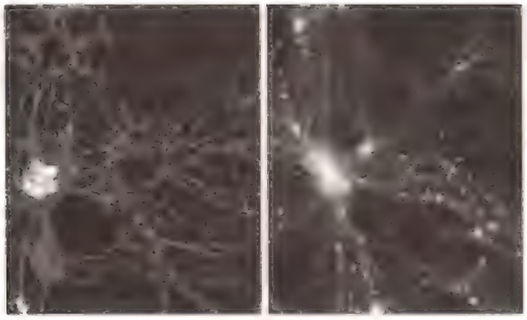

Solda geniş bir galaksi kümesinin simülasyon görüntüsü, sağda ise fare beynindeki üç nöron görülmektedir.[3]

belirlenmesi ve içeriğinin dışındakilerden ayrılmasıdır. "Bu bir elmadır" dediğinizde elma ile "elma olmayan" arasına bir sınır çekilmiş olur; "elma olan" içerik ile elma kavramı birbirine bağlanır. Bu anlamıyla kavramlaştırma ya da tanımlama, bir "daraltma" işlemidir.

Bir kavram iki şekilde işlevsizleştirilebilir:

- Aşırı daraltıp içeriğini yok ederek.

- Radikal bir şekilde genişletip içeriğini dağıtarak...

Günümüzde birçok kavram, işaret ettiği nesnesini temsil edemez hale getirilmiştir.

Tıpkı sözü edilen filmdeki gibi sözcüklerin içi boşaltılmış ve tamamen farklı içeriklerle doldurulmuştur. Örneğin sivil, sivil değildir; sivil kavramı, devletler tarafından işgal edilmiştir.

Özgürlük, özgürlük değildir; özgürlük düşmanlarınca işgal edilmiştir.[1]

Antiemperyalizm, antiemperyalizm değildir; emperyalistler tarafından işgal edilmiştir.

Sözcük ve kavram içeriklerinin bu şekilde değiştirilmesinin toplumsal ve politik olarak son derece ciddi sonuçları vardır.

2- AKLIN TUTAMAKLARININ YOK EDİLMESİ

Ama ne kadar soyut görünürlerse görünsünler, düşünceler de bir dayanak noktasına gereksinim duyarlar, yoksa kendi çevrelerinde anlamsızca dönmeye başlarlar; onlar da hiçliğe katlanamaz.

Stefan Zweig

"Akıl" sözcüğünün sözlüklerdeki karşılığı reason (İngilizce), vernunft (Almanca), raison (Fransızca)'dur.[2]

"Rasyonel" sözcüğünün sözlüklerdeki karşılığı ise rational (İngilizce), rational/vernünftig (Almanca), rationnel (Fransızca) olarak verilmiştir. "Rasyonel" sözcüğü, "akla ve düşünce yasalarına uygun", "akıl içeren, aklın varlığı ya da faaliyetiyle belirlenen şey" olarak tanımlanmaktadır.

"Rasyonel" sözcüğünün kökünde "ratio" sözcüğü vardır ve oran anlamına gelir. "Rasyonel sayılar", iki tam sayının birbirine oranı olarak ifade edilebilen sayılardır.

Oran, bir şeyle başka bir şeyin karşılaştırılmasını gerektirir. Oran dendiğinde otomatik olarak en az iki şey varsayılmış olur.

İnsan aklı hep bir şeyle başka bir şeyi karşılaştırarak çalışır. Birçok şehrin merkezinde, bir heykel, meydan, saat kulesi, cadde, tapınak vs. gibi belirleyici bir yapı vardır. O şehirdeki yer tarifleri, bunlara göre yapılır:

"Atatürk heykelinin arkası", "Belediye binasının önü", "Saat kulesinin yakını" vs. Mekânlar, şehre uzaklık ya da yakınlık, bu referans yerlerine göre tanımlanır. Ölçü alınacak bu türden bir yer olmadığında yer algısı kaybolur.

İnsan aklı ölçek bağımlıdır. Bir ölçek verilmezse algımız boşa düşer ve bozulur.

Soldaki fotoğrafta ölçek, ilkinde milyonlarca ışık yılı, ikincisinde mikrometredir. Ancak ölçek verilmediğinde bu boyutlar algılanamaz. Ölçek verilmezse, bir galaksinin fotoğrafı ile bir nöronun fotoğrafı aynı görünür.

Ölçmek, karşılaştırma yapmak demektir. Yıllarca uzunluk ölçüsü birimi olarak, bugün Paris'te bulunan bir çubuk esas alınmıştır.

Bir uzunluk ölçüsü olan "metre"nin 1960-1983 yılları arasındaki tanımı şudur:

Kripton-86 atomunun 2p10 ve 5d5 kuantum seviyeleri arasındaki geçişteki ışımanın boşluktaki dalga boyunun 1.650.763,73'de biridir.[5]

Metrenin 1983'ten beri kullanılan tanımı şudur:

Işığın boşlukta 1/299. 792.458 saniyede aldığı mesafedir. Metrenin yukarıda verileń bütün tanımlarında hep bir karşılaştırma, bir şeyle oranlama vardır. İlkinde bir çubukla, ikincisinde bir elementin dalga boyuyla, üçüncüde ise ışık hızıyla karşılaştırılmıştır.

"Şu ağaç 5 metredir" dendiğinde "metre çubuğunun 5 katıdır" denmiş olur.

Uzun yıllar 1 metrenin ölçüsü olarak kullanılan "metre çubuğu" (Paris).[4]

Bozduğunuzda her şeyin bozulduğu şey nedir diye sorarsanız yanıt bana göre cetveldir. Metre bir normdur. CETVELİ BOZARSANIZ HER ŞEY BOZULUR.

Aklın oranla, bir başka şeyle kıyaslamakla yakın ilişkisi vardır. Aklın işlevsel olması için bir tutamak noktasına, ele aldığı nesnesini, ölçüsünü bildiği bir referans ile karşılaştırmaya ihtiyacı vardır.

Aklı işlevsiz hale getirmek isterseniz, onun tutamak noktalarını yok etmeniz yeterlidir.

Bugünlerde "normları yıkmak" entelektüel alanda pek popülerdir; önüne gelen norm yıkmak ister. "Norm" sözcüğünün entelektüel dünyada anlamı hemen hemen daima negatiftir.

Normlar hep yıkılmak istenir. Ancak bu norm yıkma eğilimi de norm içinde oluşmuş bir aklın ürünüdür. Bu kişiler yaşamlarını ve entelektüel varlıklarını hayatlarının bütün evrelerinde binlerce normun içinde kurar.

Vahşi doğada yaşamıyorlarsa içinde yaşadıkları ev, bindikleri asansör, toplu taşıma araçları vs. belirli normlarla yapılmıştır. Oy kullanırken belirli bir norm üzerine inşa edilmiş yurttaşlık hakkını kullanırlar. Normatifliği eleştirdikleri kitaplar matbaalarda belirli normlarda; üçgen, yamuk, eşkenar dörtgen şeklinde değil, belirli bir standarda göre basılır. Elektrik prizleri ve alternatif akım "normatif"tir.

Trafik ışıkları ya da sürücülerin uyması gereken kurallar, son derece mekanik ve normatiftir. Sürücüleri, bunlara uymaya zorlar; tahakkümcüdür; sürücülere baskı yapar. Binlerce motorlu taşıtın kullanıldığı bir yolda bu mekanik, soğuk ve tahakkümcü yöntem dışında ne uygulanabilir? Her insanın trafikte kendi öznelliğini ortaya koyması, istediği gibi araba kullanması, istediği hızda gidip istediği yerde durması mümkün müdür?

Binlerce motorlu taşıtın olduğu bir yerde otonomi, öznellik, kişinin kendini ifade edebilmesi, tahakküme başkaldırı, baskıya boyun eğmeme vs. gibi kavramları hayata geçirdiğinizde kısa sürede herkesin mağdur olduğu bir düzensizliğe ulaşılacaktır.

Gündelik hayat, tepeden tırnağa normatiftir. Normatiflik yaşamın her yerine sinmiştir. Toplum varsa norm vardır; normları ortadan kaldırdığınızda hiç kimse yaşamını bir gün bile sürdüremez.

"Normdan sapmak" için her şeyden önce "norm"un oluşması gerekir. Sapma, "norm"un bir türevi, norm, sapmanın zeminidir. Kendisinden sapılacak bir norm yoksa sapma da olmaz.

"Norm eleştirisi" için gerekli ön koşul, her şeyden önce normların varlığıdır. Normlarını çoktan oluşturmuş bir kültürde norm eleştirileri, normların gelişmesini ve inceltilmesini sağlar.

Ancak bu eleştirileri olduğu gibi alıp normları henüz oluşmamış bir topluma boca etmek, o toplumu "norm öncesi" bir "doğa durumu hâli"ne götürür. Her ne kadar normlar oluşurken elinde silah olan ya da en güçlü olanların etkisi, diğerlerine göre daha fazla olsa da normların kaldırılması tamamen güçsüzün aleyhine bir durumdur. Normlar yıkıldığında kuralları belirleyen, en güçlünün arzularıdır. Normlar yıkılınca güçlünün normu geçerli olur. Bir "normsuzluk hâli" olan "doğa durumu"nda norm, en güçlünün normudur.

Kısacası norm yıkmanın her zaman pozitif sonuçları olmaz.

Aydınlanma kurumları yerleşmiş bir toplumdaki aydınlanma eleştirilerini, aydınlanmadan nasibini alamamış bir topluma olduğu gibi aktarmak, o toplumu aydınlanma öncesi çağa itmektir.

Norm yıkanlar her zaman olumlu kişiler değildir. Denis Diderot'nun Rameau'nun Yeğeni kitabının kahramanı, bir norm yıkıcıdır. Roma İmparatoru Caligula, büyük bir norm yıkıcıdır.

* * *

En ince detayına kadar "aşırı norm" içinde yaşayan bir toplumda üretilen norm karşıtı eleştirileri, henüz yeterince "norm" oluşturamamış ya da gücü olanın kendi normunu dayattığı bir topluma boca etmek; Türkiye'deki entelektüel enerjinin önemli bir kısmı bu çerçevede harcanmaktadır.

21. yüzyıla kadar kurallar-sınırların belirsizleşmesi ya da normların yıkılması devrimci düşünce için pozitifti. Çünkü mevcut normların yıkılmasının nedeni, yerlerine genişletici başka normlar koymaktı ve yıkıcıların elinde mevcut normlara alternatif normlar vardı. 21. yüzyıl ise bir kuralsızlık, hadsizlik, sınırsızlık ve normsuzluk yüzyılıdır. Norm yıkımının kaçınılmaz sonucu "doğa durumu"dur.

En sağcısından en solcusuna, dincisinden ateistine Türkiye'de bugün fiilen yaşanan en yaygın ahlâk, normları yıkmaktır. Bilinen bütün sınırlara, çerçevelere, tanımlara bütün ölçeklere hunharca ve bizzat sınırladıkları tarafından tecavüz edilmektedir.

Norm yıkmak 21. yüzyılın sahte radikalliğidir.

(DEVAM EDECEK)

Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme 3. Cilt'ten alınmıştır.

---

[1] *Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme* 1. Cilt, Hayal Yayınları, İstanbul, s.119.

[2] Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, 2005, İstanbul.

[3] *https://www.forbes.com/sites/startswithabang/2016/01/23/ask-ethan-is-the-universe-itself-alive/#c417db131bbf* Son erişim tarihi: 18.05.2020

[4] *http://www.pariste.net/metrik-sistemin-temeli-metre-tasi/* Son erişim tarihi: 18.05.2020

[5] *https://en.wikipedia.org/wiki/Metre* Son erişim tarihi: 18.05.2020

Markasız yaşatmam! Markasız yaşayamam!

EMPERYALİST KÜRESELLEŞMENİN KÜLTÜRÜMÜZÜ BELİRLEMESİ İLE ŞİRKETLERİN-MARKALARIN DÜNYAYI İSTİLASI ÜZERİNE YAZILMIŞ BİR KİTABIN (NO LOGO) ÇAĞRIŞTIRDIĞI

■ ÖNER YAĞCI

ABD'de genel reklam harcamaları geçen yüzyılın başlarında (1915) 1 milyar dolardan az iken; 1963'te 3 milyar dolara; 1978'de 40 milyar dolara, 1990'da 130 milyar dolara çıktı. 20. yüzyılın sonunda da 200 milyar doları geçti. Dünyadaki reklam harcamaları 21. yüzyılın başlarında 435 milyar doları buldu...

"Biz, Amerikan rüyasının yaşanması kavramının reklamını yapıyoruz... Bugün küresel pazarlamada geçerli olan parola, dünyaya Amerika'yı satmak değil, dünyadaki herkese bir çeşit pazar çeşnisi ulaştırmaktır... Günümüzde Amerika'nın en önemli ihracatı olan 200 milyar dolarlık kültür sanayinin, sürekli değişim gösteren, kesintiye uğramayan sokak tarzına, uç müzik videolarına ve renk yelpazesine ihtiyacı vardır...

(No Logo, s.98, 137, 151)

Kanadalı 1970 Montreal doğumlu kadın gazeteci **Naomi Klein**'in 2011 yılında *Time* dergisi tarafından 1923 yılından beri yayımlanan en iyi ilk 100 kurgu dışı kitaptan biri olarak gösterilen ***No Logo***[1] adlı kitabı, küresel marka dünyasının iç yüzünü, tüketicileri sürüklediği çıkmazı çarpıcı olaylarla ve örneklerle aktarıyor.

The Guardian'da *"Postmodern kapitalizmin, özellikle şirketlerin baskıcı markalama faaliyetlerinin ve buna bağlı olarak tüm dünyada ticarette güç yapılarının şık bir biçimde tartışıldığı bir çalışma ve yükselen şirket karşıtı hareketin Das Kapital'i"* denilen, *The New York Times*'da *"Küresel karşıtı hareketin kutsal kitabı"* olarak tanıttığı *No Logo* dört bölümden oluşuyor.

"Alan Yok" bölümünde, markalaşmanın tarihini, marka kültürünün egemenliğiyle çok uluslu şirketlerin yüzlerini nasıl marka yaratmaya çevirdiklerini, üretimlerini nasıl üçüncü dünya ülkelerine kaydırdıklarını; "Tercih Yok" bölümünde markaların insanların tercihlerini nasıl belirlediğini, şirketlerin kendi markalarının eleştirilmesini engellemek için yasaları nasıl kötüye kullandıklarını; **"İş Yok"** bölümünde, üretimin, işçilerin en ağır koşullarda, hiçbir iş hukukuna bağlı kalmadan çalıştırıldığı üçüncü dünya ülkelerindeki serbest üretim bölgelerine nasıl aktarıldığını; "Logo Yok" başlıklı son bölümde ise 1990'lardan bu yana yükselen küreselleşme karşıtı hareketi ve bu hareketin marka dünyası karşısındaki yaratıcı duruşunu ve direnişini okuyoruz.

REKLAM İÇİN HARCANAN MİLYARLAR

Afganistan'ın, Irak'ın işgali ve sıradaki işgaller, markaların özgürce dünyayı istilasının tamamlanması için yapılan markalaşma saldırılarının başka araçlarla (silahlarla, ordularla) sürdürülmesidir. Savaş politikanın başka araçlarla sürdürülmesi değil miydi?[2]

Nedir marka; insanlığın özgürlüğünü markaların özgürlüğüne dönüştüren büyük değişim?

Önce, birkaç rakam verelim:

ABD'de genel reklam harcamaları geçen yüzyılın başlarında (1915) 1 milyar dolardan az iken; 1963'te 3 milyar dolara; 1978'de 40 milyar dolara, 1990'da 130 milyar dolara çıktı. 20. yüzyılın sonunda da 200 milyar doları geçti. Dünyadaki reklam harcamaları 21. yüzyılın başlarında 435 milyar doları buldu...

Birleşmiş Milletlerin verdiği rakamlara göre, reklam harcamalarındaki artış dünya ekonomisindeki büyümeye oranla üç kat fazla... Sponsorluk harcamaları ABD'de 1985'te 1 milyar dolarken, 1998'de %700'lük artışla 7 milyar dolara çıktı. Dünyada sponsorluğa 1991'de 7 milyar dolar harcanırken 1999'da bu rakam 19,2 milyar dolara çıktı... ABD'de kurumlar (şirketler) vergisi 1952'de % 32,1 iken 1998'de % 11,5'e düştü.

Ne demektir bunlar? Üretim niçin üretim olmaktan çıkmıştır da yerini reklama, sponsorluğa, tüketime bırakmıştır? Kurumlar vergisi niçin düşürülmüştür?

Bilimkurgu değil bu; dünyayı uzaylılar değil markalar istila ediyor!

Kâr amaçlı bir küresel kaleye dönüştürülüyor dünya.

İnsan, yaşamın öznesi olmaktan çıkıyor ve dünya çapında bir kültür yani yaşama biçimi dayatmasının en belirleyici nesneleri olan *markalar özne haline geliyor.*

Dünyanın neresi olursa olsun; hangi dil konuşulursa konuşulsun; ister Latin, ister Arap, ister Kiril, ister Japon, Çin alfabesi olsun; hangi renkten, dinden, cinsten, ırktan, ulustan olursa olsun tüm insanlar Shell, Coca Cola, McDonald's, Motorola, IBM, Microsoft, Nike, Adidas, Barbie, Marlboro, Calvin Clein, Pepsi, Reebok, Benetton, Playboy, Walt Disney, IBM, Swatch, Lacoste, Hyundai, Caterpillar, LA Gear, Apple, Burger King, Pizza Hut, Subway, Lewis, Sony, Ellesse, Philips, Fila, Saatchi&Saatchi, Kentucky Fried Chicken... (daha onlarcası

Bilimkurgu değil bu; dünyayı uzaylılar değil markalar istila ediyor! Kâr amaçlı bir küresel kaleye dönüştürülüyor dünya. İnsan, yaşamın öznesi olmaktan çıkıyor ve dünya çapında bir kültür yani yaşama biçimi dayatmasının en belirleyici nesneleri olan markalar özne haline geliyor.

sayılabilir) markalarıyla, bunların *beni gör, beni tanı, beni al* kirletmeleriyle karşı karşıya kalıyor.

MARKA İSTİLASI

Hepsi, dünyanın her yerinde var.

Bir kente girerken, özellikle kalabalık nüfuslu yani tüketicisi bol büyük kentlere girerken yol kenarlarının istilasıyla başlayan bir gerçeklikle karşılaşırız. Dağlar bayırlar markalarla, markaların nesneleri haline gelen özellikle çıplak kadınlarla renklendirilmiş, "süslenmiş"(!) ve kirletmeye başlamışlar. Okullar, üniversiteler, sokaklar kuşatılmış.

Yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda politik, ideolojik, kültürel bir kuşatma bu.

Uzun süre, *bir şeylerin üretilmesi* sanayileşmiş ekonomilerin temelinde yer almıştı. 20. yüzyılın ikinci yarısında başlayan kitlesel pazarlama kampanyaları markalama değil reklamla ilgiliydi. Radyo, otomobil, ampul gibi yeni ürünler tanıtılıyordu. Reklam, insanları bazı yeni icatlardan haberdar ediyordu. Sonra; otobüs yerine araba, posta yerine telefon, gaz lambası yerine elektrik ampulü, tereyağı yerine margarin, ustura yerine jilet kullanılmasıyla yaşamın iyileşeceğine ilişkin insanların ikna edilmesi gerekiyordu. Bunların markaları değil, kendileri haberdi.

Marka bazlı ilk ürünler de aynı zamanlarda çıktı. İlk markalama şeker, un, sabun, çorba, turşu gibi ürünlere uygun isimler vermekle başladı; paketleme ile. Marka bir tanıdıklık, bir halka aitlik duygusu veriyordu. Ürünleri tartan küçük dükkân sahibinin yerini marka adları; adlandırılmış, paketlenmiş, reklamı yapılmış şirket karakteri aldı.

1970'lere kadar marka bir şirketin ürününün etiketi ve basılı bir maskotuydu. Logolar giysilerde görülmez, yaka içine veya içe gizlenirdi. Giderek logo ve etiket terörüyle markaları taşımak başladı, seyyar reklamcı oldu insanlar. Üzerinde isim-marka olmayan bir şey giyilmez oldu artık. *"Lacoste (timsah) gömleği yuttu!"*

1980'lerde *"Başarılı şirketler öncelikli olarak ürünler yerine markalar üretmelidir"* görüşü egemen olmaya başladı kapitalist dünyada.

Büyük üretici olmak, ürün üretip reklamını yapan değil, ürün alıp markalayan olmaktı. Büyümede, marka imajını güçlendirmek asıl iş haline geldi. Satmak, aynı zamanda moda oldu. Moda, modern şirketin temel anlamı haline geldi. Bu anlamın dünyaya iletilmesi için kullanılan yollardan biri de reklamdı. Belli bir ürünün reklamını yapmak; sponsorluk ve logo lisansı vermek; markalamanın yalnızca bir bölümü haline geldi.

Reklam stratejisi değişti; reklam yapmanın öz sermayeye yatırım yapmak olduğu; bir şirketin ne kadar reklam harcaması yaparsa o kadar değerli olduğu kabul edildi. Daha çok reklam yapılabilmesi için ise müşteriler daha çok harcamalı, tüketmeliydiler. 1980'lerde *marka bedeli* manyaklığı başladı; çünkü, şirketler ürün üretse de artık insanlar marka almaya başlamışlardı.

Ürün yerine marka mesajının satılması düşüncesi patronlara sınırsız bir genişleme olanağı vermişti. Konser biletlerine parfüm şeridi yapış-

tırılması, telefon görüşmelerinin arasına alınan reklamla ücretsiz görüşme süresi kazandırılması, meyvelere reklam etiketi yapıştırılması, evlere servis paketlerine reklam konulması; kütüphane raflarına reklam verilmesi; gökyüzüne, bina duvarlarına, dağlara, kaldırımlara, elektrik direklerine reklam konulması gibi buluşlarla insanın gününün 24 saatine müdahale eden bir çılgınlık başladı.

KÜLTÜR MARKAYA İDİRGENDİ

1990'lı yıllarda; fiyat indirimi, bedava ürün, hediye ürün, ucuzluk, yarışma, çekiliş, puan kazandırma sergileri, promosyon dağıtımları gibi çılgınlıkları markaları sarssa da sonunda şirketlerin değerleri arttı. Işıklandırmalar, mağazaların ışıklı ışıksız tabelaları, binalardaki panolar, reklam panolarıyla doldurulan caddeler, sokaklar, stadyumlar, konser salonları, üç boyutlu reklamlar, otobüsler, tramvayların, gemilerin dışları ve içleri, tren ve metro istasyonları, metro vagonları, havaalanları, limanlar, otobüs terminalleri, banklar, koltuklardaki örtüler, küçük dükkânların tabelaları markaların logolarıyla donatıldı.

Televizyonları, radyoları yayın saatlerinden çok reklam ve sponsorlu saatler doldurmaya başladı. Ekrana yamanan spotlar, internet sitelerindeki reklam bombardımanıyla devam etti. Giderek medyanın markalanması gerçekleştirildi.

Şirketler, yalnız kendi ürünlerini değil, dünya kültürünü markalayarak; sponsorlukla satmaya; kültür markanın uzantısı olup markaya değer katmaya başlıyordu. Giderek kültür arka plana itildi ve marka yıldız yapıldı. Amaç kültüre sponsor olmaktan çıkıp kültürün kendisi oldu; kültür marka genişlemesine dönüştü. İlk amaç markalar için imajlar yaratmak, asıl iş pazarlama oldu. Yardımseverlik ve imaj promosyonu olmaktan çıkan sponsorluk kamu fonlarının yerini aldı ve son derece etkili bir pazarlama aracı oldu.

Tüm bunların gerçekleşmesi "özelleştirme" olmadan olanaksızdı. 1980'lerde Reagan ve Thatcher politikalarıyla şirket vergilerinin düşürülmesi, kamu sektörünün aç kalması, devlet harcamalarının kısıtlanması okulları, müzeleri, yayıncıları, sinemacıları, tiyatroculları zor duruma düşürdü.

1980'lerin ortalarından itibaren bütçe açıkları için özel şirket ortaklığı, sponsorluk, sanayiye dönüştü. Başlarda iki taraf da kazançlıydı. Sponsorluk, yardımseverlik görünümüne bürünmüş kontroldü. Artık afişlerde adını teşekkür edilerek görmek yeterli değildi. Sahnede ve markanın önünde konserler verilmeye başlandı. Sanat için sanat değil reklam için sanat olmaya başladı konserler. Sanat reklamın aracı oldu. Sanatçı, medya kişilikleri, spor ve film yıldızları, film yönetmenleri, şarkıcılar, mankenler, artistler, "sanatçılar" her yerdeydiler.

Ünlü kişilerle ünlü markalar arasında "ortak markalama!" başladı. Artık her şeyin sponsora, sponsorun da her şeye ihtiyacı vardı. Süper marka çağında üretim küçümsendi ve süper markalar logolarını yerleştirecek hep daha çok yere ihtiyaç duydular. Şirketlerin pazarlama bütçelerinin %70'i reklam, %30'u promosyon iken 20. yüzyılın sonunda 1993'te %25'i reklam, %75'i promosyon oldu.

ŞİRKETLER GENÇLİĞİ BİÇİMLENDİRDİ

1 milyar küresel genç vardı. Küresel gencin kalbini kazanmaktı asıl olan. Bu genç nüfusa tüm zamanların en büyük pazarlama fırsatlarından biri diyorlardı. El değmemiş bir yeni gelir kaynağı gençlik piyasası ve okullardı. Gençlik zamanının önemli bir kısmını geçirdiği okullar pazarına nasıl girilecek sorusuna yanıt aradılar, sonuç ürkütücüydü:

"Gençler coğrafi bir bölgede değil, bir küresel tüketici grubunun içinde yaşıyorlar: Cep telefonlarından internet haber grupları; Sony playstationlar, MTV videoları ve NBA maçları ile birbirlerine bağlılar..."

İlk markalama şeker, un, sabun, çorba, turşu gibi ürünlere uygun isimler vermekle başladı; paketleme ile. Marka bir tanıdıklık, bir halka aitlik duygusu veriyordu. Ürünleri tartan küçük dükkân sahibinin yerini marka adları; adlandırılmış, paketlenmiş, reklâmı yapılmış şirket karakteri aldı.

Küresel genç nüfus üzerine yapılmış en kapsamlı ve en fazla referans veren çalışma (Yeni Dünya Gençliği İncelemesi-1996), 45 ülkede 15-18 yaş arası orta sınıftan 27.600 genç üzerinde New York merkezli bir reklam ajansınca yapılmıştır:

"Farklı kültürlerine rağmen, tüm dünyada orta sınıf gençler hayatlarını paralel evrendeymiş gibi yaşamaktadırlar. Sabah kalkıyorlar, Levis ve Nike'larını giyiyorlar, şapkalarını ve sırt çantalarını ve Sony discman'lerini kapıyorlar ve okula gidiyorlar." (s.141).

Gençlik kültürünün her bir çatlağına sızmış olan markalamanın kolları, sokağı ve salonları teslim aldı. Kültür ve eğitim pazarlamaya teslim oldu. Markalanmamış gençlik alanı kalmadı. Spor salonları, konser salonları, internetteki sohbet odaları...

Okullar kampusa yani gündüz hapishanelerine dönüştürüldü. Markalar, reklamlar ile eğitim arasındaki engelleri ortadan kaldırdı. Zor durumdaki okullar sponsorluklara ve desteklere ihtiyaç duyuyorlardı. Sınıfa teknoloji girdi, devlet okullarına bilgisayar alımları başladı; kafeterya ve spor malzemeleri için sponsorluklar bulundu. Markaların eğitime destek olması için değil, eğitimin konusu olması için çabalar başladı.

Ders aralarında TV'lere reklamlar; kitaplarda, öğle yemeği mönüsünde reklamlar; kafeteryalarda McDonald's, Burger King ve Coca Cola, Pepsi Cola gibi "resmi içecekler"le başlayan kuşatma; kayıttan mezuniyete kadar indirim kuponları, kredi önerileri, kredi kartı şirketleri, telefon şirketleri, reklam panoları (tuvaletlerde bile), üniversiteler ticarethaneye (şirket) dönüştürüldü. Spor markalarıyla sponsorluk anlaşmaları yapmaya başladı okullar.

Gençlik pazarı beslendi ve hepsinin arka planında hep çok yıldızlı ABD bayrağı göz kırpıyordu.

Markalamanın üretimin önüne çıkması ile başlayan arayışlar fason üretime yöneltti şirketleri. Amerika'nın uzağındaki ülkelerde ucuz işgücü, çocuk istihdamı ve sömürüsü yoğunlaştı. Artık ürünler başka ülkelerde, taşeron firmalara yaptırılmaya başlanmıştı. Kârlı olan, ağırlıktan ve sendikalardan kurtulan, bordroda en az çalışanı bulunan, ürün yerine imaj üretme yarışı başlamıştı. Ayrıca, üçüncü dünya, her zaman birinci dünyanın rahatı için var olmuştu.

GÜVENCESİZ, KURALSIZ ÇALIŞTIRILAN İŞÇİLER

Üretimin Asya'ya kaydırılmasıyla sendikasız, güvenliksiz, sağlıksız, mesaisiz, geçici işçiler ve *serbest ticaret bölgeleri* patlaması yaşandı. Üretenler, ürettikleri nesnelere korkunç ölçülerde yabancılaştılar.

Marx'ın iki öngörüsü amansız bir biçimde gerçekleşti: *Tüketilemeyen mallar bunalımı ve yabancılaşma.*

Yoğun işsizlik, dışarıdan ucuz işgücü kiralama, yarı zamanlı ve dönemsel işler yaşanmaya başladı dünyada.

Markalama furyasının en çarpıcı örneği film endüstrisinde yaşandı. Filmlere markalı ürünlerin yerleştirilmesi önemli bir pazarlama fırsatıydı; filmler *markalanmış medya malları*'na dönüştürüldü. Büyük eğlence şirketleri promosyon üreten ağlara dönüştüler.

Marka, medya birleşmesinin modeli ve öncüsü olan MTV, 24 saat reklam yapan bir pazarlama makinesi olarak temeli attı:

"Marka imajı yaratmak için sürekli haber bülteni ve bir nesle yönelik halka hitap sistemi olarak tanımlanan ve küresel gençlik fenomeninin köşesinde muzaffer edasıyla duran MTV, 1998'de 70 milyonu ABD'de olmak üzere, 273,5 milyon eve girdi; 1999'da, 83 ülkede

Alexander Kosolapov 1982'de Lenin'e Coca Cola reklamı yaptırdığı bir afiş tasarladı fakat şirket tarafından pek hoş karşılanmadı.

Bill ve Hillary Clinton Moskova'da Coca Cola içiyor.

yayın yapıyor. İkna edici küresel katalog olan MTV için, tüm dünyada özgürlük ve demokrasi güçleri ile ilintilidir, diyor başkanı... CNN'nin 212 ülkelik yayın alanı vardır..." (s.151)

Hollywood yıldızları, markalanmış yıldızlar yaratıldı, markanın parçaları satılmaya başlandı. Spor, sinema, müzik, kitap piyasaları da markalandı. Stadyum (açık hava) konserleri, "markalı festivaller" olarak marka ile kültürün iç içeliğine örnektir: *"Canlı reklam performansı."* Şarkıcılar kiralık silaha dönüştürülerek marka zincirine göre değerlendirilmeye başlandılar. Markalar ve yıldızlar aynı şey oldular.

Şarkıcı film çekti, manken kitap yazdı, olimpiyat şampiyonu artist oldu, yazar mankenliğe soyundu. Coca Cola, müziği; Nike, sporu markaladı. İnsanın markalanması, dövmelerle gerçekleştirildi.

Tüm bunların ideolojik altyapısını da kurdular:

Jack Myers, 1993'te yayımlanan *Reklam Saldırıları; Reklama Yönelik Saldırılarda Sağ Kalmak* adlı kitabında; "Sanayi olarak biz şunu anlamalıyız ki reklama karşı yapılan saldırı kapitalizme, özgür basına, temel eğlence şekillerine ve çocuklarımızın geleceğine yapılan saldırıdır." (s.38) yazdı.

Markalamanın dünyaya kültür ihracı olduğunu ve amacının "Birbirimize saygı göstererek tüm kültürlere ve topluluklara ulaşmak..." olduğunu söyleyen Harvardlı bir profesörün önerisi; "Dünyayı senin dilini konuşmaya ve senin kültürünü içine çekmeye zorla" oldu.

LAFTA ÇEŞİTLİLİK VE BİREYSELLİK

Hızla çoğalan mağaza zincirleri, süper mağazalar sürecin bir parçası oldu. Barbie ve Mickey Mouse minyatür markalamanın öncüleriydiler.

Süper markalı mağazalar zincirini başlatan Disney'dir. 1984'te ilk mağazasını açtı, bugün mağaza sayısı 730'dur.

Coca-Cola'nın da her şey satan mağazaları vardır. Her çeşit ürünün satılması asıldır.

Yan firmalar, yan ürünler, yan sanayiler kuruldu: Müzik oluyorsa yemek, kıyafet oluyorsa perakendecilik, kafeler oluyorsa yayıncılık, tematik parklar oluyorsa şehirler neden olmasın, diye sorarak yaşam tarzı paketleri oluşturuldu. Şirket birleşmeleri aslında küçülmeydi; yalnızca en büyükler ayakta kaldılar. *"Her yerde değilsen hiçbir yerdesin!"* denilerek medyada birleşme çılgınlığa dönüştürüldü.

1980'lerde "görev"in yerini "bireysellik" almıştı, şimdi "çeşitlilik" değer oldu.

Amerikalı yatırımcı ekonomist, 1981'de yayımlanan *Zenginlik ve Güç* adlı çok satan kitabı Reagan yönetiminin ekonomisine bir örnek oluşturan George Gilder şöyle dedi:

"Medya kitlesel halde üretilip tüketilen bir maldan, değişik tiplerde özel zevklere hitap eden sonsuz bir ziyafete dönüşecek... Yeni bir bireysellik çağı geliyor; beraberinde de insanlık tarihinde benzeri görülmemiş bir kültür patlaması gelecek." (s. 193)

Markalı çok uluslu şirketler çeşitlilik diyorlar, ama yaşanan sanki klonlanmış gibi birbirine benzeyen ordunun tek tip giysileriyle küresel alışveriş merkezlerine yürümeleridir. Kültürel çeşitlilik, evlilikleri ve yağmacılıkla ve şirketlerin dayatma ve sansürleriyle tek kültürün yolunu açtı.

Tüm bunlar dünyanın her yerinde ve ülkemizde de çılgınca yaşanmıyor mu?

***

Küresel ekonominin gidişine karşı insanlığın tepkisi yavaş da olsa oluşuyor...

Gençliğim geliyor aklıma... Bir yandan frukoları taşlarken bir yandan da caddelerde, sokaklarda karşımıza çıkan ışıklı panoları kırardık!..

---

[1] *No Logo*, Naomi Klein, Çeviren Serap Güneş, Ayrıksı Kitap, 2021. Alıntılar yapıtın daha önceki basımından yapıldı: Türkçesi Nalan Uysal, Bilgi Yayınevi, 2002.

[2] *Şok Doktrini / Felaket Kapitalizmin Yükselişi* (Çeviren Selim Özgür, Agora Kitaplığı, 2010) adlı kitabında, Şili'deki 1973 Pinoçhet darbesinden 1989'da Çin'deki Tiananmen Meydanı katliamına ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılışına kadar dünyanın manzarasını değiştiren olaylarda "şok doktrini" yönteminin nasıl uygulandığını ve "büyük şirketlerin çıkarlarını kollayan" yeni kapitalizm modelinin dünya halkları adına nasıl bir yıkım ve yoksulluğa yol açtığını okuduğumuz Naomi Klein, küresel çaptaki serbest piyasanın zafere demokratik araçlarla ulaştığı düşüncesinin bir safsatadan ibaret olduğunu, toplumların büyük çokuluslu şirketlerin çıkarları doğrultusunda sil baştan düzenlenmesini gerektiren felaket kapitalizmi macerasının aslında yıllarca önce "Chicago Okulu"nca Milton Friedman'ın yönetiminde başlatıldığını anlatıyor.

Erol Toy ile 31. TÜYAP Kitap Fuarında

EROL TOY'UN ARDINDAN

■ BEYAZIT KAHRAMAN

Cumhuriyet Devrimlerimiz doğrultusunda kurulmuş ve muhakkak bir kütüphanesi olan halkevlerinden biri de Alaşehir'deymiş. **Erol Toy'un ortaokul öğrencisi olduğu yıllarda, okul saatleri dışında ve okulların kapalı olduğu yaz aylarında çocuklar, gençler, Alaşehir Halkevi'nin avlusunda buluşup voleybol oynarlarmış. Erol Toy da arkadaşlarıyla voleybol oynamaktan hoşlanırmış.**

Yapıtlarında siyasal ve toplumsal tarihimizin en önemli evrelerini, kırılma noktalarını, değişim ve gelişimlerini yazınsal yoldan irdeleyen Erol Toy'u 14 Mart 2021'de yitirdik. Hititler'i, Türk boylarının birleşerek Müslümanlığa geçişlerini, Selçuklu'nun kuruluşunu, Fetret Devri'nin kargaşalarını, Şeyh Bedreddin'i, Celali İsyanlarını, Anadolu'da Türkmen kıyımını, Tanzimat sürecinde yaşananları, Kurtuluş Savaşı'nı, Cumhuriyet'in ilk yıllarını, sonraki yıllarda yaşanan siyasal çalkantıları, Vehbi Koç'u, ülkemizi başına bela olan din sömürüsünü gerçeklere ve belgelere dayanan kurgularla anlattı bize.

Ortaokul öğrencisi olduğu yıllarda kazandığı okuma alışkanlığı sayesinde edindiği tarih ve felsefe bilgisini çalışkanlığı ve azmiyle birleştirerek toplumsal yapımızı ve tarihsel gelişimimizi romanlaştıran çok değerli bir edebiyatçımızdı.

Bütün yazdıklarının aslında tek bir romanın bölümleri olduğunu düşündüğüm Erol Toy, sağlığı bozulmasaydı toplumsal tarihimizin ve yapımızın daha hangi evresini romanlaştırmak isterdi acaba? Yeni roman tasarıları var mıydı? Bunu, en yakınları bilebi-

lir kuşkusuz; fakat böyle birikimli, donanımlı, çalışkan, üretken bir edebiyatçımızın yeni roman hazırlıklarının olabileceğini tahmin etmek için çok yakınında olmak gerekmez kanımca. Onun bu özelliklerini biraz bilen biri de bu tahminlerde bulunabilir.

Üniversitedeki "Yazarlık Teknikleri" derslerime konuk yazar olarak birçok kez katılma inceliğini gösterip bana ve öğrencilerime çok yararlı bilgiler vermişti. Öğrencilerim onun görüş ve deneyimlerinden çok etkilenmişlerdi. Bir okuma grubunda yapıtlarını tartışıp yorumlarken de toplantımıza katılma nezaketini göstermiş, sorularımızı içtenlikle yanıtlamıştı. Bu vesilelerle ben de kendisiyle epey konuşma fırsatı bulmuş, onun basında yer almayan yönlerine de tanık olmuştum. Edebiyat ve kültür dünyama ilk kez 1973'te okuduğum "İmparator" adlı romanıyla giren, yaşamının son elli yılında yalnızca yazarlıkla uğraşan ve geçimini yazdığı yapıtlarından sağlayan Erol Toy kimdi?

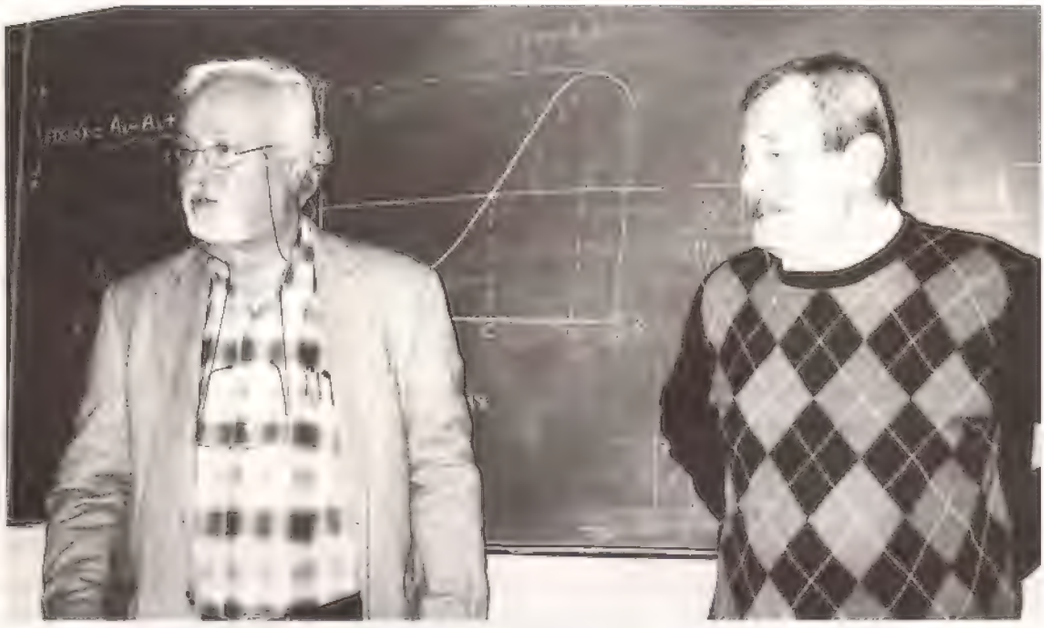

Beyazıt Kahraman ile Erol Toy Yıldız Ü. Davutpaşa'da okur yazarlık dersinde.

ÜZÜMLERE NİŞAN DÜŞTÜĞÜNDE

"1936'da, üzümlere nişan düştüğü tarihte, Manisa/Alaşehir'de dünyaya gelmişim" diyordu bir söyleşide kendisine yöneltilen soruya yanıt olarak. "Üzümlere nişan düşmek..." deyimini de herkes bilemez. Yöresel bir dil kullanımı olabilir bu. Yaşayarak öğreniriz bunları ve bu yaşanmışlıkların bir bölümü bizim kültürümüzü oluşturur, kişiliğimizi etkiler, geleceğimize yön verir.

Kendisine, Kenan Evren'in de Alaşehirli olduğunu söylediğimde, "Biraz akrabam olur..." demişti fakat ayrıntıya girmek istemedi; ben de bu konuda ısrar etmedim. Dünya görüşlerinin çok farklı olduğunu herkes biliyordu.

Babası Mehmet Toy Alaşehir'in yerlisi bir aşçıymış. Annesi Hafize Hanım Karakeçili Yörüklerinden... Onun çocukluk ve gençlik yıllarında ülkemizin birçok ilçesinde, kasabasında halkevleri varmış. Yüzyıllarca eğitimsiz bırakılmış, bu nedenle bilinçlenememiş; eğitimsiz ve bilinçsiz olduğu için sürekli olarak aldatılmış, kullanılmış; Osmanlı hanedanı ve yöneticileri tarafından iliğine kadar sömürülmüş halkımızın eğitilmesi, çağdaşlaşması, kültürlenmesi için Cumhuriyet Devrimlerimiz doğrultusunda kurulmuş ve muhakkak bir kütüphanesi olan halkevlerinden biri de Alaşehir'deymiş. Erol Toy'un ortaokul öğrencisi olduğu yıllarda, okul saatleri dışında ve okulların kapalı olduğu yaz aylarında çocuklar, gençler, Alaşehir Halkevi'nin avlusunda buluşup voleybol oynarlarmış. Erol Toy da arkadaşlarıyla voleybol oynamaktan hoşlanırmış.

HALKEVİ KİTAPLIĞINDA TEK BAŞINA

"Top oynamamı istemiyordu babam. Arkadaşlarımla voleybol oynamama engel olmak için öğretmenlerime ricada bulunmuş, öğretmenlerim de babamın hatırını kıramamışlar; beni halkevindeki kitaplıkta görevlendirmişlerdi. Herkes dışarıda heyecanla, sevinçle, coşkuyla, hırsla voleybol oynar, çocukluğunun tadını çıkarırken kitaplığa kapatılmış bir çocuk orada tek başına ne yapar? Okumaktan başka bir uğraşı yok ki. Numaralanmış kitapların birincisinden başlayıp sırayla okudum, okudum, okudum. Halkevinin kitaplığında kayıtlı 3284 kitap vardı. Tümünü okumam yedi yıl sürdü" diye anlatmıştı bir sohbetimizde. Okumaktan ve öğrenmekten tat almasaydı okuyamazdı bu kadar çok kitabı.

Anladığım kadarıyla bu okuma birikimi yalnızca ortaokulu bitirinceye kadar olan yıllarını kapsıyor. Alaşehir'de lise olmadığı için İzmir'e gitmiş, Namık Kemal Lisesi'nde öğrenimini sürdürmeye çalışmış. İzmir'deki bir akrabasının evinde kalmış. Yaz aylarında Ege'nin kıyılarını, kış aylarında kasabalarını, kentlerini gezmiş. Bu arada fırıncılık, banka memurluğu gibi işlerde çalışmış. Ege'nin denizlerinde sünger avcılığı yaparken vurgun yiyen deniz işçilerini sigortalamak da bu işlerden biriymiş. Denizin bilmem

kaç metre altında sünger avlarken "vurgun yemek" ne demek, bilir misiniz? Vurgun yiyen sünger avcısının sonraki yaşamı nasıl sürer? Vurgun yiyince yaşama dönememek, yaşama döndürülse bile felç olmak ya da sakat kalmak... Bir daha sünger avcılığı yapamamak... Turan Seyfioğlu ve Sezer Sezin'in başrollerini oynadığı *Sünger Avcıları* adlı filmi anımsar mısınız? O filmde de çok iyi anlatılıyordu "vurgun yemek" kavramı. İzlemiş midir bu filmi Erol Toy?

Erol Toy çocukluk ve gençlik yıllarını anlatırken ben de kimileyin Maksim Gorki'nin özyaşamöyküsünü kapsayan *Çocukluğum, Ekmeğimi Kazanırken, Benim Üniversitelerim, Ana* adlı romanlarında anlattıklarını anımsadım. Bir karşılaştırma yapmak için değil kuşkusuz, fakat anımsadım işte. Bir benzerlik aramak için de değil. Farklı zaman, coğrafya ve kültürlerde yaşanmışlıklar arasında sağlıklı karşılaştırmalar yapılamaz. Erol Toy'un anlattıklarını dinlerken Maksim Gorki'yi anımsamak neden öyleyse? Birinin özyaşamöyküsünün diğerini çağrıştırması ya da diğeriyle kimi evrelerinde benzeşmesi nereden kaynaklanıyor? Edebiyat tarihçileri ve eleştirmenleri bu soruları daha ayrıntılı irdeleyebilirler kanısındayım.

SARI YAPRAKLI DEFTERLER

Kimileri onun ortaokul mezunu olduğunu ileri sürerlerse de doğru değildir bu. 18 yaşındayken yazmaya başlamış Erol Toy. İzmir'deki lise öğrenciliği yıllarında bir akrabasının evinde kalırken bir taraftan da Kurtuluş Savaşı'na katılmış olan halktan 33 savaşçıyla konuşma olanağı bulmuş, onların anılarını dinlemiş. Sarı yapraklı defterlere not etmiş Kurtuluş Savaşı'nda canlarını ortaya koyup yurdumuzu yayılmacılara karşı savunmuş o savaşçıların anlattıklarını.

"Tam yedi defter..." diyordu Erol Toy. Defterler kaçar sayfalıktı acaba? Erol Toy'un sarı sayfalı defterlere yazdıklarının çokluğunu hesaplamaya çalıştım ve bu notları kaynak olarak alıp yazdığı *Toprak Acıkınca* adlı

romanını nasıl bir birikime ve gözleme dayandırdığını düşündüm. Demek istediğim, hemencecik yazar olunmuyor. Okuma alışkanlığı, okuduğunu doğru anlayabilmek, bilgi birikimi, toplumsal yaşamı ayrıntılarıyla gözlemlemek, insanların davranışlarının ardında yatan nedenleri anlayabilmek, içinde yaşadığı toplumun tarihsel süreçlerini gerçekçi saptamalarla kavramak, kusursuz bir dilbilincine sahip olmak, yazdığı dilin sözvarlığında çok güçlü olmak, sınır tanımaz bir hayal gücü, okurun düşsel dünyasını varsıllaştıran betimlemeler yapabilmek, ustalıkla düzenlenmiş bir kurgu, roman kahramanları ve ilginç tipler yaratmak, nitelikli bir toplumcu gerçekçi yazarın olmazsa olmaz özellikleri arasında sayılabilir.

Erol Toy'da bu özelliklerin tümünü görebiliyorum fakat bu yetileri ve becerileri nasıl kazandığı konusunda kesinleşmiş bir fikrim yok. Okuma birikimlerinin ve yaşamsal deneyimlerinin, onun yaratıcı yazarlığını beslediği kanısındayım. Kendi kendini yetiştirmek de Erol Toy'un en belirgin özelliklerinden biri olsa gerek. Yükseköğrenim görmemiş olmak onun bir eksikliği değil çünkü çalışmak ve ekmeğini kazanmak zorundaydı. Yükseköğrenim görmemiş olmasına karşın yapıtları, akademik unvanı olan birçok edebiyatçının ürettiklerine birkaç tur bindirir. Erol Toy'un tüm yapıtlarını okuyabilenler, onun tarih ve felsefe bilgisiyle birçok akademisyeni cebinden çıkaracak donanıma sahip olduğunu kolayca anlayabileceklerdir. Lise mezunu Ali Püsküllüoğlu'nun da çok önemli sözlükler yazdığını unutmayalım.

Akademik unvanı da olan kimi edebiyatçıların akla ve bilime ters düşen kimi sözlerini işittiğimizde ya da yazılarını okuduğumuzda, "Bu kadar cehalet ancak tahsille mümkündür" diye düşünmekten kendini alamıyor insan. Erol Toy'un bu tür sözde profesörlerden çoğunu cebinden çıkarabilecek bilgi birikimine sahip olduğunu kolaylıkla anlarız.

Günümüzün gençlerinin hiç karşılaşmadıklarını sandığım sarı yapraklı defterleri de açıklamalıyım. Şimdi "z kuşağı" dedikleri torunlarım yaştaki gençler hatta bizim çocuklarımız bile sarı yapraklı defterleri tanımadılar; bilemezler. Ben de son olarak 1969-70 yıllarında arkadaşlarıma mektuplar yazmıştım, sarı yapraklı defterlerden birer sayfa koparark. Öyle ilkel defterler üretilmiyor artık fakat o yıllarda "kaymak kâğıtlı" defterlere yazan birkaç arkadaşımız da vardı. Erol Toy gibi ben de o kaymak kâğıtlı defterlere yazamadım. Sınıflı toplumduk çünkü. Ayrıcalıklı olanlar vardı aramızda. Ayrıcalıklıydılar fakat yine de aramızdaydılar; bizimle birlikteydiler. Özel okullara, kolejlere gitmiyorlardı. Bizi aşağılamıyorlardı, küçümsemiyorlardı çünkü zaman olmuş, sarı yapraklı defterleri onlar da kullanmışlardı. Her sabah coşkuyla söylerken "Andımız"ı kimin Türk, kimin Kürt, kimin Laz, kimin Arnavut, kimin Arap, kimin Çerkez, kimin Boşnak olduğunu düşünmezdik. Böyle düşmanlaştırıcı ve aptalca kavramlar yoktu çünkü sözvarlığımızda. Uluslaşma sürecinin doruğundaydık çünkü. Yayılmacılar aramıza nifak sokuncaya kadar...

Nasıl özlemem sarı yapraklı defterleri!

Erol Toy da sarı yapraklı defterlerin özlemiyle mi verdi son nefesini? "İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitle"nin ütopyasıyla mı?

SÖZVARLIĞININ GÜCÜ

Erol Toy'un yapıtlarını okuyan gençlerden kimileri, "Kullandığı sözcükler arasında anlamadıklarımız var. Anlamak için kimileyin sözlüğe bakmamız gerekiyor" diye yazmışlar sosyal medyada. Çok olağan bir durum bu. Sözlü dildeki sözvarlığıyla yazılı dildeki sözvarlığı çok farklı olabilir. Erol Toy'un yapıtlarında kullandığı ayrı ayrı sözcük sayısı, diyelim, on bin kadarsa ve buna karşın okurlarının sözvarlığı yalnızca beş bin kadarsa çok zorlu bir iletişimsizlik çıkacaktır ortaya ve sözvarlığı yetersiz olan okur kaçınılmaz olarak sözlüğe bakacaktır. Kuşkusuz, sözlük kullanma alışkanlığı varsa... Hatta, "Evinde, kitaplığında geçerli bir sözlük varsa..." demem daha doğru olacak.

Bu durumla çok karşılaşılıyor. Yetkin yazarların sözvarlıkları, üyesi oldukları toplumların sözvarlıklarının her zaman üstündedir. Öyle olması gerekir. Zaten yazarları yazar yapan bir özellik de budur. Sözgelimi dünyaca ünlü Alman yazar Johann Wolfgang von Goethe yapıtlarında birbirinden ayrı otuz bin kadar Almanca sözcük kullanabilmiş. Bu, onun sözvarlığının yüksekliğini, dili kullanma gücünü, anlatabilme becerisini gösterir. Peki, Goethe'nin yapıtlarını okuyup anlamaya çalışan Almanların sözvarlığı onun sözvarlığının düzeyinde değilse... Ki değildir, olamaz. Goethe'nin Goethe olmasının bir nedeni de budur zaten. Dünyaca ünlü Fransız yazar Victor Hugo'nun yapıtlarında kullanabildiği sözvarlığının da yaklaşık olarak 30 bin olduğu ileri sürülüyor. Şunu da unutmayalım: Almanca sözlükte yaklaşık olarak altı yüz bin kadar sözcük vardır. Türkçe sözlükte ne kadar sözcük var? Erol Toy'un yapıtlarında (yazılı dilde) kullanabildiği birbirinden farklı sözcük sayısı ne kadardır? Erol Toy'un yapıtlarını okuyanların sözvarlıkları kaç sözcükten oluşuyor? Bu durumda iletişimsizlik ya da en azından kimi sözcükleri anlayamamak kaçınılmaz. Okurlar da kendi sözvarlıklarını böyle yazarların yapıtlarını okuyarak geliştirebilirler zaten

> Numaralanmış kitapların birincisinden başlayıp sırayla okudum, okudum, okudum. Halkevinin kitaplığında kayıtlı 3284 kitap vardı. Tümünü okumam yedi yıl sürdü" diye anlatmıştı bir sohbetimizde. Okumaktan ve öğrenmekten tat almasaydı okuyamazdı bu kadar çok kitabı.

DURDUK YERDE YAZAR OLUNMUYOR

Belki Yaşar Kemal'in yapıtlarında

EROL TOY'UN YAPITLARI

Öykü: Yenilgi (1967), Iğrıp (1977).

Roman: Toprak Acıkınca (1968, 2 cilt), Acı Para (1970), Azap Ortakları (1973, 2 cilt),

İmparator (1973), Kördüğüm (1974), Gözbağı (1976), Son Seçim (1976), Doruktaki Öfke (1977), Kuzgunlar ve Leşler (1978, 3 cilt), Zor Oyunu (1980), Kilittaşı (1988), Yitik Ülkü

(1995, 3 cilt), Arinna'nın Gölgesi (2000), Sır Küpü (2004), Bade Harab (2010, 3 cilt), Hocaefendi (2011).

Deneme, inceleme, eleştiri: Türk Gerilla Tarihi (1970), Bal Tutanlar (1976), Günü Gününe (1981), Aydınımız, İnsanımız, Devletimiz (1982), Aydın ve Çağı (1982), Ordu ve Politika (1988), Meclisler ve Partiler (1990), Atatürk Olmasaydı (1992), O'na Katılmak (2007), Yazko'nun Öyküsü (2007).

Oyunları: Pir sultan Abdal (1967), Parti Pehlivan (1970), Meddah (1971), İzmir'in İçinde (1973), İpteki (1973), Kadınlar Matinesi, Düş ve Gerçek, Yorgun Ayaklar, Çeliğe Su Vermek.

Çocuk Kitapları: Fareler Cumhuriyeti (1975), Avcı Kekliği (1977), Altın Saray (1977), Son Çağrı (1983), Aliş ile Koşka (2011).

kullandığı sözvarlığı (günlük konuşma dilinde değil) dikkatleri çekmişti, özellikle İstanbul ağzında olmayan birçok sözcük kullanmıştı ve Ali Püsküllüoğlu da Yaşar Kemal'in bu özelliğini dikkate alarak bir "Yaşar Kemal Sözlüğü" yazmıştı. Çok da iyi oldu ve dilimize büyük katkı sağladı. Ali Püsküllüoğlu'nun ömrü vefa etseydi, Erol Toy'un sözvarlığını inceleyerek bir "Erol Toy Sözlüğü" de yazar mıydı acaba? Bir başka dilcimiz de yapabilir bunu. Yapmalı. Böylece Yaşar Kemal'in ve Erol Toy'un sözvarlıklarını da karşılaştırmış oluruz.

Bu konuyu kendisine açtığımda, Derleme Sözlüğü'nden ve Tarama Sözlüğü'nden çok yararlandığını, kendini böyle geliştirdiğini anlatmıştı. Bu sözlüklerdeki Türkçe sözcükleri kullanmaya özen gösterdiğini, ayrıca Manisa'dan Çorum'a kadar halkın arasında uzun bir yolculuğa katıldığını ve bu sırada insanlarımızın günlük kullanımındaki birçok sözcüğü de not ettiğini açıklamıştı bana. Halkın içinde, halkla beraber olmak bu olsa gerek. Durduk yerde yazar olunmuyor.

"Dili halk yapar" derler dilciler. Erol Toy, halkımızın yaptığı dili kullandı aslında. Anlamayacak ne var? Erol Toy'un yapıtlarında kullandığı sözcükleri anlayamayanların, eksikliği kendilerinde aramaları gerekmez mi?

Erol Toy'un kendini yetiştirmesinin bir başka kanıtı da Fransızca öğrenmesidir. Kendi çabasıyla... Bir dil kursuna gitmeden... Sendikacılık çalışmaları nedeniyle birkaç kez yurtdışına gitmesi gerekmişti. Bu yurtdışı gezileri de Fransızcasını geliştirmesine vesile olmuş. Pir Sultan Abdal adlı oyunun çevirisini üstlenen ve Türkçesini geliştirmek amacıyla Türkiye'ye gelen Prof. Dr. Irene Melikov'un dünyalar güzeli doktora öğrencisi Geneviéve Bourggeois ile tanışıp ona âşık olunca Fransızca öğrenmek daha da kolaylaşmış olabilir. Hele bir de o güzel hanımefendiyle evlenince...

İlk öyküsü 1952'de Çınar dergisinde yayımlanan Erol Toy, Yön ve May dergilerinde; Barış, Cumhuriyet, Akşam ve Yeni Ortam gazetelerinde makaleler ve gündelik fıkralar yazmıştı. 1962'de ise Milliyet gazetesinin "Bir Memleket Gerçeği" konulu söyleşi yarışmasında "Yaşadıklarının Farkında Olmadıklarımız" adlı söyleşisiyle Ali Naci Karacan Üçüncülük Ödülünü kazanmıştı. Fakat Erol Toy ödül peşinde koşmadı. Ödül almak için yazmadı. Edebiyat piyasasındaki ödül ağaları da onun değerini bilemediler.

GAYRİ RESMİ TARİHÇİMİZ

On öyküden oluşan ilk kitabı "Yenilgi" 1967'de yayımlandı. Sonra romancılığa yöneldi. Yazdığı tiyatro oyunlarından yalnızca "Pir Sultan Abdal" yayımlandı ve 1967-1970 yılları arasında sürekli sahnelendi, büyük ilgi gördü. Asıl ününü "İmparator" adlı romanının çok satılması ve çok basılmasıyla sağladı.

Yazdıklarının 40-45 ciltlik tek bir roman olduğunu savlıyordu Erol Toy. Birbirinin devamı olan yapıtlarının tümünü tek ciltte toplayamazdı çünkü. Yapıtlarının tarihsel içerikli olması nedeniyle onu "gayri resmi tarihçimiz" olarak niteleyenler bile oldu.

Öner Yağcı, Metin Turan, Halit Payza, Cengiz Özgün ve Mustafa Pala çeşitli yönleriyle ve elbette kendi gözlemleriyle, incelemeleriyle anlatmışlar Erol Toy'u Berfin Bahar dergisinin Ekim 2020 sayısında. Ben de kendi gözlemlerimle yorumlamaya çalıştım. Daha da yazılmalı. Öner Yağcı'nın "toplumsal yapımızın temelini irdeleyen romancı" sözleriyle tanımladığı Erol Toy, bir akademisyenin doktora çalışması için az bulunur bir edebiyatçımızdır.

Toplumumuzun temelini irdeleyen yapıtlar üreterek edebiyat tarihimize geçen Erol Toy'un tüm kitaplarını okuyabilenler, onun tarih ve felsefe bilgisiyle birçok akademisyeni cebinden çıkaracak donanıma sahip olduğunu da kolayca anlayabileceklerdir.

ÜŞÜDÜ GÖKTEKİ BU NAZLI AY BİZDEN UZAKLAŞIYOR

■ MUSTAFA GÖKSOY

Canımın gücü insanlarım
Sorularla dinleyin seslerimdeki yangını

Canımın gücü insanlarım
Yüreğimde yaralandıkça yüreğiniz
İçime yanarak aştım ateşten sınırları
Kendime hep dönüp baktıkça
Sizleri sarıp sarmalayan dünyayım

Canımın gücü insanlarım
Çocuklarım mevsimlerin yolcusuyum
Neden içimde hastalandı bu günler
Gittikçe kardeşim ay uzaklaşır benden
Hırçınlaştı çocuklarım hızımı kaybediyorum

Canımın gücü insanlarım
İnsanın aynası insana yansıyan yüzüm
Doğamın dengesinde güzelleştik birlikte
Neden kararttınız renkleri savaşlarla
Yoksa gizli bir hastalık mı peşimizde

Canımın gücü insanlarım
Şimdi kapanmamış bir yaranın acısında
Kavrulur sorular

ÖTESİ

Neden koptu aklımız aydan güneşten
Soğudu yüreğimiz
Işımaz oldu bilincimizin saflığı
Karardı

Trafikte canavar yok
Dar insanların elinde
İrademiz kırıldı
Bu acımasız belalı kazalarda

Ve aklın saflığı güneştir aydır
Dar zamanlarda

EKREM ATAER İLE SON KİTABI "SOL" 1,2,3... ÜZERİNE SÖYLEŞİ

■ HALİL YENİ

Doğu toplumları ve özellikle Türkiye, müzik etnografisinde karşı duruşu marşlarla ifade etme gibi bir geleneğe sahip değil. Doğu toplumları daha çok halk türküleri ve şarkılarla bu tavrını ortaya koyuyor. Bunun sebebini; topluca söylemekten ziyade bir kişinin söylemesi ve kitlenin dinlemesine dayalı bir geleneğin varlığı olarak gösterebilirim.

Böyle başlıyor Ekrem Ataer'in Yeni Ülke yayınlarından çıkan **"Sol" 1,2,3...** kitabı. Sözü, sesi, müziği ve müzisyeni, melodi ve ritmi açıklayarak yolculuğun ilk adımlarını atıyor. Ve aklımızdan tutup bizi insanlık tarihinin en zor yıllarına, ikinci dünya savaşına götürüyor. Alman orduları Leningrad'a kadar ilerlemiş, insanlık faşizme karşı direniyor. Bir işaret bekliyor cephede dövüşenler, bir cesaret gerekiyor ve yüreklere Dmitriy Şostakoviç'in "Leningrad Senfonisi" çalınıyor. Dağılıyor kara bulutlar, açıyor güneş, dalgalanıyor Berlin semalarında kurtuluş bayrağı.

Kitabın sayfaları arasında gezinirken zihnimiz ulusaldan evrensele doğru yola çıkıyor. Bir sayfasında Timur Selçuk'un, Ruhi Su'nun hayatını okurken diğer sayfada kendimizi Victor Jara'nın, Hanns Eisler'in yanında buluyoruz. Müziğin önemli köşe taşlarını anlatırken bu taşları ören ustaların portrelerine de yer veriyor yazar. İlgilisi için, severek söylediği ya da dinlediği marşların yazılış süreçlerini ve üreticilerinin yaşam hikâyelerini okuyabileceği kitap ayrıca karekod ile dinlenebilirlik özelliğini taşıyor.

"Neye ne kadar emek verirseniz o kadar sonuç alırsınız"

"Onları yalnızca porte üzerinde yan yana gelmiş notalar mı sanıyorsunuz? Yoksa evrene dağılan düzenli frekanslar mı? Ya da; şarkı türkü, marş, beste, güfte vs. Onlar; tüm dünya halklarının yaşanmışlıklarından imbiklenen, her damlasında geleceğe dair umudu, inancı, azmi taşıyan; dünün, bugünün ve geleceğin sesleridir. Onların ülkesi, dili, dini, bayrağı, sınırı olmaz. Çünkü tüm insanlığa aittirler."

CEPHELER VE SANATÇILARI

HALİL YENİ-Devamının gelmesini dileyerek ilk sorumu yöneltmek istiyorum. İkinci dünya savaşında Alman faşizmine karşı savaşan Sovyet askerleri için Aleksandr Alek-

sandrov, Dimitri Şostakoviç gibi beste yapan müzisyenler vardı ve "Kutsal Savaş" Ya da "Leningrad Senfonisi" gibi savaşın seyrine katkı sunan marşlar besteledi. Peki diğer tarafta Alman askerleri için beste yapan müzisyenler ya da savaşın anlık da olsa seyrini değiştiren marşlar yok muydu?

EKREM ATAER-Öncelikle yayınevimiz ve yeni dergimiz Yeni Ülke'mizin bu koskoca çoraklığın ortasında, vaha rüzgârları estirecek bereketli bir alan olacağına olan inancım ve başarı dileklerimle başlamak istiyorum. Çünkü arkasındaki insan emeğini yakından takip ediyorum.

Gelelim sorunuza. Ne kadar güzel ve yerinde bir soru...

Gerçek şudur ki; Versay Antlaşmasıyla onuru kırılan Alman toplumunun hassasiyeti ile güç bulan 3. Reich, şartları ustaca ve sinsice kullanarak büyük bir felaketi tetiklemiştir. Dolayısıyla Alman Faşizmi yalnızca üst yönetim erklerinin ve 3. Reich'ın güdümünde olsa da dönemsel olarak muazzam bir kitlesel destek almıştır. Bununla birlikte 2. Dünya Savaşı sürecinde Alman askerleri için bestelenen marşlar ve hatta halk şarkıları mutlaka vardır ve bu da kaçınılmazdır. 1933-1945 yılları arasında, Naziler tarafından milli marş olarak bestelenen ve kullanılan "Horst-Wessel" buna en önemli örnektir. Almanya'da iktidarda bulunan Naziler, Almanya'nın milli marşı olarak kullanılan "Das Lied der Deutschen"ın (Almanların Şarkısı) yanında, partilerinin marşı olan Horst-Wessel-Lied'i de "de facto" milli marş olarak kullanmışlardır. Nazizm ideolojisi, kitleler üzerindeki tahakküm kurma faaliyetlerinde ve propagandalarında bu iki marştan etkin bir şekilde yararlanmıştır.

Bu konu "Devrimci Süreç İçerisinde Devrim Şarkıları ve Marşları" alt başlığı ile yazılan kitabımızın tabii ki kapsamı dışındadır. Lakin "Faşist Estetik" olarak tanımladığımız alan da ciddi bir inceleme konusu, ki bu konuda yüzlerce makale mevcut. Özellikle "Faşist Estetik" başlığı altında mimari ve sinema alanında çokça örneklendirebileceğimiz çalışmalara müziği de rahatlıkla katabiliriz. (Bu konuyu ayrıca derinleştirelim bence)

GÜNÜMÜZÜN MARŞLARI

HALİL YENİ-İletişim imkânlarının oldukça sınırlı ve zor olduğu geçmiş dönemlerde "Enternasyonal" ya da "Çav Bella" gibi kimi marşların kısa sürede evrensel bir güce dönüştüğünü ve dünya devrimci mücadelesi içerisinde dilden dile yayıldığını görüyoruz. Bugün yeni marşlar yazılmıyor mu? Neden hâlâ eski marşları tekrar tekrar dinliyoruz?

EKREM ATAER-Evet, maalesef, yeni marşlar ve geçen yüzyılın ruhu ile dünyadaki devrimci mücadeleyi anlatan şarkılar pek çıkmıyor. Tabii ki hiç yok değil ama o heyecanın aynı ivmede olduğunu da söyleyemeyiz. Bunda Sovyetler Birliği'nin dağılması ve kapitalizmin daha da hızlıca yükselmesi önemli bir etken.

Bir şeylerin yanlış ve eksik gittiği benim gerçeğimdir. "Dünyanın bütün işçileri birleşin" diye şarkılar marşlar söylerken bir de baktık ki dünyanın bütün kapitalistleri bileşmiş ve dev tröstler oluşmuş. Yıllardır onun için bağır çağır anlatmaya çalışıyoruz; açın artık "içtihat" kapılarınızı ve insanlık geçirdiği süreçleri bütün özgürlüğü ile tartışsın diye. "Neden hâlâ eski marşları tekrar tekrar dinliyoruz?" diye sormuşsunuz bir tek sebebi var; çünkü yalnızca eski şeyleri söylüyoruz! Yeniye dair en ufak bir yaprak dahi kımıldamıyor. XXI. yy'a XVIII. yy sonlarından bakarsanız sonuç kaçınılmazdır. Üzülerek söylüyorum ki: herkes dükkânında mutlu mesut ve kanaatkâr bir yaşam seçmiş kendine.

HALİL YENİ-"Avusturya işçi marşı", "Venseremos", "Örgütlü bir halkı hiçbir kuvvet yenemez" gibi bildiğimiz ve çokça söylediğimiz uluslararası marşlar genellikle batı ve Latin kökenli, doğu kökenli marşlar yok mu? Neden bilinmiyor?

EKREM ATAER-Çok fazla değil, olanların bir kısmı da kitapta mevcut. Doğu toplumları ve özellikle Türkiye, müzik etnografisinde karşı duruşu marşlarla ifade etme gibi bir geleneğe sahip değil. Doğu toplumları daha çok halk türküleri ve şarkılarla bu tavrını ortaya koyuyor. Bunun sebebini; topluca söylemekten ziyade bir kişinin söylemesi ve kitlenin dinlemesine dayalı bir geleneğin varlığı olarak gösterebilirim. Ozanlığın yaklaşımı da budur aslında. İçerik anlamında güçlü ama fizik anlamında durağandır. Halbuki Batı, Latin ve Kuzey Doğu Avrupa Coğrafyasında anlatım daha kitlesel, enerjik ve kelimenin tam anlamıyla "march tempo" yani toplu yürüyüşe müsaittir. Bizde bu konuda en verimli alan dünyanın en eski askeri müzik orkestrası olan Mehterdir. Devrimci marşların büyük bir bölümü de bu alandan ziyadesi ile alıntı yapmıştır (kitapta birçok örnek mevcut).

SANATI ÖRGÜTLEYENLER UNUTULMAYACAK

HALİL YENİ-Kitabınızı okurken Enternasyonal şiirini yazan kişinin bir tekstilci onu besteleyen kişinin

ise torna işçisi olduğunu öğrendim. Günümüzde işçiler genellikle sanatın üreticisi değil de konusu olarak karşımıza çıkıyor, işçileri sanatın üreticisi haline yeniden nasıl getirebiliriz?

EKREM ATAER-Ne güzel sordunuz... Neye nasıl bakarsanız o da size öyle bakar (!).

Bu sorunun yanıtlarını sendika yönetimlerinde, "demokratik" oluşumlarda, işçi örgütlerinde, sol adına siyaset yaptığını söyleyen parti, örgüt, yapı, platform vs. onlara sormak gerek. Pek sağlıklı yanıt alabileceğinizi düşünmüyorum çünkü programlarında "sanat" çok küçük bir alan olarak hayat bulabiliyor. O da kuru bir propaganda ve nümayiş çıtasının üzerine çıkamıyor. Bu konuda ülkemiz en sağlam ve aklı başında 2 kurum gördü Köy Enstitüleri ve Halkevleri... Onlar da ziyadesi ile sanat insanı yetiştirmiştir. Sonuçta sistem tarafından kapatılarak ödüllendirilmiştir!.. O misyonu az da olsa üstlenen parti, siyaset yapı vs. olmuş mudur? Hayır. İşçiye devrimin ya da örgütün üreticisi değil de konusu olarak bakmaya devam edilirse bu böyle sürer gider ve sonra bir bakarsınız o insan yığınları hiç tahmin etmediklerinizi bu ülkeye iktidar etmiş. Lakin tıkanılan nokta; sonuçları çok yakınımızda yaşarken sebeplerini çok uzaklarda aramaktan geçer.

HALİL YENİ-Dünya devrimci marşlarının Türkçeye uyarlanmasında ve kazandırılmasında 1973 yılında kurulan ATTF İşçi Korosu'nun imzasını görüyoruz. Bugün ülkemizde bu ve benzer çalışmaları yapan kişi ya da korolar var mı?

EKREM ATAER-Yok. Varsa da çok hafif enerjili çalışmalar. Ruhi Su ustamızın adı ile çalışan korolara arada bir özel günlerin kutlama ya da anma törenlerinde rastlıyorum. Biraz can sıkıcı ama çıkalım artık bu rüya âleminden, evet maalesef yok...

HALİL YENİ-Yukarıdaki soruyla bağlantılı olarak Türkiyeli devrimciler Avrupa ve Latin Amerika kökenli marşları biliyor. Peki, Avrupa ya da Latin Amerika'da bilinen ve söylenen "Türkiyeli" bir marş var mı?

EKREM ATAER-Varsa da ben bilmiyorum. Kulaklarını çeldirecek bir melodi duymuş olsalardı mutlaka kaçırmazlardı. Bize bir kasıtları yok tabii ki; bütün batı "Üsküdar'a gider iken" şarkısını yıllardır söylüyor. Kim bilir belki de İskoç melodisi olduğu içindir.

HALİL YENİ-Marşlar üzerine konuşurken Timur Selçuk'u anmadan olmaz diye düşünüyorum. "Nereye Payidar", "Ekonomi tıkırında", "Hürriyet marşı" ve "Türkiye işçi sınıfına selam" gibi çok önemli eserlerde imzası var. Timur Selçuk sizce bu ülke için ne ifade ediyor?

EKREM ATAER-Timur Selçuk Türkiye Sol hareketinin olması gereken müzikal ifadesidir benim için. Elimizin altından kayıp giden ve sol yapılanmalardan ve estetik öngörülerinden birkaç barem daha önde bir ustadır. Timur Selçuk hem köydür, hem kenttir. Attila İlhan gibi; hem "yağmurda ölen bir militan" hem de "Sinan'ın kubbelerinde lâ ilâhe illallah"tır. Timur Selçuk günümüz siyasal düzlemi için uzak bir hayaldir!

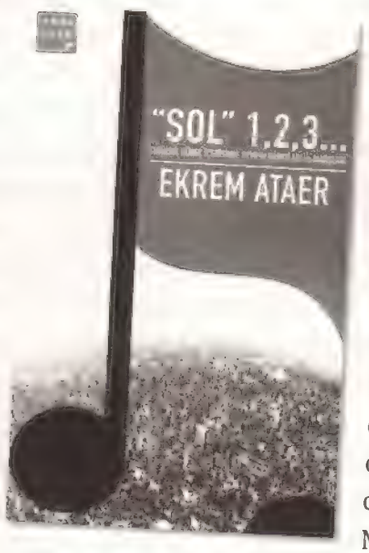

TRİBÜLERDE Mİ ARAMALI?

HALİL YENİ-Son olarak şunu sormak istiyorum. Sizce Türkiye işçi sınıfının gerçek müziği hangisidir?

EKREM ATAER-Estağfurullah, bu sorunun yanıtı işçi kardeşlerimizdedir. Aslında iki satırla yanıtlanacak bir soru değildir. Geneline reel bir gözle baktığımızda Türkiye İşçi Sınıfı benim anladığım kadarıyla henüz daha işçi yığınlarıdır ve büyük bir yüzdesi de apolitiktir. Sendikalılık oranı düşüktür. Olanlar da güvence noktasında ve ekonomik pazarlık makasındadır. Bunun sebebi işçi yığınları değil, yaşamın birçok alanında ve politika üretmede, birkaç eylemin dışına çıkamayan sendikal yapılardır. Bu satırları okuyan dostlarımız hiç kızmasınlar sonuç ortadadır!

Hal böyle olunca da müzik dinleme yelpazesi çok geniştir; bir ucunda devrimci marşlar bir ucunda Müslüm Gürses, bir ucunda da türküler ve hatta şarkılar, pop vs. olacaktır...

Ama değişmeyen bir gerçek var ki; sol siyasi yapılar herhangi bir eylem alanını canı yanmadığı halde dolduran yığınları bulmakta zorlanırken, o yığınlar her hafta sonu ustasından, çırağına, kalfasından amelesine kadar futbol maçları için tribünleri tıklım tıklım dolduruyor. Bunun sebeplerini özgürce açmadığımız müddetçe de doldurmaya devam edeceklerdir. Mesele şudur, neye ne kadar emek verirseniz o kadar sonuç alırsınız. Çok çok selam ve sevgi...

BÖYLESİNE GİTMEK

■ ASIM ÖZTÜRK

Odam
Güneşin sarı tayları
Yaprakların arasından geçerken,
Güze doğru gittiğini gördüm;

Sular bulanıklaşırken ırmaklarda
Yaz bitiyordu,
Kızıl bir elmas gibi dallarda elmalar,
Gitmeyi düşünüyordum,
Hiç sığamadım buralara;

Yollarda kına çiçekleri koşturuyordu
Elim, yüzüm kızılyara,
Gün batarken bahçelerde,
Perdeler çekiliyordu odalarda;
Rüzgârların ardından
Gitmeyi düşünüyordum,

Sarı ayva kokuyordu tavanlar
Evler, odalar
Evlenecek gelinlik kızlar gibi kokuyordu
Gidilecek yollar,
Giydim beyaz gömleğimi
Bavulum hazır,
Gitmeyi düşünüyordum buralardan,

Büyüdü mevsimler içimde
Sarı bir ışıktan doğuyordu her şey,
Sulara dökülmüş yapraklarla
Akıp gidiyordum,
Sevmek bilseniz nasıl büyüyordu içimde
Zaman, sarhoş esmer bir zurnacının elinde
O çaldıkça ben gidiyordum;
Taşıyamadıklarımla,
Gitmeyi düşünüyordum.

11.10.2017

BİR KİTAP BAĞIMLISININ NOTLARI-2021/NİSAN

MUTLULUK VEREN OKUMALAR VE HASTA EDEN KORKUNÇ ÇEVİRİ HATALARI

■ DR. ULVİ ÖZDEMİR

Eleştiri yeni bir dünyanın kuruluşu içindir ve bu süreçte eleştirinin bileşenleri "yıkıcı", "parçalayıcı", "ifşa edici" ve "gerçeği var edici" kavramlar olmalıdır. İdeolojik kavganın görünür yüzü kavramlar kavgasıdır. Taylan Kara bu çatışmayı çok güzel çözümlüyor kitabında.

EVDE KALMANIN MUTLULUĞU

İyi ki kitaplar var. Okuyamasak da, satın almasak da, hiç varlıklarından haberdar olamasak da, kitaplar bütün cennet tasarımlarının, bütün mutluluk hayallerinin, bütün ütopyaların ayrılmaz bir parçasıdır. Kitapların hayatımızda olması, etrafımızı sarması, kitaplıkların önünde onları seyredebilmemiz, bir gün okuyacağımızı düşünerek onları elimize alıp azıcık karıştırmamız, hepsi ayrı mutluluklar. Hatta bu salgın günlerinde kitapçıları gezemesek de bilgisayardan yeni çıkan kitapları izlemek, zaman zaman sipariş listeleri hazırlamak, sipariş verdiğimiz kitaplara ait kargonun harekeketlerini takip edip hangi gün kapımızın çalınacağını tahmin etmek, o heyecanla kapıdan kargoyu alıp açmak, yeni kitapları tek tek incelemek, gerçek bir mutluluk. Bunlar evde, garip bir hapislik yaşadığımız günlerde hayatı daha katlanılır kılıyor.

PABLO NERUDA: *YİRMİ AŞK ŞİİRİ VE UMUTSUZ BİR ŞARKI*

Pablo Neruda'nın *Yirmi Aşk Şiiri ve Umutsuz Bir Şarkı*'sı, şiiri yeni keşfetmiş bir üniversite öğrencisiyken elimden bırakamadığım bir kitaptı. Şimdi yeni baskısı İş Bankası Yayınları arasından çıktı. Yıllar sonra yeniden okudum. Uzun süre (yaklaşık 30 yıl!) neredeyse Bukowski'den başka

şiir okumamıştım. Bukowski'nin şiirleri imgelem dünyamı ve şiir ilgimi darmadağın edip bıraktı açıkçası. Ama bir taraftan da içe kapalı edebiyat dünyamızın kapılarını kıran güçlü bir etkisi oldu bence. Türk toplumu kentleştikçe -ki bu olgu bence modernleşmenin en önemli dinamiğidir- edebiyat ve sanat dünyamız da içe kapalılığından, yaratıcılığa ve özgünlüğe uzak, eleştirel çevrenin gelişmemişliğinin getirdiği kısırlığından, basit taklitlerle yetinen estetik körlüğünden, özellikle kurgusal düzeyde evrensel olanla bağ kuramayan, ondan gereğince beslenemeyen ve onu besleyemeyen sıkışmışlığından, en önemlisi de çok büyük ölçüde imgesel, kavramsal ve hatta yazarın, şairin yaşam biçimi olarak tam kopamadığı köyün ve islami bağların etkisinden kurtulacaktır. Bu konu ayrı bir yazının konusu elbette, ama özgünlük, evrenselik özgürlüğü ve ayrıksılığı, direnişi, diretmeyi ve inadı kapsar. Örneğin İslami usullerle gömülmemeyi dileyen ve başarmış kaç şair, yazar, düşünür ve ressamımız var? Ya da özel hayatında erkek egemen, feodal ya da köy kökenli tavırlardan uzak kaç aydın, sanatçı, yazar biliyoruz? Zaten edebiyatta, sanatta kadın sanatçının sayısal azlığı bile sınırların yeterince aşılamayışını göstermiyor mu? "Günah", "ayıp" ve "yasak"ı ne kadar geride bırakmış hayatlar yaşıyoruz ve günlük yaşamda ne kadar kendimiz olabiliyoruz ki edebi eserde, dilde, kurguda, özgünlüğü ve evrenselliği bulalım? "Hanım yemek oldu mu?" diyen biri nasıl "evrensel bir şarkı" söyleyebilir? Ya da "emekli maaşları zamlanır mı?" kaygısından nasıl bir düşünsel başarı türeyebilir? Bu tartışmayı da geliştirmek zorundayız aslında.

Neruda daha bu ilk şiirleriyle ulusal olandan evrensel olana sıçrayan büyük bir ses olarak etkilemişti beni ilk okuyuşumda ve aradan yıllar geçtikten sonra tekrar aynı tepkileri uyandırdı bende. Sait Maden'in çevirileri de Neruda'nın şiirine ulaşmamız bakımından mükemmel bence.

Ey yüce, ey doğurgan ve mıknatıslı kölesi
bu bir kara, bir yaldız olan çemberin:
dik, bakımlı, kusursuz ve capcanlı bir
yaratılış
ki solar çiçekleri ve hüzün içindedir.

Her satırı etkileyici bir uzun şiir. Neruda, iç acısının türküsünü söyleyen ve umursamayan, gözü başka bir şeyi görmeyen cesur bir âşık bu şiirlerde. "Cesur bir âşık" mı dedim? Cesaret de aşkın içinde aslında. Bu şiirler, bütün büyük sanat eserleri gibi, bizi içine çekip bir başka birine dönüşeceğimiz bir sürece sokma gücüne sahip. Dikkatle açmalısınız bazı kitapların kapaklarını.

JOHN WİLLİAMS: *STONER*

"Bunu mutlaka okumalısınız" diyen biriyle tanışmak ne büyük bir şans ve ne büyük mutluluk. *Stoner* (Yapı-Kredi Yayınları, Ağustos 2020) ile tanışmam böyle oldu. Thomas Bernhard'ın bir kitabına elimi attığımda kitapçıda çalışan bir bayan böyle söylemişti. Çok sıradan bir değerlendirmeyle elimden bırakamadığım bir roman oldu. Bir üniversite hocasının kariyeri boyunca iş ve aile çevresi ekseninde yaşadıklarına odaklanan, anlatımı, karakterleri ete kemiğe büründürüşü, olay örgüsündeki ve kurgudaki mükemmelliğiyle kitap okumayı yaşamın en değerli anları olarak düşünmemizde etkili olan romanlar arasına hemen alabileceğimiz bir yapıt *Stoner*. Biri soğuk ikisi sıcak üç dünya savaşı yaşanan 20. yüzyılda savaşlar ve ölümler "uzakta" bir yerlerde hayatları alt üst ederken, bu trajedi ile yalıtılmış bir üniversite kampüsünde yaşanan nispeten önemsiz geçimsizlikler ve mutsuzluklar arasındaki çelişki, romanın temel ekseni gibi duruyor ve bu çelişkiyi hisseden insanın yaşamaya mecbur kalışı da başka tür bir trajedi boyutuna yükseliyor roman boyunca. Steril hayatlar karşılığında ödenen bedelin elle tutulamazlığı ölçüsünde derinden yaralayıcı gücü vurgulanırken edebiyatın gücü de kutsanmış oluyor bir bakıma. İyi ki böyle kitaplar var.

Pablo Neruda

Neruda daha bu ilk şiirleriyle ulusal olandan evrensel olana sıçrayan büyük bir ses olarak etkilemişti beni ilk okuyuşumda ve aradan yıllar geçtikten sonra tekrar aynı tepkileri uyandırdı bende. Sait Maden'in çevirileri de Neruda'nın şiirine ulaşmamız bakımından mükemmel bence.

Romandan sadece bir alıntı yapmak istiyorum, John Williams'ın edebi yaratıcılığının bir örneği olarak:

"Stoner ilk gençliğinde, aşkı, insanın eğer şanslıysa erişebileceği mutlak bir varoluş biçimi olarak düşünürdü; olgunluğa erdiğinde, aşkın, insanın oyalayıcı bir inançsızlık, hafiften tanıdık bir küçümseme ve mahcubiyet verici bir özlemle bakması gereken, sahte bir dinin cenneti olduğu sonucuna varmıştı. Şimdi artık orta yaşında, aşkın ne bir lütuf ne de bir yanılsama olduğunu anlamaya başlıyordu; aşkı insanca bir dönüşüm olarak, her gün ve her dakika irade, zekâ ve yürekle keşfedilen ve yeniden yaratılan bir durum olarak görüyordu." (s.161)

Ancak gerçek bir sanatçı duyarlılığı bu satırları var edebilir. İnsanın aşkı kavrayışına yeni bir alan açan bir naiflik var bu cümlede ama yazarın araya girip kendini belli ettiği bir bakış olarak değil, romanın baş karakterinin kişiliğinin uzantısı olarak neredeyse zorunlu bir açıklama gibi var oluyor metinde. Buna ustalık diyoruz. Bu açıdan yontulmuş bir heykele benziyor roman; bütün fazlalıklarından arınmış, ama bütün gereklilikleri de içeriyor. Böylece şiire yaklaşıyor neredeyse. Herkese öneririm, gerçekten bir edebi lezzet.

HENÜZ BİTİRMEDİĞİM AMA ELİMDEN DE DÜŞÜREMEDİĞİM ÇOK ÖNEMLİ KİTAPLAR

1-Taylan Kara: *Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme-3*

Hayat güzel kitaplardan başka güzel kitaplara bir yolculuk mudur? Bazen bunu yaşadığımı düşünüyorum. Geçen ay çok önemli kitaplar yayınlandı. İlerki sayılarda söz edeceğim. Öncelikle Taylan Kara dostumuzun *Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme-3* kitabı Bulut Yayınevi'nce basıldı. Okumaya başladım. Gerçi henüz bitiremedim ama okuduğum kadarıyla Türk düşün yaşamına güçlü bir müdahale anlamına geliyor bu kitap. Çok kapsamlı bir araştırmanın ürünü. Kitap deneme havasında bir kugusal görüntü verse de aslında bilimsel bir araştırma kitabı daha çok. Özellikle düşün dünyamıza kavramsal müdahaleler üzerine söyledikleri çok değerli benim için Taylan Kara'nın (s.56-s.91). Sınıf mücadelesinin ve emperyalist mücadelenin en önemli savaş silahı ideolojidir. Bu mücadele çoğunlukla kavramlar üzerinden yürür. Sizin gerçeğinizden türettiğiniz kavramlar gider emperyalizmin gerçeği örtemeye yarayan kavramları girer dolaşıma. Kavramlar bir bakıma olguları var eden yapılardır. Taylan Kara bu saldırıya karşı bu yapıtıyla bir aydın kalkanı oluşturuyor bilincimizde bir bakıma. Örneğin fakirlik-zenginlik düzlemi ile toplumsal eşitsizliğe yaklaşırsanız çözüm "zekât" olarak belirir. Siz bu kavramlar demetinin bir ucundan tutarsanız gerçeği örten ideolojinin (bu arada Taylan Kara, ideolojinin Andre Lefevere'den aldığı çok da güzel bir tanımını veriyor kitabın başında: *"Dünyanın nasıl olması gerektiği konusunda ileri sürülen düşünceye ideoloji denir."* s.7) diri kalışına yardımcı olmuş olursunuz. Oysa fakirlik yoktur, sömürü vardır. Fakirler ve zenginler yoktur, sömürenler ve sömürülenler vardır. Zalimler yoktur, faşistler vardır. Eleştiri yeni bir dünyanın kuruluşu içindir ve bu süreçte eleştirinin bileşenleri "yıkıcı", "parçalayıcı", "ifşa edici" ve "gerçeği var edici" kavramlar olmalıdır. İdeolojik kavganın görünür yüzü kavramlar kavgasıdır. Taylan Kara bu çatışmayı çok güzel çözümlüyor kitabında. Okuyup bitirince tekrar üzerinde konuşmayı hak ediyor bu kitap. Okumaya devam.

Öncelikle Taylan Kara dostumuzun Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme-3 kitabı Bulut Yayınevi'nce basıldı. Okumaya başladım. Gerçi henüz bitiremedim ama okuduğum kadarıyla Türk düşün yaşamına güçlü bir müdahale anlamına geliyor bu kitap. Çok kapsamlı bir araştırmanın ürünü. Kitap deneme havasında bir kugusal görüntü verse de aslında bilimsel bir araştırma kitabı daha çok.

2-Hans-Lukas Kieser: *Talat Paşa*

Hans-Lukas Kieser'in *Talat Paşa, İttihatçılığın Beyni ve Soykırımın Mimarı* adı ile çevrilen yeni kitabı tahmin edildiği üzere İletişim Yayınları tarafından Türkçe'ye çevrildi (Mart 2021). Bu kitabın benim için özelliği, yıllar önce İngilizce olarak ilk yayınlandığından (orjinal baskı 2018) hemen sonra Yalçın Küçük Hoca'ya yaptığım bir ziyaret sırasında elinde okurken gördüğüm son kitap olması. Türkçe'ye çevrileceğini bilmeme

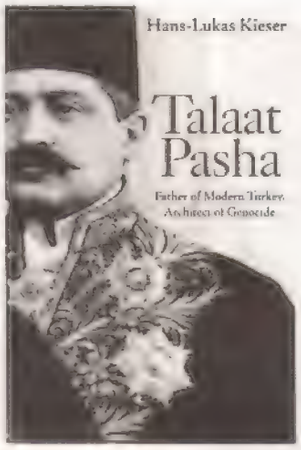

Orjinal başlık Talaat Pasha. Father of Modern Turkey, Architect of Genocide. Hemen anlaşılacağı üzere bu başlığın Türkçesi Talat Paşa, İttihatçılığın Beyni ve Soykırım Mimarı değil, Talat Paşa, Modern Türkiye'nin Babası ve Soykırım Mimarı olmalıydı. "İttihatçılığın" ve "Beyni" sözcükleri orjinal alt başlıkta yok. Neden böyle olduğunu bilemiyoruz.

rağmen beklemek istemeyip Yalçın Hoca'nın elindeki metnin fotokopisini almıştım ama ingilizcem kitabın orjinalini okumak için yeterli olmadığı için tamamını okuyamamıştım. Neyse ki Türkçesi çıktı ve artık okuyup tartışabiliriz.

Hans-Lukas Kieser'in daha önce yine İletişim Yayınları arasından çıkan *Iskalanmış Barış* adlı kitabını okumuş beğenmiştim. Hemen belirteyim kitabın orjinal adı ile Türkçe çevirisindeki alt başlık farklı. Orjinal başlık *Talaat Pasha. Father of Modern Turkey, Architect of Genocide*. Hemen anlaşılacağı üzere bu başlığın Türkçesi *Talat Paşa, İttihatçılığın Beyni ve Soykırım Mimarı* değil, *Talat Paşa, Modern Türkiye'nin Babası ve Soykırım Mimarı* olmalıydı. "İttihatçılığın" ve "Beyni" sözcükleri orjinal alt başlıkta yok. Neden böyle olduğunu bilemiyoruz. Bence bunun nedeni Türkiye adını ve "Modern Türkiye'nin Babası" tanımlaması ile hemen akla gelen Atatürk'ü "Soykırım" sözcüğüyle yanyana getirmek istememek. Başka bir açıklama varsa yayınevinin bunu açıklaması gerek; bu haliyle bilinçli yapılmış bir çeviri yanlışlığı var. Böylece belki de daha ilk baştan kitabın yaratacağı tepkileri biraz hafifletmek istemiş olabilirler. Ancak çevirmen Ayten Alkan beni rahatsız eden başka çeviri tercihleri de yapmış. Örneğin her ikisi de önemli İttihatçı olan Bahattin Şakir ve Doktor Nâzım için birkaç yerde "politik doktorlar" gibi çok saçma tanımlamalar yapıyor (s.72 ve s.73 gibi). Örneğin şöyle bir cümle var 73. sayfada:

"Bu politik doktorlar, 1908 devrimine hazırlık yaparken, yeni ve eşitlikçi bir Zemin sunacak bir Osmanlı toplumuna dair yapıcı bir projeden ziyade, kayıp korkusuyla besleniyorlardı."

Bunun kötü bir çeviri olduğu çok açık. Orjinal çeviride her ne kadar "politic doctors" tanımlaması mevcutsa da Türkçede bu tanımlamanın kelime kelime çevirisi saçma olmuş. "Politize olmuş bu kişiler" gibi bir tanımlama daha iyi olurdu. Üstelik Türkçe çeviride yukardaki cümlede "political doctors" yok; bir önceki cümlede var ve sonra aynı özne ile devam eden ikinci cümle geliyor. Çevirmen ise zaten kulağı gözü rahatsız eden bu tanımlamayı art arda iki cümlede de kullanmış. Bence böyle çeviri olmaz. Ne demek "politik doktor"? Bir yerde de aynı kalıp için "bu iki politikleşmiş doktor" diyor (s.72. Orjinali aynı oysa: *"Both political doctor"*. Orjinal metinde s.59) Bu biraz daha iyi ama yine de Türkçe için sorunlu. İyi ingilizcesi olan biri bu metni incelese daha ilginç çeviri hataları bulur düşüncesindeyim. Bir başka örnek daha vereyim. Bunlar Türkçe metni okurken rahatsız olup İngilizce metinle karşılaştırdığım cümleler:

"Gayrimüslümlerineylemciliğinehayranlık dolu ve hummalı bir biçimde öykünüşleri, haset, iktidarı paylaşmaya isteksizlik ve Anadolu, özellikle de Doğu Anadolu tarihine ve toplumuna dair cehaletle hemhal olmuştu." (s.72)

Nasıl yani? *"Cehaletle hemhal olmak"* ne demek? Bu iyi bir çeviri mi şimdi? *"Hummalı öykünüş"* nasıl olabiliyor? Türkçe okuyanlara karşı biraz ayıp olmuyor mu? Her sıfat her eylemle kullanılabilir mi? Bilimsel bir çeviri mi yapıyoruz Osmanlıca şiir mi yazıyoruz? Orjinalde "İgnore" sözcüğü geçiyor Türkçe'ye cehalet olarak çevrilmiş: *"... and ignorance of history and society in Asia Minor, in particular, Eastern Asia Minor"* Benim kötü ingilizcem ile bu cümle hiçbir şekilde "cehalet" sözcüğüyle çevrilemez. "Anadolu ve özellikle Doğu Anadolu tarihine ve toplumuna aldırmazlık..." diye çevrilmesi daha uygun. Çünkü cehalet bilmemeyi içeriyor ama burada Kieser'in kastettiği ve yazdığı cümlede bilip "aldırmama" durumu var. Yani çok farklı bir anlam söz konusu. Orjinaldeki "Mixed" sözcüğü de "hemhal" sözcüğü ile karşılanmış ki son derece kötü bir seçim. Bildiği-

Talat Paşa

miz "karışık" sözcüğü. Buradaki "karışmıştı" gibi bir anlamı var. (Orjinal metin s.59) Böylesine hassas konularda bazen bir kelime bile çok fark eder. Bilimsel söylemin böyle özensizce çevrilmesi kabul edilemez. İddia ediyorum kulağımızı, gözümüzü rahatsız eden, Osmanlıca hayranlığını ele veren sözcük seçimlerinin olduğu bütün cümleler gözden geçirilmeli bu çeviride. Başka bir yerde de "yerli modernleşme" deyimi geçiyor. (s.63.) Rahatsız edici değil mi? Burada orjinal cümlede geçen "indigenous" sözcüğü "indian" yani yerli söcüğünden türemiş olsa da "özgü" anlamı da var. Japon modernleşmesinden söz ediyoruz. Hangisi daha doğru çeviri olur, "(Japonya'nın) yerli modernleşmesi" mi "(Japonya'ya) özgü modernleşme" mi? Türkçeye yeterli değeri vermeyen bir çeviriyle karşı karşıyayız ve iyi İngilizce bilen biri bu çeviriyi eminim hallaç pamuğu gibi atardı. Çok büyük özensizlik. Bu özensizlik kitabı gerektiğince tartışmamıza büyük bir engel yaratacak gibi görünüyor.

Çok çok ilginç bir durum daha var. Çevirmenin konuyla da ilgili olması gerktiği temel ilkesinin nasıl ihmal edildiğine ilişkin bir örnek. Türkçe metni okurken İttihat ve Terakki Cemiyeti kısaltması olarak kullanılan İTC kısaltmasının bir yerde TİC şeklinde yazıldığını fark ettim (s.70) Basit bir yazım yanlışlığı diye düşündüm. İTC kısaltması orjinal metinde CUP olarak yazılmış. Yani "Committee of Union and Progres" İngilizce yazımın kısatlması. İngilizce metinde tam Türkçe metinde TİC şeklindeki yanlış yazımın olduğu yerde (s.70) de CUP yerine yanlışlıkla CPU yazılmış! (Orjinal metinde s.57) Yani İngilizce metinde yapılan yanlışlık çevirmen tarafından "düzgün" çevrilmiş ve CPU yanlış yazımı Türkçede olmuş TİC yanlış yazımı yani. Orjinal metinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden CUP diye söz edilirken bir yerde yanlışlıkla CPU yazılmış çevirmen de bu yanlışlığı aynen Türkçeye çevirmiş. İnsan büyük harflerle yazılan bu kısaltmalardaki sapma üzerinde biraz düşünmez mi? CUP, CUP diye giden metinde bir yerde CPU yazıyorsa bunun bir yanlışlık olabileceği hiç düşünülmemiş. Neresinden bakarsanız bir çeviri faciasıyla karşı karşıyayız. Bu kadar önemli bir konuda yazılmış bir kitabın çevirisinde daha kitabın adından başlayarak yapılmış çeviri özensizliği ve bilinçli ya da bilinçsiz saptırmalar metnin anlamını birçok yerde bozmuş da olabilir. Mutlaka daha özenli bir çeviri gerekiyor.

Bu satırları yazarken sadece 77. sayfaya gelebilmiştim (tamamı indeks hariç 396 sayfa). Üzerinde konuşmak için tamamını bitirmek istiyorum ama şimdiden büyük bir ön yargıyla yazıldığını söyleyebilirim. Kitabın içerik olarak değerlendirmesini *Yeni Gelen*'in sonraki sayılarında yapmak istiyorum. Şimdilik bu kadar.

Okuduğum ve sözünü etmek istediğim, okumakta olduğum ve okuyacağım çok güzel kitaplar var. Bu büyük mutluluk. İyi ki kitaplar var. Kitaplarla dolu günler diliyorum hepinize.

KALDIR ARAMIZDAKİ PERDEYİ

■ BEDRİYE KORKANKORKMAZ

meşakkatli bir yolun yolcusuyum
anlaşılmazlığım, yüreğimin sol yanı
olgunlaşan sesim, yorgun çığlıklarım
aynı gökyüzü altında tutsak yaşadıklarım

sessiz sevgimin içine usulca doğduğum
dillerini öğrendiğim mevsimler, yıllar
güçlü ve görkemli arzularım
yüzümde akşam çayırlarının tebessümü

billur bir gün gibi kucakladığım vatanım
sarıp sarmaladığım gökyüzünün feryatları
karla ve yağmur arasında mekik dokuyan kederim
kaldır aramızdaki perdeyi de yüzünü göreyim

Sabahattin Ali ve Kadın

■ SENCER BAŞAT

Sabahattin Ali'nin eserlerinde kadına bakış açısındaki ortak temel özellik, kadın için ayrımcı bir dil kullanmamasıdır. Kadın kahramanları kuvvetli karakterlerdir, mücadelecidir ve haklarını ararlar. **Toplumsal cinsiyet konusunda hassas olduğu ve kadına değer verdiği, her türlü yazımında ortaya çıkar. Kadın kişilikleri güçlü ve kararlıdır.**

Sabahattin Ali 41 yaşında öldürüldüğünde, 10 esere imza atmış Cumhuriyet döneminin ilk faili meçhul edebiyatçılarındandı. Aynı zamanda çevirmen ve fikir insanıydı. Ölümünün üzerinden 70'ten fazla yıl geçmesine rağmen, katledilmesiyle ilgili birçok husus karanlıkta kaldı.

SABAHATTİN ALİ GERÇEĞİ

25 Şubat 1907'de Gümülcine'de doğar. Ölüm tarihi 2 Nisan 1948 olarak verilir ama kesin ve kanıtlanmış bir ölüm yeri ve tarihi yoktur. Edebiyatçı kimliğinin yanı sıra hiçbir siyasi partiye ve gruba üye olmadan ortaya koyduğu siyasi kimliği incelenmeye değerdir. Edebi anlamda eleştirilmesi ve değerlendirilmesi ise genelde bazı akademik çalışmalar ile ölüm ve doğum yıldönümüne denk gelen tarihlerdeki makalelere kalır. Sabahattin Ali gerçeği nedir?

• Hukuki süreçten geçse de ve davası sonuçlansa da, Sabahattin Ali'nin öldürülmesi, kökeni siyasi gerekçelere dayanan ve Cumhuriyet tarihinin ilk faili meçhul edebiyatçı cinayetlerinden biri olma özelliği taşıyan bir sırdır.

• Cumhuriyet tarihinde komplo, şikâyet ve ihbarların başlaması sonrasında, bu durumdan ailesiyle birlikte yara alan, devlet memurluğundan uzaklaştırılan ve bütün bu etkilere bağlı olarak öldürülen en genç aydınlardan biridir.

• Bazı gruplar daha ağırlıklı olmak üzere her türlü siyasi kesimden eleştiri alır. Sol kesim bu konuda daha insaflı davranır. Üretkenliği ve diretkenliği sonucunda, kitapları 17 yıl yasaklandıktan sonra 100 temel eser arasına alınır.

• Döneminde öğretmen olarak yaptığı konuşmalarda kadın haklarını doğrudan dile getirmesinin yanı sıra; öykülerinde, romanlarında ve oyununda, güçlü ve kararlı kadın tiplemeleri ortaya koyarak bu konuda ne kadar hassas ve bilinçli olduğunu kanıtlar.

EDEBİ HAYATINA GENEL BAKIŞ

Sabahattin Ali'nin yazdıkları genel olarak 4 bölüme ayrılabilir. İlk bölümde edebi eserleri, ikinci bölümde siyasi makaleleri, üçüncü bölümde çevirileri ve son bölümde çizim ve desen çalışmaları bulunur. İlk bölümdeki edebi eserleri de çok genel bir tarih sırasına göre şiirleri, öyküleri, romanları ve oyunu olarak dörde ayrılabilir.

İnsanı bütün halleriyle anlatır ve tanımlamakta güçlük çekilen duyguları yalın ve net bir dil ile biçimlendirir. Ayrıca; gerçekçi, sosyal, samimi, hüzünlü ve masalsı bir dili vardır. 20'li yaşlardaki eserleri romantik özellikler taşıyan sevda ve aşk konularını içerir. 20'li yaşların ortalarından itibaren sosyal adaletsizlik ve fakirlik konuları öne çıkar. 30'lu yaşlarda adaletsiz düzenin eleştirisi ile köylü ve işçi yaşamlarının basitliği ve sadeliği çerçevesindeki yalınlığı destansı anlatımıyla birleşir. Dili yalın ve açıklayıcıdır. Temiz bir cümle yapısı ile eskimeyen bir dil yaratır. Bunun yanı sıra keskin, vurucu ve canlı kelimeler kullanır.

Toplumcu gerçekçiliğe bağlı bir yazar haline gelene kadar; düşlere, duygulara, tasarlamalara ve romantik özentilere ağırlık verir. Çok boyutlu bir tasvirci ve gözlemcidir. Eserlerinde toplumcu gerçekçiliğe; otoriteyi, bürokrasiyi, içi boş sloganları, devletin hantal yapısını ve sosyal olmayan devlet uygulamalarını eleştirerek ulaşır.

HAYATINDA KADIN

Kadınlar konusunda hassas olmasının temel nedenlerinden birisi annesinin rahatsızlığıdır. Ailesine düşkündür ve eşine bağlıdır. Bu bağlılık ve hassasiyet, İstanbul'da Markopaşa'yı çıkardığı zamanki ayrılıklarında eşine ve kızına yazdığı mektuplarda ortaya çıkar. Kızı Filiz Ali'nin yeri ise çok farklıdır ve onun mektupları ayrı yazılır.

Eşi Aliye Ali 1999 yılında ölür. Eşine yazdığı mektuplar da ayrı birer edebi metin olarak değerlendirilebilir. Bazı mektuplarının 67 sayfalık olduğu bilinir. Kitaplarının ya-

"Erkekler belki mühendis, belki doktor, belki avukat veya muallim olmuşlardı, fakat bunu bir fikir ihtiyacı olarak değil, iyi karnını doyurmak, iyi giyinmek, güzel karı alabilmek için yapmışlardı. Yani dimağ gibi en asil bir uzuvlarını midelerine ve tenasül cihazlarına uşak olarak kullanıyorlardı."

saklılığı ve telif hakları, ölümü sonrasında eşini ve kızını en çok uğraştıran konuların başında gelir. Bunun yanı sıra 1960'lı yıllarda Çekoslovakya'da yayımlanan kitaplarının, küçük bir tutar olan ödemesinin eşi Aliye Ali'ye teslim edilmesi gibi ayrıntılar eşini ve kızını mutlu eder.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın Tercüme Bürosu'nda çalıştığı için kızı Filiz Ali, başta Hasan Âli Yücel olmak üzere dönemin Ankara'da yaşayan nitelikli yazar ve şairlerini tanır. Aynı zamanda Ankara Konservatuarı'nda da çalıştığından, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) çevresinde birçok tanışıklıkları bulunur. Kızının piyano sevgisi ve öğretisi böyle başlar.

Birçok yazarın ve araştırmacının "talihsizlik" diye adlandırdığı ama aslında; ihbarlar, baskınlar ve soruşturmaları kapsayan bir kısa yaşamdır yaşadığı. Hepsi de siyasi temele dayanan soruşturmaların sonucunda birçok sefer yatılan hapislikler, öncelikle eşi Aliye'yi ve kızı Filiz'i olumsuz etkiler.

Ayşe Sıtkın yakın arkadaşıdır, gençliğinde evlilik teklifini reddeder ve sonradan mektup arkadaşı olur. Sinop Cezaevi çıkışında ilk uğradığı kişidir Ayşe Sıtkın. Orhan Veli'nin son aşkı Nahit Hanım onun ilk aşkıdır.

Sabahattin Ali, öğretmenliği sırasında 17 Ekim 1932 Perşembe günü akşamı Konya Halkevi'nde "Kadınlar Üzerine Bir Konferans" verir. Konuşmasında kadın ve erkek eşitliği için gerekli olan düşünsel değişiklikleri tartışır ve kadınların eğitiminin önemi üzerinde durur. Konuşmasında eğitim alan ve alamayan kızları iki ayrı bölümde inceler. İlk bölümde *"Büyük şehirlerimizde bile yüzde itibarıyla pek fazla olmayan bu kızlar, mekteplerde hususi bir usule ve terbiye sistemine tâbi tutulmamaktadırlar. Kızların gördüğü derslerle erkeklerin gördüğü dersler arasındaki fark askerlik dersi yerine nakış-dikişten ibaret olduğu için onlar kendilerine yaşlarının iktiza ettirdiği hususi bir ihtimamın gösterilmediğine şahit olmaktadırlar."* demektedir. İkinci bölümde de *"Gelelim tahsile devam etmeyen veya tahsili ilk devrelerinde terk eden kızlara: Ekseriya mali ve ailevi sebeplerle veya içtimai telakki farkları yüzünden tahsillerine devama müsaade edilmeyerek evde alıkonulan ve bir aile (ev) kızı olmaları istenilen bu kızların vaziyeti büsbütün fecidir."* diyerek görüşlerini özetler.

Konuşmasında ailelere düşen sorumluluğu şöyle belirtir: *"Bunun, bu iptidai telakkinin asıl sebebi ebeveynin telakkileridir. Bir aile, kızını satılık bir mal gibi, vitrinde teşhir edilen bir eşya gibi hazırlarsa, onun kafasının içini tamamen boş bırakarak onun fikri ve hissi hayatı ile zerre kadar alakadar olmayarak kızlarının yalnız güzelliğine, alımlılığına ehemmiyet verirlerse, hatta onun fikri seviyesinin yükselmesini bile sırf bir koca bulabilmesi için yaparlarsa, kızlarının kendilerini satılık bir meta olarak görmekten başka yapacakları şey yoktur."*

Konuşmasının sonu ise açık ve vurucudur: *"Kadın bir erkeğe varmaz, kadın bir erkeğe verilmez ve bir erkek bir kızı almaz, (almak, vermek) bu tabirler kadını kıymetten düşüren, ona ahkâr (en hakir) mahiyeti veren şeylerdir ve her şeyden evvel bu zihniyeti kadınlarımız kafalarından çıkarmalıdır; bilmelidirler ki iki cins birbiriyle hayatlarını birleştirirken yuvaya getirdikleri aynı kıymette şeylerdir ve koca mal sahibi değil, ortak, hayat ortacı demektir."*

Sabahattin Ali hakkında yayımlanan önemli çalışmalarda yer alan kadınlar, kızı Filiz Ali ve Elisabeth Siedel'dir. İlgili kitaplar şöyledir:

- Filiz Ali Laslo ve Atilla Özkırımlı, Sabahattin Ali (1979)
- Filiz Ali, "Filiz Hiç Üzülmesin" (1996)
- Elisabeth Siedel, Sabahattin Ali Mystiker und Sozialist (1983)
-

ESERLERİNDE KADIN

Eserlerinde kadına bakış açısındaki ortak temel özellik, kadın için ayrımcı bir dil kullanmamasıdır. Kadın kahramanları kuvvetli karakterlerdir, mücadelecidir ve haklarını ararlar. Toplumsal cinsiyet konusunda hassas olduğu ve kadına değer verdiği, her türlü yazımında ortaya çıkar. Kadın kişilikleri güçlü ve kararlıdır. Bu karakterlerin gururlu davranışları ve mücadeleci tavırları birçok metinde ön plana çıkar. Ezilen kadının toplumun içinde sağlam bir duruş sergilemesini sağlar.

ŞİİRLERİNDE KADIN

İlk eserlerini şiir dalında vermiştir.

Şiir konuları öykü konuları kadar zengin değildir. Genelde sevda ve aşk konularını işler, doğa güzelliklerini lirik olarak betimler. Gezilen yerlerden anılar ve enstantaneler vardır. Anlatım düz, sade ve dolaysızdır. Estetik kaygılardan çok anlam yoğunluğu bulunur. Biçim genelde dörtlük halindedir. Uzun dizeli şiirlerden kaçınır.

1934'te ilk şiir kitabı Dağlar ve Rüzgâr'da, 1931-1934 yıllarında yazdığı çoğu yayımlanmamış şiirlerini bir araya getirir. Kurbağanın Serenadı'nda 1926-1929 yıllarında yazılmış ilk şiirleri vardır. Tek yönlü bir aşkla sevdiği Nahit Hanım'a çeşitli şiirler yazar. *"İki üç şiirden bir yılbaşı hediyesi"* notu ile "Kurbağanın Serenadı" adlı defterini, Postdam'dan İstanbul'a 1929'da Nahit Hanım'a gönderir. Asım Bezirci de Nahit Hanım'dan alarak kitap haline getirir.

Şairin bu defterdeki ilgi çekici şiirlerinden biri, yine bir kadını konu ettiği "Safo"-dur. Lezbiyen olarak tanınan M.Ö. 7'nci yüzyıl kadın şairi Sappho hakkındaki bu şiirinde, okuyucuyu antik çağa götürür. Aynı defterde şairin en güzel şiirlerinden biri olan "Çakır" bulunur. Sabahattin Ali'nin "Hanende Melek", "Gramofon Avrat" gibi hikâyelerinde de görülen "düşkün kadın"lardan birisidir Çakır. Herkesin dilinden düşürmediği, el üstünde taşınan ve uğruna cinayetler işlenen "köyün bir tanesi"dir.

Şiirlerindeki sevgi ve aşk olumsuzdur. Çünkü umutsuzdur ve sevgileri onun yabancılaşmasını hızlandırır. İlgisizdir aşkı ve karşılık görmez. Yapmacıktır ve görsellik ile gösteriş ön plandadır. Yalnızdır ve terk edilmiştir. İnsanı tanıdıkça ondan uzaklaşır. Karamsardır ve güveneceği kimse yoktur. Aşk bu temaların içinde ve onunla birlikte işlenir.

Kimi şiirlerinde erken yaşlılıktan söz eder. Saçının çok erken beyazladığını ve yüzünün buruştuğunu dile getirir. "Sevdasız" adlı şiirinde, aşka ilgisinin ve hevesinin azaldığını belirtir. Gençliğinin çabuk ve aşksız geçtiğini söyleyen dizeleri bulunur.

HİKÂYELERİNDE KADIN

Hikâyelerindeki yalınlık, acımasızlık, gerçeklik, doğrudanlık ve netlik öykülerin sonuçlarına da yansır. Hikâyelerinin çoğu romanlarında olduğu gibi ölümle biter. Karakterleri bu sayede mücadele eder ve bu sayede kurtulur, bazen de yabancılaşır bu dünyaya.

Kadın karakterleri bu yalınlık ve netlik içinde, sürekli mücadele eden, sağduyulu ve cesur insanlardır. Sabahattin Ali'nin hikâyelerindeki kadın duyarlığı, kadın karakterlerin özüne işlemektedir. Bu nedenle kadınları, kitapları ve hikâyeleri bazında tek tek incelemek gerekir.

Değirmen isimli ilk hikâye kitabında, "Değirmen" isimli hikâyesinde, cinsiyetler arasında denge kurar. Yaşadığı zaman dilimindeki kadın ve erkek eşitliği ölçütlerinin ilerisinde, iki cinsi estetik ve imge dolu cümlelerle aktarır. "Bir Delikanlının Hikâyesi" isimli hikâyesinde, erotik cümlelerle açıklanmaya çalışılan samimiyet ortaya çıkar. Kadınları aşağılamadan ve ötekileştirmeden, erkeklerin kabalığı ve ikiyüzlülüğünü doğrudan dile getirir. Kadınlara yabancılaşan ve okuyarak/eğitim alarak insan olamayan erkeğin güzel bir örneğini verir. "Kazlar" isimli hikâyesinde, güçlü ve okuma-yazma bilmeyen köylü bir kadın karakterin, hapisteki kocasına yardım etmek için yaptığı hırsızlığı anlatır. Bu köylü kadın, aşkın ve sevginin gücünü göstermesi açısından, birçok kahramanı için belki de bir rol modeldir. "Komik-i Şehir (Ünlü Komik)" isimli hikâyesinde, kadın karakter; eşitlik ve adalet adına insanlık dersi verir. Kumpanyanın güzel Yahudi kızı, kasabanın kaymakamını, yaptığı tacizden dolayı tokatladığı için kaymakam direktifiyle orospuluk yapmaktan şikâyet edilerek geneleve konur. Devletin görevlileri haydutlarca kaçırılan bu kadını, kumpanyada çalıştığı ve şehir şehir dolaştığı için orospu olarak görür.

Kağnı isimli ikinci hikâye kitabında, "Kağnı" isimli hikâyesinde, köy yerinde hem dev-

Kuvvetli kadın karakterlere en güzel örneklerden birisi "Yeni Dünya" adlı hikâyesinde yer alır. Yöresel bir düğün, Yeni Dünya ve Deli Emine isimli kaşık çalan dansözlerle birlikte betimlenir. Birbiriyle yarışan dansözler giyimleri, zanaatları ve yaşamsal kaygılarıyla incelenir. Yeni Dünya isimli oyuncu ve şarkıcı, kendisine kötü davranan erkek dünyasına karşı durur, ilk ve son başkaldırış anında güzelleşir, bu mücadelede son nefesini verir.

Âşık Raif efendi ne kadar klasik erkek tiplemesinin dışında ise ressam ve müzisyen Maria da klasik kadın tiplemesinin o kadar dışındadır. Maria yalnızdır ve özgürdür, kendine göre kuralları vardır ve bu kuralları erkeklere net ve kararlı bir şekilde belirtir.

let hem de ağa tarafından korkutulan acılı ve kimsesiz ananın, kolluk kuvvetlerine oğlunun ölümüyle ilgili bilgi vermeye çekindiğini dile getirir. Şehre gidiş ve geliş ile bürokrasinin ortaya çıkardığı zorluklar nedeniyle, acılı ana oğlunun katilini ihbar edemez. Ananın dirayeti, sabrı ve kişilik gücü ön plandadır. "Gramofon Avrat" isimli ve konusu film haline getirilen hikâyesinde, 20'li yaşlarındaki güzel sesli bir kızın, çalgılı erkek eğlencelerinde pazarlanmasını anlatır. Arabacısı onu bir oturak eğlencesi sonrasında kurtarırken birisini vurur. Kadın da kendini pazarlayarak hapishanedeki sevgilisine bakar. "Bir Skandal" isimli hikâyesinde, karşılıksız bir aşkın karşılığını bulamadan kaçarcasına bir Orta Anadolu şehrine gelen öğretmenin, geldiği yerde de çektiği sevda bunalımlarıyla geri dönüşünü anlatır. Sabahattin Ali bu hikâyesinde şöyle demektedir: *"Erkekler belki mühendis, belki doktor, belki avukat veya muallim olmuşlardı, fakat bunu bir fikir ihtiyacı olarak değil, iyi karnını doyurmak, iyi giyinmek, güzel karı alabilmek için yapmışlardı. Yani dimağ gibi en asil bir uzuvlarını midelerine ve tenasül cihazlarına uşak olarak kullanıyorlardı."*

Ses isimli üçüncü hikâye kitabında, "Sıcak Su" isimli hikâyesinde, güçlü bir köylü kadın karakteriyle harekete geçirir ve devletin gücüyle karşı karşıya bırakır. Vatandaşını koruma görevi olan devletin, kolluk kuvveti yoluyla nasıl cinsel şiddet uyguladığının hüzünlü bir öyküsüdür. "Köstence Güzellik Kraliçesi" isimli hikâyesinde, Sabahattin Ali, kahramanına başkalarına ait olan bir sevda öyküsünü anlattırır. Köstence'de geçen hikâyede, genç diş doktoru söz verdiği Köstenceli sevgilisine okul bittiğinde geri dönmez. Sapasağlam, yaşama karşı dimdik ayakta duran, verdiği sözü tutan ve aşk dolu bir kadın vardır öyküde.

Sırça Köşk isimli dördüncü hikâye kitabında, "Çilli" isimli hikâyesinde, Aydın'da Almanca öğretmenliği yaparken öğrencisi olan bir kıza İzmir Kordon'da bir barda rastlayan öğretmeni anlatır. Konsomatris olarak çalışan kızın bir de çocuğu vardır ve öğretmenden çocuğu için devlet yardımı ister. Kendi kararlarını veren bir kadın karakter sayesinde kadın sorunlarına farklı yönleriyle değinen bir anlatım sunar.

Yeni Dünya isimli son hikâye kitabında, "Hanende Melek" isimli hikâyesinde, çalgılı bir kahvede (gizli içki içilen meyhane) şarkı söyleyen kadın şarkıcıya bir avukatın sarkıntı olmasını ele alır. Hikâyede yer alan üç kadın karakter de, sefaleti, garibanlığı ve hüznü ifade eder. Kadın şarkıcı kararlı ve gururludur. "Bir Mesleğin Başlangıcı" isimli hikâyesinde, hafif mizahi bir içerikle, bir halkbilimcinin eski bir kabadayı olan pezevenk vasıtasıyla çevredeki kadınları toplayarak yöredeki türküleri kaleme almasını anlatır. Yöresel türküleri, aile kadınlarına ulaşarak bulamayacağını anlayan halkbilimci, oturak âlemlerine katılan kadınlara ulaşmaya çalışır. Kuvvetli kadın karakterlere en güzel örneklerden birisi "Yeni Dünya" adlı hikâyesinde yer alır. Yöresel bir düğün, Yeni Dünya ve Deli Emine isimli kaşık çalan dansözlerle birlikte betimlenir. Birbiriyle yarışan dansözler; giyimleri, zanaatları ve yaşamsal kaygılarıyla incelenir. Yeni Dünya isimli oyuncu ve şarkıcı, kendisine kötü davranan erkek dünyasına karşı durur, ilk ve son başkaldırış anında güzelleşir, bu mücadelede son nefesini verir. "İki Kadın" isimli hikâyesinde, çok yaşlı, hasta ve pinti bir adamın ölümü sonrasında, biri yaşlı birisi çok genç iki karısının, adamın parasını bulma çabasını mizahi bir dille anlatır. Sürekli olarak tarlada ve evde çalışan, karnı doğru dürüst doymayan kadınların birikmiş kinlerini dile getirir. Kuma durumundaki eşlerin yasal dayanaktan yoksunluğunu ele alır.

ROMANLARINDA KADIN

İlk romanı "Kuyucaklı Yusuf" yayımlandığında, Sabahattin Ali öykücü olarak bilinmektedir ve 30 yaşındadır. Klasik Cumhuriyet romanının zenginleşmeye başladığı usta romancılar arasında, üç romanını üçer yıl

ara ile yayımlar.

Kuyucaklı Yusuf, kadın karakter Muazzez üzerinden insanın kendisine yabancılaşmasını anlatır. Kadının toplumda nasıl bir meta olarak görüldüğünü, sadece alınır ve satılır bir değer olarak kabul edildiğini açıklar. Cinsel amaçla yaklaşılan, eğitimi sadece çevresindeki erkeklerin olumlu davranışlarına ve ilgilerine bağlı olan kadın örneklerini ele alır. Kadın çok yönlü bir köledir ve her bahaneyle suçlanmamak için farklı acılara katlanır. Muazzez çok cesur bir şekilde, sonradan kocası olacak üvey abisine *"Ağabey, beni kaça sattınız?"* sorusunu sorar. Ayrıca savaşın gerçek yüzünü kadınlar üzerinden açıklar. Cephe gerisinde dul ve yetim kalan kadınlar, açlığın ve sefaletin en gariban ve acımasız yüzünü görür.

İkinci romanı Kürk Mantolu Madonna'da Dostoyevski tadı vardır. Kurgusu zayıf kalan bir sevda romanıdır. Bu romanda da bir yabancılaşma örneği vardır. Romanda adı geçen ressam kadın ve tablodaki kadın, aynı kişiler olmak üzere; güçlü, kararlı, bilgili, derin ve etkili bir karakterdir. Kadın karakteri Maria şöyle konuşur: *"'Ben böyleyim işte!' dedi. 'Ben garip bir kadınım... Benimle ahbaplık etmek isterseniz birçok şeylere tahammüle mecbur kalacaksınız... Çok manasız kaprislerim, birbirine uymaz saatlerim vardır.. Hulasa arkadaş olduğum kimseler için pek müziç ve anlaşılmaz bir mahlûkum..."* Aşık Raif efendi ne kadar klasik erkek tiplemesinin dışında ise ressam ve müzisyen Maria da klasik kadın tiplemesinin o kadar dışındadır. Maria yalnızdır ve özgürdür, kendine göre kuralları vardır ve bu kuralları erkeklere net ve kararlı bir şekilde belirtir.

İçimizdeki Şeytan üçüncü ve son romanıdır. Kadın karakter Macide kişiliği güçlü, yaşama anlam katmak üzere günlerini verimli geçiren ve kararlı bir kadındır. Müziğe olan yeteneği ve ilgisi özel bir yer tutar. Macide; insani yönü güçlü, kişilik olarak uyumlu ve sabırlıdır.

Sabahattin Ali'yi saygıyla anıyoruz.

KAYNAKLAR:

- Sevengül Sönmez, A'dan Z'ye Sabahattin Ali (2000)
- Sabahattin Ali'nin Özel Mektupları, Bilgi Yayınevi (2005)
- Hikmet Altınkaynak, Sabahattin Ali-Markopaşa Yazıları ve Ötekiler (1987)
- Kemal Sülker, Sabahattin Ali Dosyası (1968)
- Asım Bezirci, Sabahattin Ali/Hayatı, Hikâyeleri, Romanları (1974)
- Filiz Ali Laslo ve Atilla Özkırımlı, Sabahattin Ali (1979)
- Filiz Ali, "Filiz Hiç Üzülmesin" (1996)
- Elisabeth Siedel, Sabahattin Ali Mystiker und Sozialist (1983)
- Sabahattin Ali'nin Bütün Eserleri Dizisi

Nikita Mihalkov'un yönettiği Oblomov filminde Oblomov ünlü divanında.

BİR KOPUŞ İHTİMALİ OLARAK Oblomovluk

■ EMRE FİDAN

Doğrudur bu, Oblomov bir aristokrattır. Hem de çoraplarını bir gün olsun kendisinin giymemiş olmasıyla övünen bir aristokrattır. Evinde Zahar adında bir hizmetkârı vardır, köyünde ise 300 Zahar'ı daha. **Oblomov budur ama bugün Oblomovluk bu değildir, bundan ibaret değildir. Çünkü yeni Oblomovlar çıkarma potansiyeli olan kesimler çoraplarını giydirecek hizmetkârlara sahip değildir, hiç olmamışlardır.**

Tarihin hiç olmadığı kadar hızlı aktığı kırılma dönemleri vardır. 19. yüzyıl, köklü doğu toplumları için tam da böylesi bir dönemdir. Özellikle Rus Çarlığı, sarsıntıları iki ucundan da en radikal şekilde yaşamaktadır. Bir yandan Avrupa gericiliğinin kalesidir bu topraklar, diğer yandan ise son derece radikal halkçı-devrimci hareketler doğurmaktadır.

Kapitalizmin eşitsiz ve bileşik gelişimi Rusya'da öyle özgün bir siyasal atmosfere yol açmıştır ki, birçok çelişkili durum bir arada yaşanabilmiştir. Örneğin gerici Rusya aynı zamanda Marx'ın Kapital'ini kendi diline çeviren ilk ülke olmuştur. Üstelik bu işe imza atanlar marksistler değil, ülkelerinin kapitalizm konağına hiç uğramadan geleneksel köy komünleri ile sosyalizme varabileceklerini düşünen narodniklerdir. Yine bu özgünlük öyle bir gelişim izlemiştir ki, kendisinin Batı Avrupa tarihsel gelişim şemasına uymayan bu dinamiğe Marx da dikkatle eğilme ihtiyacı hissetmiş ve narodniklerle olan mektuplaşmalarından anlaşılan, hiçbir ihtimali göz ardı etmemeye çalışarak oldukça ihtiyatlı davranmıştır. Tüm siyasal yaşamı boyunca komplocu yöntemlere en ufak bir yatkınlık göstermeyen Engels bile Rusya için bireysel komplo eylemlerine kredi açabilmiştir. 19. yüzyılda Çarlık Rusyası'nda düşünsel ve politik yaşama, büyük zenginlik arz eden bir "kaos" hakimdir adeta. Yine bu "kaos" nevi şahsına münhasır tiplerin boy vermesine kaynaklık etmiştir; Çarın kellesini isteyecek kadar radikal olan soylu muhalifler, müjiklere özenen, onlar gibi yaşamaya çalışan soylu ailelerin çocukları, mülkünü tasfiye eden aristokratlar, peygamberliğe soyunan edebiyatçılar... Çarlık patlamaya, hayatı sarsmaya hazırlanıyor gibidir.

Bu zenginliğin edebiyata yansımaması düşünülemezdi elbet, ama bu kadar ustaca yansıyacağı ve Rus edebiyatını zirveye taşıyacağı da pek tahmin edilemezdi herhalde. 19. yüzyıla her şeyin yanında Rus edebiyatının da damga vurduğunu söylemek abartılı olmaz. Düşünsel ve politik yaşamdaki tazelenme olabildiğince gerçekçi bir şekilde edebiyatın içine de girmiştir. Zaten bu yüzden de söz konusu çelişkilerin yarattığı karakterleri Rus edebiyatının içinden teker teker bulup çıkarmak hiç de zor değildir. Bu karakterler Rus toplumunun yaşadığı tarihsel süreçlerden çıkmış olsalar da sadece Rusların ya da Doğuluların değil, evrensel insanlık ailesinin günümüzde dahi belirli davranış kalıplarını, kişilik özelliklerini, tümüyle belirli bir mizacı tanımlamak için kullandıkları karakterlerdir. Peki, kimdir bunlar? Bazarov, Rahmetov, Karamazov, Nehlüdov, Peçorin, Mişkin, Oblomov vd... Hepsi de aynı çatışma zemininde doğmuş, kimi felsefi tarafı, kimi ise psikolojik durumu ile derinleşmiştir.

Bu yazıda niyetimiz daha çok, Oblomov'a ve Oblomovluk'a günümüz koşullarından ve daha farklı bir perspektifle bakabilmektir.

ÇÖKEN SINIF ARİSTOKRASİ

Sosyal sınıfları sadece iktisadi alana sıkıştırmak toplumsal konumların içerdiği zenginliği büyük oranda budamak anlamına gelir. Evet, sınıflar üretim ilişkileri içerisinde konumları ve çıkarları ortaklaşmış grupları işaret eder ancak iş bununla sınırlı değildir. Temel yaşamsal faaliyet olarak üretim ve üretimdeki ilişkiler sadece iktisat alanında kalmaz, tüm yaşama sirayet eder. "(...) üretim tarzı, basitçe bireylerin fizik varlıklarının yeniden üretimi olarak ele alınmamalıdır. Bu üretim tarzı, daha çok, bu bireylerin belirli bir faaliyet tarzını, onların yaşamlarını ortaya koyan belirli bir biçimi, belirli bir yaşam tarzını temsil eder. (...) Şu halde, onların ne oldukları, üretimleriyle, ne ürettikleriyle olduğu kadar, nasıl ürettikleriyle de örtüşür."[1] Bu yüzden belirli bir sosyal sınıf kendi çıkarlarına uygun bir düşünce sistemi, ahlak, kültür ve bunların işlerliğini sağlayan çeşitli kurumlar oluşturur. İşte Rusya'nın bu yüzyılına rengini çalan temel olay olarak aristokrasinin çöküş süreci, bu sınıfın üretim sürecindeki hâkimiyetinin sarsılması ile bu sarsıntının yaşamın tüm diğer alanlarına sızmasından doğar. Artık aristokratik değerler bütünü insanları kuşatamamaktadır. Gerçekçi Rus edebiyatı asırlar boyu ayakta kalmış bu binadan gelen çatırtıları duymuş, gözünü, son demlerini yaşayan bu binaya dikmiştir. Çatlakların boyutu öyle büyüktür ki, söz konusu değerler bütünü, farklı bir dünyaya doğmuş olan egemen sınıftan ailelerin çocuklarını dahi kapsayamamakta, bunların yaşam tarzını ve dünyaya bakışını belirleyememektedir. "İyi eğitim görmüş, incelmiş duygulara ve Avrupa burjuvazisinin esinlendirdiği reformcu düşüncelere sahip soylu gençler, kendi toplumsal çevrelerinin bayağılığı ve amaçsızlığı karşısında dehşete düşmüştür. Şatafatlı bir zenginliğe bürünmüş, banal gösterişçiliğin, kibar davranışların ardındaki ikiyüzlü bencilliğin, hararetli salon tartışmalarının gizlediği düşünce yoksulluğunun farkına varmışlardır. Maddi zenginlikle bir arada yürüyen manevi tatminsizlik, her türlü insancıl değerin parayla ölçüldüğü

bir ortamda, birey olarak kendini gerçekleştirmenin olanaksızlığı, şiddetli bir nefret ve küçümseme duygusuyla dolan bu gençleri, gündelik aristokratik yaşamın dışına iter."[2] Dönemin edebiyatında iz bırakan karakterlerin çoğunun bu kişilerden; toprak sahibi, soylu ailelerin çocuklarından çıkması tesadüf değildir. Bu seçim, edebiyatçı için çöküşü daha yakın plandan izleme imkânı yaratır.

Oblomov bu tespite uygun bir karakterdir. Yukarıda zikrettiğimiz karakterler içinde kişiliğinin özgün yanlarıyla nadide bir parça gibi en fazla dikkat çekeni Oblomov olmuştur. Bunda, Gonçarov'un bu parçayı işlerken ve okura aktarırkenki ustalığının payı şüphesiz çok fazladır.

Oblomov'a girmeden önce bu ustalığa dair birkaç söz söylemek gerekir. Her şeyden önce bir nesneyi (ya da kişiyi) incelerken onu hakikate en yakın şekilde kavrayabilmektir asıl niyetimiz. Bu, felsefede de esaslı bir problemdir. Maddenin tanımlanıp tanımlanamayacağı, tanımlanırsa ne kadar tanımlanabileceği, belli bir ölçekte tanımlanabildiyse bunun aktarılıp aktarılamayacağı... Kanımızca, bir nesneyi yaşamın dinamik ve karmaşık bütünlüğü içerisinde, hem incelediğimiz nesnenin hem de onu var eden koşulların devinimiyle birlikte, üstelik nesnemize etki eden tüm süreç ve ilişkileri de kapsayarak kavrayan diyalektik yöntem bu felsefi problemle başa çıkabilmiş yegâne düşünme biçimidir. Diyalektik, nesneleri durağan ve müstakil olarak değil, bir süreç ve ilişki olarak kavrar. Ancak bu şekilde nesneler hem bir tarihsellik kazanır, hem de bağıntıları içsel bir nitelik olarak açıklanır. Gonçarov'un ustalığı buradadır. O, Oblomov'u hem üretim ilişkilerinden bireysel-psikolojik etmenlerine dek farklı genellik düzeylerinde bir tarihselliğe oturtur hem de mevcut Oblomov'u hizmetkârından sevgilisine kadar bir ilişkiler bütününde kavrar. Karakterin canlılığı bundandır. Kitabın eleştirileri içinde en fazla değer verilen (Gonçarov'un da takdirini kazanan) metin olan Dobrolyubov'un "Oblomovluk Nedir?" başlıklı eleştirisinde de bu vurgulanır: "Bir nesneyi böylesine kusursuz biçimde resmetmek, onu bütün ayrıntılarıyla ve olduğu gibi canlandırmak: Gonçarov'un yeteneğinin en güçlü yanını oluşturur. (...) insanı şaşırtan şu yeteneği: Hayatın, herhangi bir anına ait ele geçmez gibi görünen, uçan, kayıp giden her tezahürünü, ondan hiçbir şey eksiltmeden, bütün canlılığı ve tazeliğiyle yakalayabilir ve onu bütünüyle sanatçının malı oluncaya kadar öylece karşısında tutabilir."[3]

İvan Gonçarov

Velhasıl, Oblomov'a soyut ve genel bir tembellik, uyuşukluk imajı üzerinden bakmak yerine onu şekillendiren tarihsel konjonktürdeki sınıflar mücadelesinin seyri ve bunun da çeşitli sınıflardan insanların yaşamına tezahürü çerçevesinde bakılmalıdır. Bu perspektif nesnemizin özüne inmekte bize yardımcı olabilir. Hatta yardımcı olmanın ötesinde, Gonçarov'un, Oblomov'un karşısına yerleştirdiği atik, işbilir ve hırslı burjuva karakter Stoltz bunu yapmamızı zorunlu hale getirir. Oblomov ne kadar çözülen aristokrasinin temsili ise Stoltz da o kadar Rusya topraklarında kök salmaya çabalayan burjuvazinin ve onun değerlerinin bir temsilidir.

Yukarıda, gelişen burjuvazinin soylu ailelerden gençleri kendisinin değerlerine bağlamakta zorlandığından bahsetmiştik. Rus edebiyatına bu yönüyle yansıyan çokça roman karakterinin olması bu eğilimi doğruluyor. Tolstoy'un Olenin'i sosyetenin anlamsızlığından kaçarak küçük bir Kazak köyünde mutluluğu buluyor. Peçorin yine aynı anlamsızlıktan muzdarip, kendini oradan oraya savuruyor. Nehlüdov soylu yaşamındaki kirli yılların diyetini ödemek için Sibirya'ya gitmeye razı oluyor. Aristokratik değerlerden kaçılıyor ama burjuva değerlerle de uzlaşılamıyor. İşte Rusya'nın geri kalmışlığından doğan bu boşlukta biriken enerji 20. yüzyıldaki büyük sıçramanın da zemini oluyor. "Rusya'da gelişen kapitalizm, söz

Dekabristlerden narodniklere, sosyal demokratlardan bolşeviklere uzanan hattın temel motivasyonu bu uyumsuzluk değil midir? Evet, Oblomov'dan bir bolşevik çıkmaz ama burjuva değerlerle köprüler atılmadan da bolşevik olunmaz.

Nikolay Dobrolyubov

burjuvazi ve onun kültürel etkisi altındaki eğitimli-beyaz yaka emekçilerdir. Bu büyük kitlenin mülk sahibi kesimleri içinde her türden küçük üretici ve tüccar bulunurken, mülk sahibi olmayan kesimde ise öğrenciler, aydınlar, pazarlama-muhasebe-insan kaynakları-bankacılık gibi alanlarda görev yapan üretken olmayan emekçiler ile avukatlar, mühendisler ve dijital sektör çalışanları gibi profesyonel meslek sahipleri bulunur. Bu toplam içerisindeki mülk sahiplerinin yaşadığı çıkışsızlığın kökenleri iktisadidir. Birçoğu sermayenin merkezileşme ve yoğunlaşma eğilimi nedeniyle sistemin merkezinden dışarı doğru itilirler. Mülkiyet sahibi olmayan grup ise emekçi karakteriyle zaten çeperde, sistemin 'nimetlerinden' uzakta yaşamaya mecbur edilir. Onları sarsan ikilemin ise iktisadi yanı dışında önemli bir kültürel yanı da vardır. Özellikle son dönemde beyaz yakalı emekçilerin kapitalist emek süreci içindeki ayrıcalıklı konumu yok olmuştur. Okul yıllarında üzerlerine sinen biriciklik halinin iş yaşamında bir karşılığının olmadığını görmek hayal kırıklığı yaratır. Yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıkları üzerinden burjuvazi lehine kararlı hale getirilmeye çalışılan bu kesim için üst sınıflarla olan kültürel yakınlıkları, proleterleşme hızı karşısında her zaman bir avuntu yaratamamaktadır. Dolayısıyla Oblomovluk potansiyelinin günümüzde bu katmanlarda aranması akla uygundur.

Peki, bu geniş kitle içinde görülebilecek Oblomovluk olumlu bir şey midir? Önce Oblomov'a haklı olarak yöneltilen iki temel eleştiriye bakalım. İlki, Oblomov'un bilinçli ataletinin en nihayetinde ilerici bir sürecin, burjuva devrim sürecinin karşısında konumlanmasıdır. Gerçekten de o günün koşullarında tüm olumsuz niteliklerine rağmen burjuvazi ilerici bir atılımı temsil etmektedir. Bugün ise burjuvazinin temsil ettiği herhangi bir ilerici değer yoktur. Hatta tam aksine burjuvazi ilericiliğinin son tortularını da kendine yük olarak görüp tasfiye işlemlerine çoktan başlamıştır. Yani Oblomov'un tarihin hızlı ve ileri doğru aktığı bir dönemindeki miskinliğine konulan şerh bugün boşa düşmüştür. Zikrettiğimiz kesimlerden gelen uyuşukluk ve miskinlik, bugün onların tarihin dışına düşmelerine sebep olmayacaktır. İkinci temel eleştiri ise Oblomov'un sınıf karakterine dairdir. O, burjuva değerlerle yaşadığı uyumsuzluğu kendi sınıf aidiyeti ile temellendirir. Doğrudur bu, Oblomov bir aristokrattır. Hem de çoraplarını bir gün olsun kendisinin giymemiş olmasıyla övünen bir aristokrattır. Evinde Zahar adında bir hizmetkârı vardır, köyünde ise 300 Zahar'ı daha. Oblomov budur ama bugün Oblomovluk bu değildir, bundan ibaret değildir. Çünkü yeni Oblomovlar çıkarma potansiyeli olan kesimler çoraplarını giydirecek hizmetkârlara sahip değildir, hiç olmamışlardır.

Sonuç olarak, Oblomov'un yargılanmasına sebep olan ve Oblomovluğun temel niteliklerinden olduğu düşünülen bu iki eleştiri de bugün bir anlam taşımıyor. Günümüzde ne ilerici bir burjuvaziye ne de ara katmanlarda aristokrasinin izine rastlanıyor. O yüzden çağdaş Oblomovlarımız bu iki lekeden de arınmıştır, temizdir.

KAPİTALİST EMEK SÜRECİNDE İNSAN KALABİLMEK

Oblomov davranışını üç temel hal ile özetleyebiliriz. İlki rutine olan bağlılıktır. Mevcut olanın sürüp gitmesinden doğan rahatlık ve dinginlik onu tümüyle sarmıştır, aksi yöndeki her gelişme, rutini bozacak her değişim büyük bir ızdırap kaynağıdır. İkincisi ise yavaşlık ya da ertelemecilik denebilir. Oblomov bir şeyi yapma kararı verse bile (ki bu da çok uzun bir süreçtir) onu gerçekleştirmeyi olabildiğince ertelemeye, süreci yavaşlatmaya çalışır. Üçüncü hal ise münzeviliktir. Arkadaşlarının tüm çabasına rağmen sosyete buluşmalarına gidip, toplum içine

konusu bireyselleşme sürecine damgasını vuramadı. 'Miskin aristokrat' Oblomov'u çekemedi. Peçorin'in içindeki 'ateş'i denetleyemedi. Rus aydını mevcut düzen içerisinde erimedi."[4]

OBLOMOV'DAN BOLŞEVİZME

Yadsınma, aşılma tehdidi ile karşı karşıya kalan herkesin (ya da her sınıfın) önünde kabaca iki seçenek belirir: yeni ilişkilere entegre olmak ya da bu ilişkilere uyum sağlamayarak direnmek. Oblomov ikincisini seçmiştir. Bunun, çocukluğundaki yetiştirilme tarzından kaynaklanan 'kalıtsal' bir miras olduğu söylenebilir. Fakat sonuç değişmez, Oblomov ticari hırs, bencillik ve yüzeysellik ile malul burjuva ilişkilere uyum sağlamamıştır. Üstelik bunda aile yaşantısının alışkanlıklarından daha ötesi vardır. Stoltz'a karşı söylediklerinden anlarız bunu, Oblomov'un uyumsuzluğu bilinçli bir hâldir: Stoltz sorar: "Ama bu hayatta sevmediğin şey ne? Onu söyle." Oblomov şöyle yanıtlar: "Her şey; durmadan öteye beriye koşmalar, küçük ihtiras oyunları, hele de açgözlülükler, rekabetler, dedikodular, birbirine çelme atmalar, birbirini tepeden tırnağa süzmeler. Konuşmalarını dinledikçe insan budalalaşıyor. İlk bakışta zeki adamlar sanırsın, yüzlerinde ciddilik okunur, ama bütün söyledikleri şu biçim şeyler: 'Falanca veya filanca, bilmem ne satın aldı, bilmem neresini kiraladı.' Başka birisi: 'Aa! Olur şey değil; niçin acaba?' Ya da: 'Falanca dün akşam kulüpte müthiş para kaybetti, bir başkası üç yüz bin kazandı.' Bıktım bunlardan. Bunlar arasında insanlık nerede? İnsanlığın yüceliği, bütünlüğü nerede kaldı? İnsanlık ufak paralar haline gelmiş." Üst sınıf yeni sosyetenin yargılandığı konuşma sürer: "Hayat; amma da hayat ha. Ne bulabilir insan orada? Fikir meseleleri mi var? Duygu meseleleri mi var? Bu hayatın bir ekseni yok: Derin, hayati hiçbir yanı yok. Bütün bu salon adamları benden çok daha uyuşuk, benden çok daha ölü."[5]

Dekabristlerden narodniklere, sosyal demokratlardan bolşeviklere uzanan hattın temel motivasyonu bu uyumsuzluk değil midir? Evet, Oblomov'dan bir bolşevik çıkmaz ama burjuva değerlerle köprüler atılmadan da bolşevik olunmaz. Mülk sahibi ailelerden çıkan genç aydın tipleri için Kemal Saruhan şöyle yazmış: "Tek tek bireyler olarak, ne ölçüde bir boşluğa ve gerçeksizliğe yuvarlanıp gitmiş olsalar da, toplumsal olarak üzerlerine düşen rol itibariyle, aslında ucu Bolşevizm'e varan mücadele toprağını kendi kısır yaşamlarıyla besleyip verimli hâle getirdiler. Bu bakımdan, onları, gelecekteki proletarya devriminin, kendi rollerinin farkında olmayan müjdecileri sayarsak, yanılmış olmayız. Gerçekten, aynı toplumsal karakterlerin farklı görünümlerini yansıtan Onegin, Peçorin, Oblomov gibi tiplerin yaratılışları, Rus toplumsal bilincinin Bolşevizm'e varan evriminde birer sıçrama noktasını oluşturmuşlardır."[6]

19. yüzyıl Rus Çarlığının Oblomov'unu aşağı yukarı belirli bir çerçeveye oturtup, konumunu ve işlevini saptadıktan sonra onu bugüne taşımaya çalışabiliriz. 162 yıl sonraya, bambaşka ilişkiler içine taşınan Oblomovluk bize bambaşka sonuçlar verecektir.

YENİ OBLOMOVLAR NEREDEN DOĞAR

Dönemin Rusyası'nda aristokrasi çözülmekte olan bir sınıftır. Yükselen ve iktidarı almasına kesin gözüyle bakılan burjuvazi ile yeni yeni serpilen proleterlerle yoksul köylüler arasında kalmış dağılmak üzere bir sınıf... Üyelerini birbirine bağlayan iktisadi çıkar ortaklıkları ve üstyapısal bütün, çözülme eğilimi gösterdiğinde sınıflar da aynı kararsız atomlar gibi çevreleriyle alışverişe girerek kararlı bir yapıya bürünmeye çalışır. Bu halde ya yukarıya, yeni egemenlik değerlerine ya da aşağıya, devrimci değerlere doğru üyelerini iter. Günümüze bakalım; bugün (ve aslında başından beri) bu kararsız yapıyı taşıyan, üst sınıflara ve alt sınıflara üye yollama eğiliminde olan sınıf küçük

Gonçarov'un ustalığı buradadır. O, Oblomov'u hem üretim ilişkilerinden bireysel-psikolojik etmenlerine dek farklı genellik düzeylerinde bir tarihselliğe oturtur hem de mevcut Oblomov'u hizmetkârından sevgilisine kadar bir ilişkiler bütününde kavrar. Karakterin canlılığı bundandır.

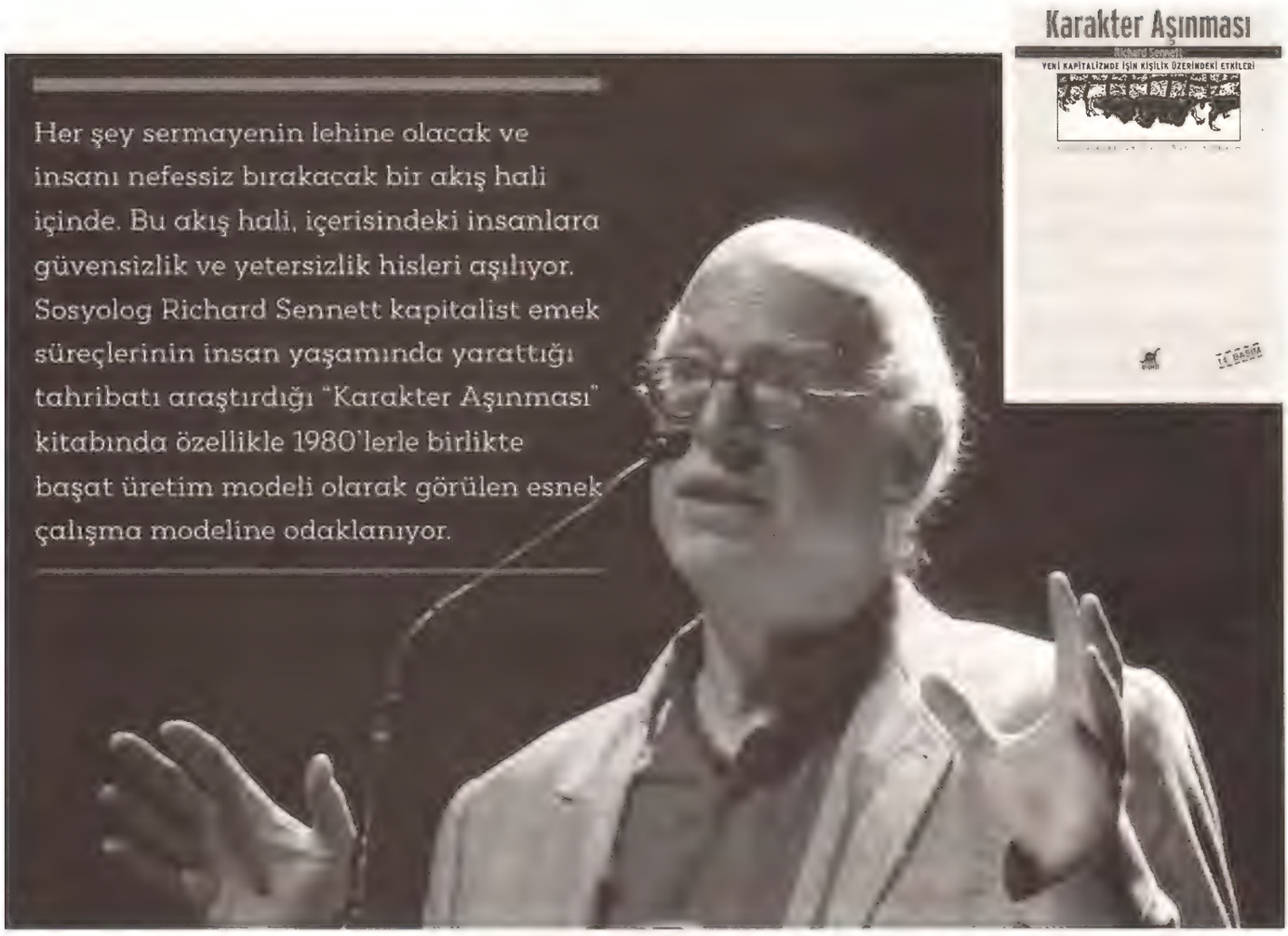

karışmaya direnir. Bunun basit bir tembellikten ibaret olmadığını, bilinçli bir seçim olduğunu belirtmiştik.

Kapitalizm bu üç hal ile, 19. yüzyıla kıyasla bugün çok daha fazla kavgalıdır. Aksi de doğrudur, bu halleri mizacında taşıyan insanlar niyetlerinden bağımsız olarak, çoğunlukla farkında bile olmadan kapitalizm ile kavgalıdır. Çünkü artık kapitalizmin iş yaşamı ve oradan köklenen sosyal yaşam çok daha değişken, çok daha hızlı, çok daha dışadönüktür. Bunların tamamını ifade eden sihirli kelime ise akışkanlık... Her şey sermayenin lehine olacak ve insanı nefessiz bırakacak bir akış hali içinde. Bu akış hali, içerisindeki insanlara güvensizlik ve yetersizlik hisleri aşılıyor.

Sosyolog Richard Sennett kapitalist emek süreçlerinin insan yaşamında yarattığı tahribatı araştırdığı "Karakter Aşınması" kitabında özellikle 1980'lerle birlikte başat üretim modeli olarak görülen esnek çalışma modeline odaklanıyor. Bu, net bir iş tanımınızın, rutin iş saatlerinizin ve bağlı olduğunuz belirli bir hiyerarşinin olmadığı bir model. Her şey daha silik, her şey akışkan piyasanın önceliklerine daha açık... Tabii kapitalistler sizin de her şeye daha açık hale gelmenizi istiyor. Bu modelde çalışanlar 24 saat iş yapmaya hazır olmalı, ayrıca tek bir birimde değil, birkaç birimde faaliyet göstermeye elverişli şekilde esnek uzmanlaşmalı. Yani iş tanımlarının, çalışma saatlerinin, neyin nasıl üretileceğinin kesin olarak belirlendiği fordist üretim modeline kıyasla tam olarak rutin dağıtıcı bir model.

Sennett kitabında rutine ve mekanizme olan bağlılığı ile Diderot'yu ve rutinin yarattığı tek yönlülüğe işaret eden Adam Smith'i de ele alıyor. Günümüzde kapitalizmin Smith'in rutin karşıtı tutumunu benimsediğini, ancak bunu, üretimde bulunan insanların; zamanın, katı hiyerarşilerin ve sabit-tek yönlü iş tanımlarının köreltici etkisine maruz kalmamaları için yapmadığını saptıyor. "(...) Değişime açık olmayı ve koşullara ayak uydurabilmeyi özgür eylem için gerekli karakter özellikleri olarak görüyoruz; insan değişme yeteneği olduğu için özgürdür diye düşünüyoruz. Ancak günümüzde yeni ekonomi politik, özgürlüğe duyulan kişisel arzuya ihanet ediyor. Bürokratik rutine isyan ve esneklik arayışı, bizi özgürleştirecek koşulları yaratmak yerine yeni iktidar ve kontrol yapıları üretti."[7]

Tolstoy'un Olenin'i sosyetenin anlamsızlığından kaçarak küçük bir Kazak köyünde mutluluğu buluyor. Peçorin yine aynı anlamsızlıktan muzdarip, kendini oradan oraya savuruyor. Aristokratik değerlerden kaçılıyor ama burjuva değerlerle de uzlaşılamıyor.

Üniversite yıllarında hayallerini süsleyen "cool" işlerin altında nasıl bir barbarlığın yattığını gören, kot pantolon-tişört ile gidilen ofislerde korkunç bir başarı mobbing'ine maruz kalan eğitimli emekçiler tarafından hantal bürokrasinin içindeki sıradan bir memuriyetin insancıllığından bahsedildiğini duymuşuzdur. Yeni kapitalizm ise "evlerinin garajında dünyayı değiştiren dâhi gençler" hikâyesini dört bir yandan üzerimize boca ediyor. Buna göre sürekli risk almak, sadece özgüven ile belirsizliklerin içine dalmak ve ne olursa olsun bir başarı hikâyesi yazmak zorundayız. Akılcı bir gelecek planı ile yaşamımızda düzen kurmak, bir şeyleri, kariyer basamaklarını tırmanmak için değil de sadece doğru olduğunu düşündüğümüz için yapmak hatta bazen işi biraz miskinliğe vurup kafa dinlemek, bu yeni dinden, korkak, tembel ve dar görüşlü olarak yaftalanıp, aforoz edilmenize sebep oluyor. "Geçmiş dönemlerde, risk almak, kişinin karakterinin sınandığı zorlu bir test gibiydi. XIX. yüzyıl romanlarında, Stendhal'ın Julien Sorel'i ya da Balzac'ın Vautrin'i gibi figürler, karşılarına çıkan büyük fırsatları değerlendirip, kendilerini psikolojik açıdan geliştirirler. Her şeyi riske atma arzuları onları adeta birer kahramana dönüştürür. (...) Ancak artık, risk alma isteği, sadece girişimci kapitalistlere ya da olağanüstü maceracı bireylere özgü bir özellik olarak görülmüyor. Risk kitleler tarafından her gün omuzlanması gereken bir zorunluluk."[8] Sadece bunlar için üretilmiş bir "kişisel gelişim" sektörü bile var.

Sonunda ortaya çıkan tablo şu oluyor: Başarı dini ile kutsanmış, akışkan piyasanın belirsiz taleplerine kurban edilen, sürekli risk alması vaaz edilen ve sektör yönelimlerine göre hep sıfırdan başlamaya mecbur edilen insanlar bir gün bu strese dayanamıyorlar. Doğaya dönmek, küçük bir köye yerleşip hayvancılık yapmak gibi kaçış hayallerinin en çok bu sınıfsal bölmelerden çıkması tesadüf değil. İnsanlar yeni kapitalizmin belirsizlik ve güvencesizlik üreten iş ve sosyal yaşamından kaçarak, rutine ve daha yavaş bir yaşama kavuşmak istiyorlar. Hayallerini gerçekleştiremeyenler ise büyük şehirlerde ve şirketlerde potansiyel Oblomovlar oluyor. Bu yeni Oblomovlar eskisi gibi yatağında pinekleme şansına(!) sahip değil. Onlar, sosyal hayatın insanı tüketen yüksek ritmine uyum sağlayamayan, kendini tüketim ideolojisi içinde var etmeyen; üretim ilişkileri içinde ise, bu yeni emek sürecinin daha gevşek ama daha baskıcı ağı içinde, yönetim, denetim, organizasyon gibi birimlerde sahip oldukları kısmi serbestliği bu ağa ihanet ederek kullanan insanlar.

Buradan devrimci bir enerji doğar mı? Kapitalizm cephesinden bu tipolojinin verimsizlik ve ataletten ibaret olduğu doğru, ancak bu durumun doğrudan bir devrimci enerjiye tahvil edilmesi mümkün değil. Yeni Oblomovlarımız sistemle insan arasındaki boşluktan doğuyor ve bu boşluğu varlıklarıyla kanıtlıyorlar. Bu boşluğun altını başka bir yaşam idealiyle doldurmak ise onların değil, devrimcilerin işi.

[1] Karl Marx - Friedrich Engels, Alman İdeolojisi [Feuerbach], Sol Yayınları, 1992, s.37

[2] Kemal Saruhan, Oblomov ve Oblomovluğumuz, Çağdaş Yol Dergisi, Haziran 1988, Sayı:4

[3] Nikolay A. Dobrolyubov, Oblomovluk Nedir?, Evrensel Basım Yayın, 2010, s.21

[4] Cemal Hekimoğlu, Bir Gelenek Nasıl Doğar -Oblomov'a Şükran Borcumuz-, Gelenek Kitap Dizisi, Aralık 1986, Sayı:2

[5] İvan Gonçarov, Oblomov, İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, s.213

[6] Kemal Saruhan, a.g.y (Yanlış anlamaya mahal vermemek ve Saruhan'a söylemediği bir şeyi söyletmemek için eklemeliyiz; Saruhan yazısının ilerleyen bölümlerinde Bolşevizmin anti-Oblomovculuk olduğunu savunuyor. Eylemlilik ve irade odaklı bakışı ile Peçorin'i, Çernişevski'nin devrimci karakteri Rahmetov'un atası olarak gördüğünü yazıyor. Ben ise başka birçok eleştiride olduğu gibi, eylemlilik-miskinlik çelişkisi üzerinden Peçorin ve Oblomov'u karşıt kutuplara yerleştirmiyor, egemen değerlerle olan uyumsuzluklarına odaklanarak aynı cephede görüyorum.)

[7] Richard Sennett, Karakter Aşınması, Ayrıntı Yayınları, 2008, s.49

[8] Richhard Sennett, a.g.y, s.84

YOL

■ ERMAN ÖZTÜRK

Bir ağıttan taşırıp çığlığımı
Yaramı sağaltıp özsuya
Ermeli soluğum
Kesildiği yerden yarına

Kırılır dallar
Kanar
Kabuk bağlar
Yine de uç verir bahara
Acısından maya bulur
Çiçek açmaya dalından tomurcuk

Kızıllığıyla büyürken güneş
Batarken ufukta
Yarına bir yol var
Ardı sıra denizlerin
Dağları dolanarak patikalardan
Yarına bir yol olacak
Alaca karanlığında sabahın
Çalarken fabrika düdükleri
Söylenirken şantiyelerde
Özlemle gurbet türküleri
Yarına bir yol
Doymayan bebelerin açlığından
Anaların dinmeyen avazından
Tutsağın sabırla işleyen
Saat gibi voltasından
Kaybedilen canlarla yaşayan
Cumartesi Meydanı'ndan
Hrant'ın düştüğü yerden
Havalanan o ürkek güvercinden
Yarına bir yol
Madencinin kara ellerinden süzülen
Işığın aklığında
"Öyle mi alay komutanı" diyen
Yüreğin berraklığında
Yarına bir yol

Elindeki kitapla
Orduların karşısında
Ordulardan büyük
Yeryüzünün lanetlisi
O haylaz çocukların
Omuzlarından yükselecek
Yarına
Bir yol
Açılmamış belki
Açılacak

Fırçasıyla çizdiği düşlerin
El ele veren
Rengârenk kardeşliğinde
Türküsüyle buluşturduğu
Yüreklerin ritminde
Terlerken avuçları
İndirdiğinde sırtındaki
Bin yıllık yükleri
Kazmasını kaldırdığında göğe
Yürünmüş tüm yolların
Buluştuğu bir açmazda
Karanlığında gecenin
Yarına
Bir
Yol
Var
Açılacak
Şafağında
Sabahın...

ANTİK ROMA'DAN FRANKFURT OKULU'NA

İMPARATORLUĞUN ÇÖZÜLÜŞÜ

■ ÇAĞDAŞ GÖKBEL

Emperyalizm yol ayrımına gelirken, aynı ölçüde insanlık da keskin bir ayrıma doğru sürükleniyor. Çevredeki yangının merkeze sıçramayacağını ve refah devletinde sefahat süreceğini düşünenler yanılıyor. Gelinen bu yol ayrımında final sahnesine doğru hızla ilerliyoruz. Yükselen faşizm ise gelecek için iyi şeyler düşünmemize engel oluyor.

"Krallar, hangi utanmazlıkla halkın servetlerini gasp ettikten sonra hırsızlığa karşı yasalar çıkartıyorlar! Onlar milyonlarca insanı savaş ve sefalet içinde katlederken, onların adına katiller mahkûm ediliyor. Monarşi altında ailesel erdemler sadece gülünç iken, toplumsal erdemler suçtur; tek erdemleri, prensin suçlarının uysal bir aracı olmak; tek onurları, onun kadar kötü olmaktır. Monarşi altında insanın ailesini sevmesine izin veriliyor, ama anayurdunu sevmesine değil; sevdiklerini savunması onurlu, ama ezilenleri savunması değil. Monarşinin dürüstlüğü mülkiyete saygılı olmaktan ibaret, ama yoksulların mülkiyeti hariç. Tüm hakları korur, ama halkın hakları hariç"
Maximilien Robespierre[1]

Kültür endüstrisi, tüm kültürel metaları üretir ve bireyleri bu metaların etrafında sıkıca sarar. Reklamlardan ya da popüler kültürün temsilcisi olmuş 'yıldızlardan' kaçış yok gibidir. Sinema salonlarına sıkıştırılan kitleler için beyazperde bir kaçış aracı olarak görülebilir (endüstri artık her bir evi sinema salonuna dönüştürmüştür). Birey, sıkıştığı mekânlardan sinema aracılığıyla kurtulabilir ya da yeniden hapis edilebilir. Kültür endüstrisi, her keseye ve her zihne uygun ürünler üretirken, bireyler giderek alıklaşmakta ve kendisini sınırsız bir özgürlüğün içerisinde coşarken yakalamaktadır.

İmparatorluğun sınırları Britanya'ya dek ulaştığında, Roma'nın da sonuna gelmiş oluyordunuz. Bahsedilen bu sınır için Romalılar tıpkı bizim gibi tarihin sonunun geldiğini düşünmüş olabilirler. İnsanlık tarihini belirleyen duvarlar ve bu duvarların hikâyesi geleceğe ışık tutuyor olabilir mi? İmparator Hadrianus'un yaptırdığı duvar (İngiltere'de bulunmaktadır ve 1987'de UNESCO Dünya mirası alanlarına dahil edilmiştir), güvenlik endişelerinin ötesinde sembolik de bir anlama sahipti (Beard, 2018).[2] İmparatorlukla birlikte Roma, bilinen dünyanın sınırlarına ulaşmıştı. Serbest dolaşım ve kendine bağlı bölgeleri Romalılaştırma çabaları tipik bir biçimde bugünün emperyalist kaygılarıyla örtüşmektedir.

TOGALARDAN KOTLARA

Tarihçi Tacitus Romalılaştırma çabalarıyla ilgili olarak dikkat çekici şeyler söylemektedir. Yerel yönetimin önde gelenleri çocuklarını Roma kültürüyle ve Latin diliyle yetiştirmekteydi. *"Kısa bir süre sonra, Tacitus'un söylediği gibi, Britonlar toga giyiyor ve revaklar, hamamlar ve şölenler sayesinde ahlak bozukluğuna giden yola ilk adımlarını atıyorlardı. Tacitus bunu özlü bir cümleyle özetliyor: 'Buna cehaletleriyle 'uygarlık' diyorlardı ama gerçekte köleliklerinin bir parçasıydı" (Beard, 2018: 494).* Tarihçi Tacitus'un yaklaşımının Frankfurt Okulu düşünürlerine benzetilmesinin çok da yanlış olduğunu söyleyemeyiz. Kültür yaratımı için gerekli güç Roma imparatorluğunun elinde vardı. İmparator Hadrian'ın imar projelerini, bu gerçekten bağımsız bir biçimde düşünemeyiz. Peki, Romalılaştırma ve günümüz kültür endüstrisinin işlevini aynı bağlamda değerlendirebilir miyiz?[3] Bu soruya hem evet, hem de hayır olarak cevap verebiliriz. Roma dönemine ciddi bir biçimde yaklaşıldığında görülecektir ki, Roma tarihi içerisinde bugüne ait izler bulabiliriz. Toga giyen Briton-

Trump Meksika sınırındaki çelik duvarı inşaatını teftiş ediyor.

larla, Levis kot giyen günümüz insanı arasında ne gibi benzerlikler vardır? Kültür endüstrisi çevremizi sararken ve yürüdüğümüz sokaklar hızla şekil değiştirirken durup düşünmeye zamanımızın olmadığını biliyorum. Bu sebeple diyalektik bir çizgiyle geçmişin içerisindeki bugünü çekip çıkarmaya çalışacağım. Afrika'dan gelen ve MS 193-211 arasında hüküm süren İmparator Septemus Severus ile yine Afrika kökenli olan ABD başkanı Barak Obama arasında ne gibi benzeşimler bulunmakta? Roma mucizesi, Amerikan mucizesine dönüşmüş gibi görünüyor. Çok geçmeden bu mucize duvarlarla ve serbest dolaşımın tartışılmasıyla kendi doğal sınırlarına ulaşmıştı bile. Romanın altını oyan gerilimler, emperyalist dünyanın da altını oyuyor. Kültür endüstrisi bu aşamada kapitalizme kurtarıcı bir can simidi olabilir mi? Peki, kültür endüstrisi nedir? *"Düşüncelerini kapitalizmin eleştirisi üzerine yoğunlaştırmış olan Frankfurt Okulu da aslında bu noktadan hareketle tezlerini oluşturur. Frankfurt Okulu'ndan özellikle Adorno'nun kültür endüstrisi kuramı bu anlamda ekonomi politik ve kültür analizinin bir karması gibidir. Adorno özünde medyanın kültürel ve ideolojik etkisini inceler. Ancak bunu endüstriyel ilişkiler içerisinde, dolayısıyla da kapitalizmin ticari kazancı merkeze alan anlayışına dayandırarak irdelemeyi uygun görür" (Güngör, 2011: 136).*[4]

SEFERBER EDİLEMEYEN POTANSİYEL

Kültür endüstrisi, tükettiğimiz tüm kültürel metaları üretir ve bireylerin etrafını bu metalarla sıkıca sarmaya çalışır. Netflix ve HBO arasına sıkıştırılan kitleler için karanlık ayna (Black Mirror) bir kaçış aracı olarak görülebilir. Birey, sıkıştığı mekânlardan (covid-19 salgınının etkisiyle emekçiler serbest zamanlarında evlerine hapsedildiler) dizi ya da filmler aracılığıyla bu tutsaklıktan kurtulduğunu sanmaktadır. Bu nokta biraz karışık. Togalarıyla sinema salonundaki yerini almış olan britonlar, beyaz perde de Quentin Tarantino'nun Ucuz Roman (Pulp Ficton) filmini izlediklerinde gördükleri şey hamburger ve Amerikan toplumunun popüler kahramanları ve karakterleri olacaktır. Kültür endüstrisi her keseye ve her zihne uygun ürünler üretirken, bireyler giderek alıklaşmakta ve kendisini sınırsız bir özgürlüğün içerisinde coşarken yakalamaktadır. *"O kültür metası haline getirildiği ve tüketim amacıyla insanlara teslim edildiği noktada eriyip gitmek zorundadır. Kesin bilgilerin ve allanıp pullanmış eğlencelerin selinde insanlar bir yandan akıllanırken diğer yandan aptallaşmaktadır"* (Adorno ve Horkheimer, 2010:14).[5] Kültür endüstrisi dünyayı bir kültür çöplüğüne çevirirken, kitleleri de kendi yarattığı kültürün holiganlarına dönüştürür. Roma İmparatorluğu'ndan farklı olarak, yaşadığımız emperyalist çağ, dünya genelinde kendisine daha fazla bağımlı yaşamak zorunda olan toplumları yaratmıştır. Pek çok birey için artık belirli markalarla özdeşleşmiş kahve ya da popüler kültürle köpürtülmüş bir Hollywood yönetmeni olmadan yaşamayı düşünmek oldukça azap verici bir şey. Afrika kökenli imparator Septemus Severus'un oğlu Caracalla Roma'nın sınırları içerisinde yaşayan herkese Roma yurttaşı pa-

yesi vererek imparatorluğu içinde bulunduğu krizden çıkarmaya çalışmış, neticede daha büyük krizlere ve çatışmalara yol açmıştı. Barak Obama'nın misyonunu sabun köpüğü gibi hızla tamamlaması hüzünlü ve ironik bir son (tıpkı bir pop yıldızı gibiydi 'Obama'). Kapitalizm derin bir krizin ve çatışmanın eşiğinde. Merkezden daha ziyade çevreden yükselen çatışma ve gerilimler emperyalizmin kendi yol ayrımına geldiğini bizlere gösteriyor. ABD'nin Meksika sınırına yaptığı duvar ve sömürge devletlerinin de (ABD müttefikleri) kurduğu duvarlar bilinen dünyanın sonuna gelindiğinin en önemli göstergelerinden birisi. İktisadi ve sınıfsal gerilimlerin böylesine keskinleştiği bir dönemde Hollywood'un başarı şansı zor görünüyor. Emperyalizm yol ayrımına gelirken, aynı ölçüde insanlık da keskin bir ayrıma doğru sürükleniyor. Çevredeki yangının merkeze sıçramayacağını ve refah devletinde sefahat süreceğini düşünenler yanılıyor. Gelinen bu yol ayrımında final sahnesine doğru hızla ilerliyoruz. Yükselen faşizm ise gelecek için iyi şeyler düşünmemize engel oluyor. *"Faşizmin yükselişi Sol'un başarısızlığını gösterir, ama Sol'un seferber edemediği gerçek bir devrimci potansiyelin, bir tatminsizliğin var olmuş olduğunun da kanıtıdır" (Zizek, 2011:103).*[6]

Milyonlarca insan yaşadıkları zamana 'uygarlık' adını veriyor. Bireyler köleliklerinin bir parçası olan kültür endüstrisinin ürünlerine sıkı sıkıya bağlanmış gibi görünüyorlar. İnsanın zincirleri, çiçeklerle ve renklerle süslenirken 'insan' giderek daha da bulanıklaşıyor. Monarşi tıpkı korkulu bir rüya gibi hortlamış ve hepimizi bu vasatlar Orta Çağına tutsak etmiş durumda. Andrey Arsenyeviç Tarkovski, tüm bu kesif karanlığın ortasında minicik bir ışık parçası olarak ışıl ışıl parıldamaya devam ediyor. İvan'ın çocukluğu aslında kendimizle yüzleşmemizi ve geldiğimiz bu yol ayrımında seçeceğimiz yönün ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. Finalde ya hep birlikte sahil kenarında uçsuz bucaksız özgürlüğe koşacağız ya da yıkıntıların arasından yok oluşumuzu izleyeceğiz.

---

[1] 'Ayaklar Baş Olunca'/ Maximilien Robespierre (Jakoben Söylevler/ Çev: İlhan Erman)

[2] Bard, Mary (2018). S.P.Q.R. Çev: İrem Sağlamer. İstanbul: Pegasus Yayıncılık

[3] Bu yazıda Roma'nın kültürel yayılımı ve günümüz kültür endüstrisinin kitleler üzerindeki etkisini zihinlerde daha iyi canlandırabilmek için 'alegori' yapmaktayım. Okur, elbette bu iki ayrı tarihsel uğrağa ait deneyimleri birebir aynı olarak değerlendirmemelidir. Ayrıca zamanımızın iletişim teknolojileri Roma dönemine göre katbekat daha gelişkin olduğu için 'kültür endüstrisi'nin bireyler üzerindeki etkisi daha güçlüdür. Yine de bu etkiyi sınırsız bir güç olarak kavramak doğru değildir. Tıpkı Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi bugün de hâkim olan kültürün karşısında sessizce örgütlenen ve direniş imkânları barındıran bir kültür her zaman mevcuttur. Bu kültürün ne zaman harekete geçeceği ise ancak toplumsal mücadelelerle belirlenebilir (Y.N).

[4] Güngör, Nazife (2011). İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar. Ankara: Siyasal Kitapevi

[5] Adorno, Theodor ve Horkheimer, Max (2010). Aydınlanmanın Diyalektiği. Çev: Nihat Ülner-Elif Öztarhan Karadoğan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi

[6] Badiou, Alain, Hazan, Eric ve Slovaj Zizek (2011). Anti-Semitizm Üzerine. Çev: Oylum Bülbül, Erkan Ünal. İstanbul: Encore Yayınları

Hadrianus Duvarı

TOHUM ATEŞİYLE

■ HAYRETTİN GEÇKİN

bir şiir
birden bire öyle

çok yükseklerden
dağ rüzgârları vardı içinde
yaralı çığlıklar

derinlerden
çekirdeğinden belki de yerin
bir tohum ateşiyle

uzaklardan
himalaya'dan bolivya'dan kutuplardan, kim bilir
yeryüzü sesiyle hep bir ağızda buluşan

yakından
komşu tepelerden sanki
güzel ırmak
gül kokulu
gelip duyarlıklarıma döküldü

ÜNİVERSİTELERDE ÖZERKLİK YOK, AKADEMİK ÖZGÜRLÜK HİÇ YOK

İKTİDARLAR GELİR, İKTİDARLAR GİDER

■ FİKRET İLKİZ

Özerkliğin amacı; özgür ve yaratıcı araştırma, eğitim ve tartışma ortamını var etmek ve korumaktır. Bunların ön koşulu da düşünce özgürlüğü, dürüstlük ve liyakattir. Özerklik ile kastedilen, belirli bir denetim ağı içinde kendi kendini yönetmek özgürlüğüne sahip olmaktır. Ancak mevcut sistemle dayatılan anlayışla ne bilim üretilir ne de kaliteli bir eğitim sunulabilir.

Üniversiteler gelir, üniversiteler gider denilmiyor, çok saçma olurdu.

İki üç sıra, çok odalı, çok şık, cilası yerinde kocaman binalar ve kocaman tabelalarla kurulduğu anlaşılan tabelalı üniversiteler! Dersler boş, üniversiteler boş...

Yönetimine atanan bilim insanları, rektör olanlar, dekan olanlar ve onların kocaman masalı odaları, büyük büyük resimlerle donatılmış duvarları...

Üniversitelerde özerklik yok, akademik özgürlük hiç yok; suskunluk var.

3 Şubat 2021 tarihli Bilim Akademisi Yönetim Kurulunun "Boğaziçi Üniversitesi Rektör Atamasına İlişkin Duyurusu" içinde bulunduğumuz durumdur.

Bilim Akademisinin "Üniversite Özerkliğine Yapılan Son Müdahale Hakkında" 31 Ekim 2016'daki duyurusundan sonra üniversitelerde özerkliğin adım adım nasıl kaldırıldığını gördük.

BİLİMLER AKADEMİSİ 2016'DA UYARDI

Üniversite özerkliğine yapılan son müdahale neydi?

2016 yılındaki duyuruda yer alıyor... Olağanüstü Hal koşullarında çıkarılan 676 sayılı KHK ile devlet üniversitelerinin rektörlerinin YÖK tarafından belirlenen 3 aday arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanması, vakıf üniversitelerinin rektörlerinin de mütevelli heyetinin önerdiği adayların YÖK onayından geçtikten sonra yine Cumhurbaşkanı tarafından atanması sistemi getirilmişti.

Böylece üniversitelerde özerklik ortadan kaldırılmış oldu.

Bilim Akademisi önceden uyarmıştı: "Üniversitelerde rektörün nasıl, kim tarafından görevlendirileceğinin şimdiki 'olağanüstü halin gerekli kıldığı konulardan' olduğunu gösteren bir olgu veya kanıt yoktur."

Yoktur ama üniversitelerde OHAL düzenine geçildi. Ne demektir? Üniversitelere "rektör tayininin dışardan, merkezden ve sonuçta tek kişinin takdiri ile yapılması hiyerarşik düzen içinde üniversitenin de özerkliğini kaybetmesi demektir."

Bilim Akademisi kalın çizgilerle esas meselenin altını çizdi. Esas meselenin rektörün öğretim üyelerince seçim yoluyla veya mütevelli heyetinin seçimiyle gelmesi demek olmadığını, ama esas meselenin; her üniversitenin kendi rektörünü bulmakta söz sahibi olup olmayacağı sorunu olduğunu ortaya koydu.

Merkezi yönetimin esas meselesi ise kendi rektörlerini atamaktan ibaret.

Bilim Akademisi Yönetim Kurulu kaygısını şöyle açıklamıştı: "12 Eylül 1980 darbesi düzenlemelerinin de ötesine giden bu makûs kararın Cumhuriyetin yıldönümünde meclisin iradesini de yok sayan bir Kanun Hükmünde Kararname ile çıkarılmasını hem özerkliğin hem de temsili demokrasinin bir kez daha örselenmesi açısından kaygı ile karşılıyoruz. 31 Ekim 2016"

Bilim Akademisi aynı yıl yayımlanan "Akademik Özgürlükler Raporu – 2015-2016" ile üniversite ortamlarında öğrencileri değerlendirmişti.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİSİ NE DEMEKTİR?

"Üniversite ortamları öğrencilerin her türlü fikri, ne kadar incitici, acıtıcı, elim, kabul edilemez olursa olsun duydukları, bunlara karşı makul ve mantıklı argümanlar geliştirerek bu fikirleri eleştirme, mümkünse çürütme yeteneği ve becerisi kazanmalarını sağladıkları eğitim kurumlarıdır. California Üniversitesi'nin rektörü Clark Kerr'in ifade ettiği gibi 'üniversite fikirleri öğrenciler için zararsız (safe) kılmakla uğraşmaz. Öğrencileri fikirlere zarar vermeyecek hale getirmekle uğraşır. Onun için üniversiteler görüşlerin öğrencilerin hazır bulunduğu ortamlarda en özgür şekilde ifade edilebilmesine izin verir ve onların bu fikirler konusunda aklıselimle yargı yürütebilecek bireyler olduğuna inanarak hareket eder.' Doğal olarak üniversiteler öğrencilerine mantıklı düşünme, farklı düşüncelerin felsefi kökenlerini öğrenme, dünya hakkında görgül (ampirik) bilgi edinme vb. olanakları sunar.

Böylece onların her türlü fikri usa vurmak, mantık çerçevesinde incelemek, dünyadan gözlemle elde ettikleri kanıtlarla karşılaştırarak sınamalarını sağlayacak bilgi, beceri, yetenek ve donanım geliştirmelerini de sağlar. Bazı fikirleri bilmeden yetişen insanlar bu fikirlerle ilk karşılaştıklarında ne yapacaklarını tam bilemezler. Oysa onlarla üniversitede karşılaşan ve bu fikirlerin doğru ve yanlış, eksik ve hatalı yanlarını arayıp bulmayı öğrenen insanlar hayatta da bu fikirlerle karşılaştıklarında onlar karşısında nasıl davranacaklarını bilecekler ve fikir tartışmasında sıkılmadan, çekinmeden yer alabileceklerdir. Üniversitelerin çok geniş bir fikir ve görüş özgürlüğü ortamı sağlamak istemeleri bir ayrıcalık, fildişi kulelerinde yaşamak, toplumdan veya halktan farklı olmak için değildir; bu özgürlük ortamı öğrencilerine demokrasinin iyi birer vatandaşı olarak yaşamayı öğretmek için zorunludur. Öğrenci-

ler her türlü bilgi ve enformasyonu kullanarak, onların içinden sapla samanı ayıklayarak düzgün karar alabileceklerini öğrenerek yetiştiklerinde, demokrasi ve piyasa içinde de aynı yöntem ve yaklaşımları kullanarak, fikir yürütebilecek, doğru dürüst karar alabileceklerdir.

Üniversitelerde özgürlük ortamını kısıtlamak, akademik eğitim verememek ve fikir yürütebilecek, soyut düşünebilme yeteneği olan demokrasinin iyi vatandaşlarını yetiştirememekle eşdeğerdir. Bu da siyasal yetkililere, devlet ve hükümet kurumlarına önemli bir görev yüklemektedir: İfadeyi sınırlama veya ortadan kaldırma girişimlerini desteklememek ve hatta bu girişimleri önlemek için gerekli tedbirleri almak.

Bu iki hususu birden yapmadıkları durumlarda ifade özgürlüğünden bahsetmek mümkün olmayacağı gibi, akademik özgürlüklerin ve onların ürettiği bilimin de toplumda fazla bir yaşama olanağı kalmayacaktır.

Onun içindir ki kamu üniversiteleri olsun, vakıf üniversiteleri olsun akademik özgürlük ortamını zedeleyecek, aşındıracak veya tahrip edecek her türlü etkiden yalıtılmak veya korunmak zorunluğundadır."

Bilim Akademisine göre; bu korunmayı sağlayan akademik özerkliktir.

ULUSLARARASI HUKUKTA AKADEMİK ÖZGÜRLÜK

Akademik özgürlükler hakkındaki uluslararası metinlerden birisi Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin 2006 tarihli ve 1762 sayılı "Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği" başlıklı tavsiye kararıdır. Akademik özgürlük ve üniversite özerkliği haktır ve hukuki güvenceye kavuşturulmalıdır.

Bakanlar Komitesi 2012 yılında "Akademik Özgürlük ve Kurumsal Özerklik Konusunda Kamu Makamlarının Sorumluluğuna İlişkin Tavsiye Kararı" almıştır ve kamu makamları akademik özgürlük ve kurumsal özerkliği güvence altına almakla görevlidir.

AİHM'si Sapan v. Türkiye, Hasan Yazıcı v Türkiye ile Sorguç v. Türkiye (17089/03, 23.06.2009) davalarında "akademisyenlerin araştırma yapma ve araştırma bulgularını yayınlama özgürlüğüne" getirilen tüm sınırlamalarda çok dikkatli davranılması gerektiği kanaatiyle Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin 1762 sayılı Tavsiye kararına atıf yapmıştır.

AİHM'si akademisyenlerin üniversiteler ve/ya sistem hakkında görüşlerini özgürce ifade etme özgürlüğünün, bilgi ve gerçeği herhangi bir sınırlamaya maruz kalmadan yayma özgürlüğünden oluşan akademik özgürlüklerinin korunmasından yanadır. AİHM'sine göre akademik özgürlük; akademik ve bilimsel araştırma ile sınırlı olmadığı gibi akademisyenlerin mutlaka kendi araştırma ve uzmanlık konularıyla da sınırlı değildir. Aksine tartışmalı bile olsa politik ve toplumsal sistemlerin kamu kurumlarının, üniversitelerin, işleyişinin eleştirilmesini veya itibar edilmese dahi kendi fikir ve görüşlerini özgürce ifade edebilmelerini de kapsar.

Bütün bunlar hatırlatmalar...

Asıl üzerinde durulması gereken 3 Şubat 2021 tarihli Bilim Akademisi Yönetim Kurulunun "Boğaziçi Üniversitesi Rektör Atamasına İlişkin Duyurusu"...

Bilim Akademisi Boğaziçi Üniversitesi'ne rektör atanması sonrasında yaşanan gelişmeleri büyük bir kaygı ile izliyor. "Duyuru" da iki önemli soru sorulmuş ve yanıtları çok açık verilmiş...

İlk soru: "Tartışmanın temelinde aslında çok basit bir soru yatmaktadır: Üniversiteler neden özerk olmalıdır?"

Özerkliğin amacı; özgür ve yaratıcı araştırma, eğitim ve tartışma ortamını var etmek ve korumaktır. Bunların ön koşulu da düşünce özgürlüğü, dürüstlük ve liyakattir.

Özerklik ile kastedilen, belirli bir denetim ağı içinde kendi kendini yönetmek özgürlüğüne sahip olmaktır.

Ancak mevcut sistemle dayatılan anlayışla ne bilim üretilir ne de kaliteli bir eğitim sunulabilir.

"Hiyerarşik bir düzen içinde yukarıda söyleneni aşağıda kabul etmekle doğru bilgiye ulaşılmaz, yeni fikirler gelişmez. Kurumların, öğretim üyelerinin ve öğrencilerin özgür düşünen bireyler olarak inisiyatiflerini tanımayan bir sistemde yaratıcılık değil taklit ve intihal öne çıkar."

203 ÜNİVERSİTE REKTÖRÜNÜ TEK KİŞİ NASIL SEÇER?

Bilim Akademisinin ikinci sorusu: Bir üniversitenin yönetilmesi için en ideal adayı tespit etme yetkinliği o üniversitenin kendisinde midir yoksa bir ülkenin Cumhurbaşkanı'nda mıdır?

"Bilimin yuvası, gelecek kuşak araştırmacıları yetiştiren ve ülkenin göz bebeği olması gereken entelektüel bir birikime sahip üniversitelerin ister seçimle ister arama komisyonları aracılığıyla isterse diğer başka bir yöntemle yöneticisini doğru belirleyemeyeceğini – aksine – tek kişinin 203 üniversite için doğru rektörleri tespit edebileceğini kabul etmek akla ve mantığa aykırıdır. Ancak bugün hukuk düzenimiz tam da bunu öngörmektedir. Bu yanlış atama sistemi değişmedikçe Boğaziçi Üniversitesi ne ilk ne de son örnek olacaktır.

Oysa tek elden yönetimin doğru sonuçlara götürdüğünü tarih bugüne kadar doğrulamamıştır.

Bundan ders almak hepimizin ödevidir. Türkiye yüksek öğretimi uzun zamandır olmadığı kadar baskı altındadır. Nefes almaya ve yeniden yapılanmaya ihtiyacı vardır. Aksi durumda süregiden beyin göçünün durdurulması mümkün olmayacağı gibi üniversitelerimizin düzeyinin her gün daha da düşmesine, ülkemizin en önemli değerlerinin erimesine şahit olmaya devam edeceğiz. İktidarlar gelir, iktidarlar gider; ancak Boğaziçi Üniversitesi gibi ülkenin güzide kurumlarına siyasi tercihlerle verilen zarar gelecek nesillere aktaracağımız bilimsel bilgi birikimimizde onarılmayacak hasarlar meydana getirir.

Sorun sadece Boğaziçi Üniversitesi'nin değil bütün üniversitelerimizin ve Türkiye'nin sorunudur.

Boğaziçi Üniversitesi kendisine yapılan bu talihsiz atamaya karşı çıkmakla sadece kendini değil Türkiye'nin geleceğini savunmaktadır. Bu hazin duruma parmak basmak, barışçı yollardan tepkisini ifade etmenin ve bunun için gösteri ve yürüyüş hakkından faydalanmanın bu ülke vatandaşı herkesin halen anayasal hakkı olduğunu da ayrıca vurgulamak isteriz.

Kamuoyuna saygı ile duyururuz.

İktidarlar gelir, iktidarlar gider...

Üniversitelere atanmışlar; iktidarla geldiniz iktidarla gideceksiniz demektir. Bu kabulünüzden ötürü ne geldiğiniz ve ne de gideceğiniz yol, yol değildir.

Üniversitelerde hoşnutsuzluk olabildiğince çok ve umut avutulmanın ötesine geçti. Boğaziçi Üniversitesi ve öğrencilerinin eylemi ilk gibi gözükebilir ama son değildir. Sorun bu değildir.

Özerklik ve özgürlüktür asıl mesele...

Kim üzerine alınırsa ve rahatsız olursa Bertolt Brecht'in dizeleri onların olsun...

Hâlâ hoşnut musunuz aydınlığından gökyüzünün?
Hâlâ çıkmayacak mısınız bu tatlı, sıcak sudan?
Orman mı koruyacak hiç durmadan böyle sizi?
Böyle avutup duracak mısınız kendinizi hâlâ?
Yarına ekmeğiniz hani?
Hak istemenizi bekler sizden dünya,
Yakınmanızı bekler, çözümlerinizi
Son umudu sizde dünyanın.
Denizden alınmış bir iki damla suyla
Yanaşmayın avutulmaya bundan böyle
Yanaşmayın, sakın ha!

(Fikret İlkiz'in bu yazısı yazarın izniyle bianet internet yayınından alınmıştır.)

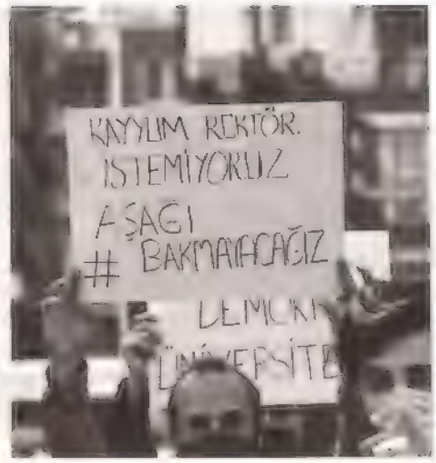

"Bilimin yuvası, gelecek kuşak araştırmacıları yetiştiren ve ülkenin göz bebeği olması gereken entelektüel bir birikime sahip üniversitelerin ister seçimle ister arama komisyonları aracılığıyla isterse diğer başka bir yöntemle yöneticisini doğru belirleyemeyeceğini – aksine – tek kişinin 203 üniversite için doğru rektörleri tespit edebileceğini kabul etmek akla ve mantığa aykırıdır."

Özdemir İnce bir yıl arayla Taylan Kara'nın Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme kitapları üzerine Cumhuriyet Kitap'ta yayınlanan iki yazı yazdı. Taylan Kara'nın eleştiri alanında yaptığı önemli çalışmalara dikkat çeken bu yazılar beklendiği gibi "sessizlikle" geçiştirildi. Fakat 18 Mart 2021 tarihli, Taylan Kara'yı Cumhuriyet Kitap'ın kapağına taşıyan yazısı, bu kapağın sistemin yazarlarına tahsis edildiğinden emin olanları çok sarstı. Gün Zileli, bu sarsıntının öfkesiyle Taylan Kara'nın okumadığı kitapları üzerine, hakaret dolu bir yazı yazdı.

Birkaç gün sonra ise Soner Yalçın'ın Sözcü gazetesinde "Edebiyatla Ahmaklaştırma" başlıklı yazısı çıktı.

Özdemir İnce ile Soner Yalçın'ın Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme kitaplarının değerini vurgulayan yazılarını Yeni Gelen okurlarının dikkatine sunmakta yarar görüyoruz.

İzleyen sayfalarımızda Gün Zileli'nin antikomünizm ve etiketleme yüklü yazısıyla Taylan Kara'nın ona cevabını da okuyacaksınız. Sermayenin güdümündeki edebiyat ortamında Taylan Kara'nın eleştirilerinin ilk yankıları, okura ulaştıkça yıkıcı ve arındırıcı etkisinin daha da yoğunlaşacağını gösteriyor.

B. Sadık Albayrak

TAYLAN TAM ANLAMIYLA "YIKICI" BİR ELEŞTİRMEN

■ ÖZDEMİR İNCE

Edebiyat ve sanatta eleştiri "yıkıcı" olmalıdır, "yapıcı" eleştiri olmaz. Eleştirmen öğretmen değildir. Taylan Kara tam anlamıyla "yıkıcı" bir eleştirmen. Yıkıma çatıdan değil de temelden başlaması çok iyi. Aferin!

Bir yazarın (eleştirmenin) kalitesini yazıları kadar yaptığı alıntılar da belirler. Taylan Kara, Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme 2 (Bulut Yayınları) adlı kitabının 94. sayfasında başlayan bölümün adını Goya'nın bir tablosundan ödünç almış: "Akıl Uykuya Dalınca Canavarlar Türer". Başlığın altında da Berthold Brecht'ten bir alıntı var: "Belli boyutlara ulaştığında ahmaklık görünmez olur."

Bunları okuyunca, bu adamın akılla bir işi var, dedim içimden. Akıl iyidir!

Sonra, aynı sayfada şu satırları okudum : "'Ay'a kadar 4 şeritli yol'... Bu bir ressamın hayal gücü, fantastik bir roman yazarının yaratıcılığı olabilirdi elbette. Ancak bunun 'yüksek hayal gücü' ya da 'yaratıcılık' kabul edilebilmesi için olgu ile kurguyu ayırabilecek bir akıl şarttır. İnsan türünün düşünce tarihindeki ilk büyük sıçramalarından biri, olgu ile kurguyu birbirinden ayırmasıdır. Olgu ile kurgunun ayrımı, gerçek olan ile olmayanın ayrımı insan türünün en önemli ilerleme eşiklerinden biridir."

Ve kararımı verdim: Bu yazar hem entellektüel hemi de eylemli bir aydın! Olgu ile kurgu aynı zamanda sanat yapıtlarının da mayasıdır. Yazar ve kitabıyla ilgilenmem için bu kadarı yeter.

ELEŞTİRİ BUDUR, YIKACAKSIN! YIKILMASI GEREKEN YIKILIR!

18 Şubat 2020 günlü Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan "Tarikatlar Yasaklanmasa mıydı?" başlıklı yazımda "Devrim yapmak züccaciye dükkânına fille girmektir. Cumhuriyet bunu yaptı" diye bir cümle var. İslamcı bir Zübük'e çuvaldız batırmak için yazmıştım.

Şimdi buradan hareketle şöyle bir cümle yazacağım: "Eleştiri züccaciye dükkânına fille girmektir!"

Ya da bir keçi sürüsüyle girilecek

züccayiye dükkânına. Amaç oradaki cıncık-boncuğu, cam, porselen, seramik türünden kırılgan eşyaları darmaduman etmek. Eleştiri budur. Yıkacaksın! Yıkılması gereken yıkılır. Tıpkı depremde yıkılan binalar gibi. Depreme dayanıklı bir yapıtı (binayı) 10 şiddetindeki eleştiriler bile yıkamaz.

Edebiyat ve sanatta eleştiri "yıkıcı" olmalıdır, "yapıcı" eleştiri olmaz. Eleştirmen öğretmen değildir.

Taylan Kara tam anlamıyla "yıkıcı" bir eleştirmen. Yıkıma çatıdan değil de temelden başlaması çok iyi. Aferin!

ELEŞTİRMEN TAMİRCİLİK YAPMAZ

Şiirle uğraştığım için kendimi "Tamirci" olarak tanımlarım, tanımlamıştım. Eleştirmen tamircilik yapmaz.

Türk edebiyatının beni delirten kötü huyları vardır: "Beni sokmayan yılan bin yaşasın", "Tekkeyi bekleyen çorbayı içer" gibi atasözlerini kanıtlayan huylar; "Asabiye" (kabilecilik, kayırmacılık); "Al gülüm ver gülümcülük", "Üç kâğıtçılık", "Hatır-gönülcülük", "meyhanecilik" ve yeni icat olan "paralı askercilik"...

Özellikle "Yazmasam Olmazdı" ve Mahşerin Üç Kitabı'nı oluşturan 2000 öncesi yazılarımda, dikenli incir yazılarda, bunların üzerine yürümüştüm.

Türk edebiyatının en seçkin huylarından biri "Barış içinde birlikte yaşama" ilkesidir. Çoğunluk kıdemlenerek atama sırasına giren küçük memurlar gibidir. Bu esnaf yığışımı edebiyat ortamını zehirler...

ÖCÜÜ!

Siyatik sinirlerimi zonklatan bu musibetlerin tamamı Taylan Kara'yı da ifrit ediyor: O, benim tamir etmeye çalıştığım binaları kökünden yıkıyor. Hayran olduğum bir "sarcasme" (hiciv, ironi, alay, humor) var yazılarında. Bu tür tavırlara "sarkastik" denir ki eski Yunanca'da "Köpeklerin ısırarak et koparması" anlamına da gelir. Eleştiri işte böyle olacak. Görenlerin "Öcüü" diye ödleri patlayacak.

Ama ödleri patlayanlar birleşip bok atarlar.

Böylesine mudanasız, petvasız, korkusuz, cesur yazılar.

'ORTAK AKIL'IN VESAYETİ!

Bazı örnekler:

1- Prof. Dr. Yıldız Ecevit; "H. A. Toptaş Türk Edebiyatında bir Kafka'dır" (s.21). Taylan Kara, koskoca profesör dediğine göre doğrudur diye düşünmüyor. Profesör inandırıcı bir açıklama yapmadığı için "Acaba ikisi de memurluk yaptığı için mi benziyorlar?" diye düşünüyor ve Yıldız Ecevit'in iki yazar arasında yazınsal ve kurgusal bağlamda bir benzeşimi gösteremediğini saptıyor.

2- Kendi aklını oluşturmak babında (s.45): "Kendi aklını kullanmak cesareti göstermek (Kant) için insanın ilkin 'kendi aklını' oluşturması gerekir" diyor. Ben de "Kendi aklını Ortak Akıl'ın vesayetine verme" diyorum.

3- Kanıtsız yorum babında (s.48): "Konu ne olursa olsun ve ne kadar alakasız olursa olsun, sözü cumhuriyete getirip bir laf sokmak Murat Belge metinlerinin alametifarikasıdır. Bu olmadan o metin eksik kalır" diyor. Ki çok haklıdır!

4- "Postmodern felsefe akıl karşıtıdır, aydınlanma karşıtıdır, insanı tarihin öznesi olmaktan çıkartır, nesnel gerçekliği kabul etmez, bilimsel düşünce yöntemini tahakkümcü bir yöntem olarak görür" (s.73) diyor ki altını imzalarım.

5- "Akıl uykuya dalınca canavarlar türer" babında (s.94): Fantastik söylem ile nesnel olgu birbirine girerse, kimileri R.T. Erdoğan'ın "Ay'a dört şeritli yol" yaptıracağına inanır. Yalanlar gerçek, gerçekler yalan olur. Olgu (nesnel gerçek) ile algıyı, olgu ile kurguyu (fiction) ancak akıl birbirinden ayırır.

ÜLKEDE ARTIK KAYBEDECEK BİR NANOGRAM BİLE AKIL YOK!

"Kant'ın Aydınlanma ile ilgili meşhur ifadesi 'sapere aude' (Aklını kullanma cesareti göster. Bilmeye cüret et.)" hiçbir çağda bu kadar güncel olmamıştı.

Çağımız aklını kullanma cesareti gösterme çağıdır. Aklını kullanmanın, ekmek gibi hava gibi temel ihtiyaç hâline geldiği bir çağdır. Bu ülkede artık kaybedecek 'bir nanogram' bile akıl yoktur. Günümüzde hâlâ 'aklın tahakkümü'nden söz etmek için ya cahil ya da yalancı olmak gerekir.

Aklı savunmak zorundayız, çünkü akıl uyursa canavarlar türer. Kendi aklınla düşünmeye/akıllı olmaya cesaret et, başla!" (s.99)

Taylan Kara'nın biyografisini bulamadığım için kim olduğunu sağa-sola sordum ve "Edebiyat esnafı"nın bu adamı hiç sevmediğinin farkına vardım. Doğaldır: Nabza göre şerbet vermiyor ama bütün yaralı parmaklara işiyor.

Bu türden yazarları seviyorum: Önündekini ısırıp arkandakini tepeceksin.

Taylan Kara kıskandığım bir kitap yazmış. İtiraf ediyorum!

Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme 2 / Taylan Kara / Bulut Yayınları / 256 s. / 2020.

26 Mart 2020, Cumhuriyet Kitap Eki

ON BİNLERCE BASILIP OKUNMASI GEREKEN BİR KİTAP

AHMAKLAŞTIRMA VE ÇÖKERTME

■ ÖZDEMİR İNCE

Taylan Kara'nın kitabı 600 adet basılmış ama 6 bin, 60 bin, 600 bin basılıp okunması gereken bir kitap. Ben bu yazıyı yazmasam başkaları -barış içinde birlikte yaşama yandaşları- asla yazı yazmazlar. Onlar çorbayı içmek için sıra beklerler. Övmek gerekmez ki yerin dibine batırın! Onu da yapmazlar, yapamazlar çünkü güçleri yetmez.

Taylan Kara'nın kitabı 600 adet basılmış ama 6 bin, 60 bin, 600 bin basılıp okunması gereken bir kitap. Ben bu yazıyı yazmasam başkaları -barış içinde birlikte yaşama yandaşları- asla yazı yazmazlar. Onlar çorbayı içmek için sıra beklerler. Övmek gerekmez ki yerin dibine batırın! Onu da yapmazlar, yapamazlar çünkü güçleri yetmez. Yazar, bu uyutan ve ahmaklaştıran edebiyatın neden ve nasıl yaratıldığını, nasıl palazlandığını, nasıl egemen olduğunu anlatıyor zaten.

Taylan Kara, Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme kitabının üçüncüsünün Ön söz'üne André Lefevere'den, "Dünyanın nasıl olması gerektiği konusunda ileri sürülen düşünceye ideoloji denir" tanımını alıntılayarak başlıyor. Tanımın devamı da var, onu da ben aktaracağım: "Edebiyatın nasıl olması gerektiği konusunda ileri sürülen düşünceye estetik denir."

Çeviribilimin oluşturucularından biri olan André Lefevere çevirinin operasyonel biriminin sözcük ve metin değil kültür olduğunu söyler. Taylan Kara, aydınlanmanın, modernitenin yeterince bilinmediği Türkiye'de postmodernizmin, yapısalcılığın (ben ekledim) öne çıkartılması eylemini ameliyat ederken bu kültürel, felsefi ve siyasal tuzağı pek güzel sergiliyor.

Ben burada susup sözü kitabın yazarına bırakıyorum:

[Tekelci kapitalizmin en büyük başarısı sadece kültürü değil aynı zamanda 'karşı kültürü' de biçimlendirebilmiş olmasıdır.

19. ve 20. yüzyılda felsefe, neredeyse bütün toplumsal hareketlerin ve devrimlerin motoru işlevini görüyor, toplumsal dönüşümlere yol gösteriyordu. 19. ve 20. yüzyıl devrimlerinin önder kadrosunun felsefeyle çok yakından ilgileniyor olması bir tesadüf değildir. Bu kişiler gündelik siyasetin yanı sıra zamanlarının önemli bir kısmını felsefe okuyarak, yazarak ve yaparak geçirmişlerdir.

Bundan 100 yıl önce teori, yaşamı güçlendirip gelişmesine ve dönüşmesine neden olurken bugün teori yaşamı tahrip etmektedir.

Sermaye 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren felsefeye el koymuştur.

Yüz yıl önce felsefede özgürleştiren, mücadele ettiren bir damar hâkimken bugün dolaşıma sokulan felsefe çoğunlukla aptallaştıran, mücadeleden kaçıran bir güç haline gelmiştir.

21. yüzyılda bilgi körleştirmekte, felsefe toplumu devrimsizleştirme işlevini yürütmektedir. Cehalet, artık sadece imkânsızlıktan ya da "bilgi eksikliğinden" değil bizzat "bilgi"nin kendisinden kaynaklanmaktadır.

TOPLUMUN DEVRİMSİZLEŞTİRİLMESİ

Günümüzde topluma sunulan felsefe ya da geniş anlamıyla sosyal bilimler, sürmekte olan sermaye sisteminin hiçbir şekilde sarsılmadan sürmesi için düzenlenmiştir. Bu düzeni tehdit edebilecek bir akımın bu felsefeden çıkma olasılığı yoktur.

Topluma sunulan, akademilerde işlenen, çevirileri yapılan ve teşvik edilen felsefi çerçevede şekillenen bir pratiğin gideceği en uç yer bile asla sistemi tehdit etmemektedir.

Son derece kalın çizgilerle belirlenmiş bu felsefi çerçevede ne yaparsanız yapın düşeceğiniz yer, yine bu sistemin içinde bir yer olacaktır.

Soğuk savaş döneminde somut

bir blok, somut bir ülke ve ideolojiye karşı kullanılan kültür silahları artık daha radikal ve çok daha etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Tekelci kapitalizm düşmanını yenmekle yetinmemiştir; artık düşmanı olduğu ideolojinin toplumda oluşma şartlarını da hedef almaktadır.

Özdemir İnce

ENTELEKTÜEL SUİKAST

Bu toplumun 90'lı ve 2000'li yıllarda yaşadığı şeyin adı "entelektüel suikast"tır. Bu toplumda akıl, uzun süren bir suikastın kurbanı olmuştur.

Zamana yayılmış, uzun soluklu bu suikast bugün de sürmektedir. Kültür kuramlarından akademisine, felsefesinden edebiyata kadar topluma sistematik bir yıkım uygulanmış, bu toplumu akılsızlaştırmak ve düşünme yetilerini felç etmek için son derece bilinçli bir uğraş verilmiştir.

Bu toplum, ince bir bilinç terziliğinin, son derece hassas bir "sosyal nanoteknoloji"nin son ürünüdür. Bu topluma kaba şiddetin dışında son derece programlı ve sistematik bir ideolojik şiddet uygulanmıştır.

Kaba şiddetin etkisi kısa vadeli ve geçici iken ideolojik şiddetin etkileri uzun vadeli ve çok daha kalıcıdır. Bugün gördüğünüz toplumsal, kültürel, sanatsal yapı, bu sistematik şiddetin doğrudan ürünüdür. Bu ideolojik müdahalenin girmediği hiçbir yer yoktur ve en şiddetli biçimde edebiyat ve felsefe alanında kendini göstermektedir. Buna karşı yapılacak ilk iş öncelikle bu ideolojik şiddetin farkına varmaktır.

GÖMÜLMEYİ BEKLEYEN CESET

İçinde yaşadığımız kültür-sanat iklimi, kokusuna hemen her kesimin alıştığı gömülmemiş bir cesettir. Kültür, sanat ve edebiyat üzerine koca koca kitaplar yazanların bu çürümeyi görmemesi mümkün müdür? Mümkündür! Çünkü onlar da bu cesedin bir parçası, bir uzantısıdır. Çürümeyi izleyenler de çürümeye dâhildir; sessizce izleyenlerin yüzüne çürümeden çıkan o fosfor, metan ve azot saçılır. Çürümenin artıkları, izleyicilerin yüzünü ele geçirir. Çürümeyi izlemek de çürütücüdür. Çürümeye direnen insan, çürümeye direnme inadını yitirdiği an çürümeye başlar.] (s.8-11)

Çok mu kötümser. Evet! Ben de kötümserim! Ama yazar ve ben umutsuz değiliz!

Cumhuriyeti boğmak isteyenler bu operasyon için ilk adım olarak Türk solunu boğmak istediler ve boğdular. Sadece eski Ceza Yasası'nın 141 ve 142 maddeleriyle değil, "Halka inin, İslamcıları kucaklayın, onlarla anlaşın" tavsiyeleri ile.

İmam-Hatip okullarının çoğalması, Fetullah okullarına yapılan övgü yarışı, mesleklerin İslamileştirilmesi... 30 yıldır işaret ettiğim tuzaklar... Bu tarihsel ve toplumsal gerçekleri Taylan Kara'nın kitabının "Türkiye'nin Dönüşümü" bölümünde (s.202-228) okuyabilirsiniz.

Solcu, cumhuriyetçi, devrimci, liberal vb. birey ve örgütlerin İslamcılarca işbirliğinde her zaman İslamcılar kârlı çıkmıştır. Örnek mi istiyorsunuz? Şanar Yurdatapan-Abdurrahman Dilipak ve Toktamış Ateş-A. Dilipak ortaklıkları. Türk soluna yapılan "Radikal gazetesi aşısı"nı unutmayın. Öğrenmeniz ve unutmamanız gereken cafcaflı adlar da var ama bunları okumanıza bırakıyorum.

Ben bu kitabı ve yazarını övüyorum. İkisi de züccaciye dükkânına giren fil gibi. Benim şu bilinen deyişimle: Önündekini ısırıp arkasındakini tepiyor ve bunu çok güzel yapıyorlar!

Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme 1 / Taylan Kara / Hayal Yayınları / 208 s. / 2019.

Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme 2,3 / Taylan Kara / Bulut Yayınları / 256 s, 280 s. / 2020, 2021.

18 Mart 2021, Cumhuriyet Kitap Eki

Soner Yalçın

EDEBİYATLA AHMAKLAŞTIRMA

■ SONER YALÇIN

Taylan Kara... Edebiyat eleştirmeni. Üç ciltlik "Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme" kitaplarının her sayfasını bilgi edinerek, düşünerek, sonuçlar çıkararak okudum... **"Taylan Kara" adını biliyordum ama yazdıklarını dikkatli, ayrıntılı okumamıştım. Kitap sayfalarını çevirdikçe şaşırdım. Telefona sarıldım, tebrik ettim. Hatta Odatv'de yazmasını rica ettim.**

Orhan Pamuk, yeni romanına **başladığını** söyledi.

Orhan Pamuk, yeni romanının **yarısına geldiğini** söyledi.

Orhan Pamuk, yeni romanını **yakında çıkaracağını** söyledi.

Orhan Pamuk, yeni romanını **bitirdiğini** söyledi.

Orhan Pamuk, yeni romanını 2017'de çıkaracağını söyledi.

Orhan Pamuk, yeni romanını 2020'de çıkaracağını söyledi.

Orhan Pamuk, yeni romanını 2021'de çıkaracağını söyledi.

Orhan Pamuk, yeni romanının **tanıtım videosunu** yaptırdı.

Orhan Pamuk, yeni romanı için yaptığı **çizimler** medyaya sızdı.

Orhan Pamuk, yeni romanının kitap kapağını **kendi** çizdi.

Orhan Pamuk, yeni romanı için röportajlara başladı; -geç de olsa- **Ayasofya tartışmasına** katıldı.

Orhan Pamuk, –her eserinde olduğu gibi Doğu-Batı karşıtlığını yazdığı- **"Veba Geceleri"** adlı yeni romanına yaşadığımız pandemiden çok önce başladığını söyledi.

Orhan Pamuk, yeni romanının kafasında **otuz yılda** oluştuğunu söyledi.

Orhan Pamuk, yeni romanına **3,5 yıldır çalıştığını** söyledi.

Orhan Pamuk... Orhan Pamuk... Orhan Pamuk...

Orhan Pamuk'un medyadaki **algı yönetimi** çok başarılı.

Öyle ki: Romanı matbaadayken **Rasim Ozan Kütahyalı** ve **Nagehan Alçı** çiftiyle evinde çektirdiği fotoğraf bile sosyal medyaya sızdırıldı. Doğal olarak yer yerinden oynadı. **PR'ın**

iyisi kötüsü olmaz değil mi? Edebiyat artık **"piyasaya"** düşmüştür; değeri medyada yer alışı ile belirlenmektedir.

Size bugün "Veba Geceleri" romanını değil**, başka bir kitap** tanıtmak istiyorum.

Diyebilirsiniz ki, "o halde bu girişi niye yaptın?" sebebi var kuşkusuz...

CIA FONLARI

Taylan Kara...

Edebiyat eleştirmeni.

Üç ciltlik **"Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme"** kitaplarının her sayfasını bilgi edinerek, düşünerek, sonuçlar çıkararak okudum...

"Taylan Kara" adını biliyordum ama yazdıklarını dikkatli, ayrıntılı okumamıştım. Kitap sayfalarını çevirdikçe şaşırdım. Telefona sarıldım, tebrik ettim. Hatta **Odatv'de** yazmasını rica ettim.

-"Sizin başınızı belaya sokmak istemem" dedi.

Edebiyat lobilerinin etkisinden-gücünden bahsetti. Hemen her yazdığına engel çıkarmışlar...

Doğru, gerçekçi, önemli tespitleri var çünkü:

Orhan Pamuk gibi Üçüncü Dünya Ülkesi yazarlarının sürekli "Doğu-Batı karşıtlığını" yazarak Batı kültürel alanına nasıl girdiklerini adım adım takip ediyor.

"**Örneğin**" diyor; "kitap kapaklarında mutlaka **cami motifi** vardır!"

Bu özellikle de **Ayasofya** idi. (İktidarın hiçbir anti demokratik dayatmasına karşı sesi çıkmayan Orhan Pamuk'un son romanı çıkarken **Ayasofya tartışmasına** katılmasını bu açıdan değerlendirin!)

Sadece kitap kapağıyla Batı kültürel hegemonyasına girilmez. **CIA** "kültür şubesi" fonlarıyla da desteklenmeniz gerekir. Hem cebinize para koyarlar, hem de "**Uluslararası Yazarlık Programı**" ile "yetiştirirler" sizi...

Bir anda **"Doğu'nun Kafka'sı"** diye övgüler alıverirsiniz Batı medyasından... Kitaplarınız çevrilir ardı ardına Batı dillerine...

Batı hayranı günümüz "Tanzimat münevverleri" bu **"rol model yazarları"** sadece edebiyatçı değil, her dediğinde büyük anlam bulunan "politik âlim" diye yutturur kamuoyuna...

Keza:

ALAN -VEREN AYNI KİŞİLER

Taylan Kara kitabında edebiyat ödüllerinin **seçici kurul üyelerini** mercek altına alıyor.

23 edebiyat ödülü seçim kurulunun **16'sında** –ki çoğu başkan- **Doğan Hızlan** var!

Neler dönüyor buralarda?

Mesela... Duygu Asena Ödülü, seçici kurulda bulunan **İpek Çalışlar**'a veriliyor!

Mesela... Behçet Necatigil Şiir Ödülü seçici kurulda bulunan **Hilmi Yavuz'un oğlu** Ali Hikmet'e veriliyor!

Mesela... TÜYAP İstanbul Kitap Fuarı Danışma Kurul Başkanı Doğan Hızlan **kendini** "onur yazarı" seçtiriyor!

Mesela... Yunus Nadi Ödülü'nü edebiyat dalından 2002'den 2018'e kadar geçen **17 yılın 14 yılında** Can Yayınları'ndan çıkan eserler ödül alıyor. Olabilir. Ancak ödülü veren **beş üyenin dördü** Can Yayınları yazarı!

Uzatmak istemiyorum... **Edebiyat dünyası** son kırk yılda **neoliberal popülizmle** çok kirletildi.

Taylan Kara diyor ki:

"Bu toplumun 90'lı ve 2000'li yıllarda yaşadığı şeyin adı **"entelektüel suikast"**tır. Bu toplumda akıl, uzun süren bir suikastın kurbanı olmuştur. Bu topluma kaba şiddetin dışında **son derece programlı ve sistematik bir ideolojik şiddet** uygulanmıştır. Kaba şiddetin etkisi kısa vadeli ve geçici iken ideolojik şiddetin etkileri uzun vadeli ve çok daha kalıcıdır. **Bugün gördüğünüz toplumsal, kültürel, sanatsal yapı** bu sistematik şiddetin doğrudan ürünleridir..."

Taylan Kara gibi çelikten **kalemlere** ihtiyacımız var.

26 Mart 2021, Sözcü Gazetesi

Sadece kitap kapağıyla Batı kültürel hegemonyasına girilmez. CIA "kültür şubesi" fonlarıyla da desteklenmeniz gerekir. Hem cebinize para koyarlar, hem de "Uluslararası Yazarlık Programı" ile "yetiştirirler" sizi... Bir anda "Doğu'nun Kafka'sı" diye övgüler alıverirsiniz Batı medyasından... Kitaplarınız çevrilir ardı ardına Batı dillerine...

ZAMANIMIZIN "HALK KÜLTÜR KOMİSERLERİ"!!

■ GÜN ZİLELİ

Taylan Kara'nın, içeriğini tahmin ettiğim kitaplarını okumadım, elime bir şekilde bedava geçmedikçe de para verip almaya ve okumaya niyetim yok. Zaten yazıda verilen alıntılar, yazarın yönelimini ortaya koyuyor. Özdemir İnce'ye ve Taylan Kara'ya pek yakışacak bir şekilde, toptancılık ve suçlama.

Özdemir İnce, alıştığımız üzre, *Cumhuriyet* Kitap Eki'nde yine esip üfürmüş. Himayesine aldığı yazarları topluma tanıtmak gibi bir işlevi olduğunu düşünen bu edebiyat ya da kültür "otorite"si, kitap ekinin bu haftaki sayısında da daha genç bir kendi benzerini bizlere takdim etmiş: Taylan Kara.

Kimdir Taylan Kara? 2014 yılında ben de bu sitede onun birkaç yazısını yayınlamıştım (Bkz: https://www.gunzileli.net/2014/07/03/taylan-karaturkiyedeki-edebiyat-uzerine-11-tez/) . Edebiyat ödüllerini ve jürilerini eleştiriyordu. Eleştirileri önce makul gibiydi, fakat zamanla tek yanlı, aşırı, toptancı ve suçlayıcı bir hal alınca karşı çıktım. Aramız açıldı. Zaten bir süre sonra da ulusalcı bir eğilime girdi ya da öyleydi de bunu daha açık ortaya koymaya başlayınca ilişkimiz eleştiri düzleminde bile koptu. Daha sonra uzaktan uzağa gözüme çarptıkça yazdıklarına bir göz atıyordum. Gittikçe daha ulusalcı ve kültür insanlarını gittikçe daha fazla suçlayan, kerameti kendinden menkul yazılardı bunlar.

Cumhuriyet'in bu haftaki Kitap Eki'nin kapağında, beklentimin tersine, bir ay önce (13 Şubat 2021) hayata veda eden, büyük hikâye ve roman yazarımız Demir Özlü'nün yerine Taylan Kara'nın fotoğrafını görünce (üstelik koca fotoğrafın hemen yanında Necdet Batum'un Demir Özlü'yle ilgili yazısı duyurularak) şaşırmadım desem yalan olur. Bu bende, sevdiği bir oyuncuyu görmek için gittiği tiyatroda, sahnede onun yerine üçüncü sınıf bir komedyeni görmek gibi bir hayal kırıklığı yarattı.

Bir süredir, kendisi gibi sert, hırçın ve paylayıcı, aynı zamanda ulusalcı yazarları himayesine alıp takdim etmek gibi bir işlev üstlenmiş Özdemir İnce'nin yazdığı bir takdim yazısının sonucunda Taylan Kara "sahneye" çıkmıştı. Yazının başlığı, Taylan Kara'nın yeni çıkan kitaplarına atıfla yine toptancı bir başlık: "Ahmaklaştırma ve Çökertme". Taylan Kara'nın, içeriğini tahmin ettiğim kitaplarını okumadım, elime bir şekilde bedava geçmedikçe de para verip almaya ve okumaya niyetim yok. Zaten yazıda verilen alıntılar, yazarın yönelimini ortaya koyuyor. Özdemir İnce'ye ve Taylan Kara'ya pek yakışacak bir şekilde, toptancılık ve suçlama.

Neymiş? Özdemir İnce'nin belirttiğine göre, Taylan Kara, "postmodernizmin ve yapısalcılığın öne çıkarılması eylemini ameliyat" ediyormuş. Taylan Kara'ya göre, "Tekelci kapitalizmin en büyük başarısı sadece kültürü değil, 'karşı kültürü' de biçimlendirebilmiş" olmasıymış; "Bundan 100 yıl önce teori (hangi teori? GZ), yaşamı güçlendirip gelişmesine ve dönüşmesine neden olurken bugün teori (hangi teori? GZ) yaşamı tahrip" ediyormuş; "Sermaye 20. Yüzyılın ilk

çeyreğinden itibaren felsefeye (hangi felsefeye? GZ) el" koymuş; "...bugün dolaşıma sokulan felsefe (hangi felsefe? GZ) çoğunlukla aptallaştıran, mücadeleden (hangi mücadeleden? GZ) kaçıran bir güç haline" gelmiş; "21. Yüzyılda bilgi körleştirmekte, felsefe toplumu devrimsizleştirme işlevini" yürütmekteymiş; "Cehalet, artık... 'bilgi eksikliğinden' değil, bizzat 'bilgi'nin (hangi bilgi? GZ) kendisinden" kaynaklanmaktaymış; "... bu felsefi çerçevede ne yaparsanız yapın düşeceğiniz yer, yine bu sistemin içinde bir yer" olacakmış; bunun adı "entelektüel suikast"mış; yapılacak ilk iş "bu ideolojik şiddetin farkına" varmakmış; "İçinde yaşadığımız kültür-sanat iklimi... gömülmemiş bir ceset"miş." Vay!

Özdemir İnce bu ve benzeri alıntıları verdikten sonra, "Çok mu kötümser. Evet! Ben de kötümserim! Ama yazar ve ben umutsuz değiliz!" dedikten sonra şöyle devam ediyor: "Cumhuriyeti boğmak isteyenler bu operasyon için ilk adım olarak Türk solunu (??? GZ) boğmak istediler ve boğdular" diyor. Bunu da "İslamcıları kucaklayın" tavsiyeleri ile yapmışlar. İnce, herhalde suçlamalarını biraz somutlamak için, bu kadar büyük suçlamalar açısından yetersiz de olsa birkaç ad vermiş: Şanar Yurdatapan, Toktamış Ateş. Bir de "Türk soluna" (??? GZ) Radikal gazetesi aşısı yapılmış!

Özdemir İnce, bütün bunları söyledikten sonra, "kitabı ve yazarını övdüğünü" açıklıyor. Yazar açısından ne büyük mutluluk, ne büyük şeref! Büyük otorite kendisini övüyor! Övmekle de kalmıyor, onu "zü[c]cacciyeci dükkânına giren fil"e benzetmiş (bütün yazıda tek doğru saptama bu bence). Kendisinin "bilinen" deyişiyle (ben bilmiyordum, büyük eksiklik! GZ) bu "fil", "önündekini ısırıp arkasındakini tepiyor"muş. Fakat burada belirtmeden geçemeyeceğim. Çok asil bir hayvan olan filler asla önlerindekini ısırıp arkalarındakini tepmezler. Bu davranış daha çok "çakallara" mahsustur. Fil ve züccaciye dükkânı benzetmesi genellikle filin büyük gövdesiyle züccaciye dükkânının kırılganlığı arasındaki uyumsuzluğu belirtmek için kullanılır. Gerçi ısırma ve tepme dışında bu benzetmeyi kabul edebiliriz bir bakıma. Taylan Kara, dükkânda kırmadığı şey bırakmamış.

Eğer tefrikçi değil toptancı olursanız her şeyi kırıp geçirirsiniz. Taylan Kara'nın dediği ve Özdemir İnce'nin de desteklediği gibi toptan "kapitalizmin hizmetinde" olan bir felsefe ya da genel olarak kültür dünyası söz konusu değil bugün. Her zaman olduğu gibi öyle unsurlar vardır elbette ama onların varlığından dolayı bütün kültür dünyasını suçlayamazsınız. Geçmişte olduğu gibi bugün de felsefe, edebiyat, sanat dünyası, genel olarak kültür dünyası kapitalist sömürü ve popüler kültür karşısında bir karşı kültür yaratmak için çaba göstermektedir. Fakat tabii ki, bu karşı kültürün içinde, Özdemir İnce'nin (ve muhtemelen Taylan Kara'nın) umduğu devletçilik yer almaz. O tür şeyleri, pek şikâyetçi olurmuş gibi gözüktüğünüz kapitalist kültür üreticilerinin zihniyet dünyasında arasanız daha iyi olur.

Zamanında devrimci mücadele, Anna Ahmatova gibi şairlere "yarı fahişe yarı rahibe" diye saldıran "halk kültür komiserleri"nden çok çekmiştir. Boş atışlara ve suçlamalara karnımız tok artık!

19 Mart 2021, www.gunzileli.net

KAPAK TAHSİSATINIZ MI KESİLDİ?
B. Sadık Albayrak

Bu liberallerle anarşistler ne kadar birbirine benziyor. Bize "toptancı" derler, kendileri "perakendeci" olsalar ya bari. Okumadığı kitaplar üzerine saygısızca yazacak ölçüde pervasızlar. Cumhuriyet Kitap Eki bunlara tahsis edilmiş; bu hafta Demir Özlü'ye tahsis edilmiş kapakta Taylan Kara nasıl olabilirmiş... Hep bunların kitapları övülecek, şartlandırılmış okurların önüne sürülecek. Gün Zileli, Demir Özlü'ye çok değer veriyorsanız, oturun üzerine bir inceleme yazın, binlerce okurunuz varmış, koyun sayfanıza öğrensinler. Taylan Kara, hiçbirinizin duymadığı bir sorumlulukla tekelci düzenin edebiyat ve felsefe tezgâhlarıyla halkımızın az çok okumuş kesimlerini nasıl ahmaklaştırdığını ve çökerttiğini ciltlerce kitap yazarak ortaya koydu. Bunları okuyup bu tezgâhtaki işlevinizi sorgulayacak yerde "kapak tahsisatınız" elden gitti diye feryat ediyorsunuz. Kitaplarınız, Osman Çutsay'ın deyişiyle "Belgeli Birikim gericiliğinin" İletişim yayınlarından çıkıyor. Sizin gibi toptancılık yapayım, elbette ahmaklaştırma ve çökertmede bir hisseniz var. Ama üzülmeyin, kapak tahsisatınız bakidir, Taylan Kara'nın o kapağa çıkması bir kaza olsa gerek. "Ulusalcı", "devletçi" türünden etiketler yapıştırarak ahmaklaştırılmış ve çökertilmişlere gerekli işaretleri vermiş oldunuz. "İtlaflı" ölüm tehdidinde "ironi" bulacak kadar meşrebiniz geniş. Çalışkan bir yazarın çürümüş edebiyat ve düşünce dünyasını ortaya seren eserlerinin hak ettiği değeri görmesine ise katlanamıyorsunuz. Adınızın yanında "anarşist" etiketi var; ama sadece etiketi. Kurulu düzenin çürümüş edebiyat ve felsefesinin fanatik savunuculuğunu yaparken hangi anarşi?

GÜN ZİLELİ'YE ZORUNLU YANIT, OKURLARA AÇIKLAMA

■ TAYLAN KARA

Gün Zileli ile 2015'e kadar konuşur, yazışırdık. Hatta Mevsimler adlı romanını çıkmadan önce, şimdi "3. sınıf komedyen", "çakal" diye hakaret ettiği bana göndermiş, fikrimi sormuş, "emek verip güzel öneriler yaptığın için tekrar çok çok" teşekkür etmişti. İnsan 80 yaşına merdiven dayamış, birçok kitap yazmış ve çevirmiş bir yazardan, düşmanlık yapsa bile daha düzeyli olmasını bekliyor.

Gün Zileli, 18.03. 2021 Cumhuriyet kitapekinde Özdemir İnce'nin son çıkan kitabım ile ilgili yazısından sonra hemen bir yazı yazmış:

https://www.gunzileli.net/2021/03/19/zamanimizin-halk-kulturkomiserleri/?fbclid=IwAR1e6qQNH_kLPfDCx4mngm8qZeKt5YRVqzOf9CHFxBEXRyq9EPL2N91hclk

***

Gün Zileli ile 2015'e kadar konuşur, yazışırdık. Hatta Mevsimler adlı romanını çıkmadan önce, şimdi "3. sınıf komedyen", "çakal" diye hakaret ettiği bana göndermiş, fikrimi sormuş, "emek verip güzel öneriler yaptığın için tekrar çok çok" teşekkür etmişti.

İnsan 80 yaşına merdiven dayamış, birçok kitap yazmış ve çevirmiş bir yazardan, düşmanlık yapsa bile daha düzeyli olmasını bekliyor. Salt nefretle yazı yazılır mı?

***

1.

Özdemir İnce'nin "himayesine aldığı yazar"... Yazısında benim için dediği şey bu.

Bu sözü bir hakaret olarak kabul ediyorum. Bir yazar, bir yazarın kitabı hakkında yazı yazdığında onu himayesine almış oluyor öyle mi?!

Gün Zileli'ye şunu sormak gerek: Cumhuriyet Kitap'ta, kendi kitabıyla ilgili aşağıdaki söyleşi yapılırken, Gün Zileli söyleşi yapanın himayesine mi girmişti?

https://www.cumhuriyet.com.tr/.../cumhuriyet-kitap-eki...

Cumhuriyet Kitap'ta Gün Zileli'nin kızı yazar Irmak Zileli'nin kitabı tanıtıldığında söyleşi yapanın himayesine mi girmişti?

https://www.cumhuriyet.com.tr/.../saatimiz-biraz-sassa...

Yine Irmak Zileli, 2017 yılında Cumhuriyet kitabın kapağında tanıtılırken, söyleşi yapan kişinin himayesine mi girmişti?

https://twitter.com/everestk.../status/842264741540159488...

Ona da bunu söylemiş miydi?

***

Gün Zileli için değil ama bunları okuyan okurlar için bir açıklama yapayım.

Özdemir İnce'nin yüzünü, yaşamım boyunca bir kez bile görmedim, aynı masada oturmadım, bir kez bile karşılaşmadım. Özdemir İnce ile benim kitabım hakkında yazı yazdığı haftaya kadar da hiç telefonda konuşmadım. Kitabım hakkında ilk yazdığı yazıdan haberim bile yoktu; OKURLARIM HABER VERMESE BÖYLE BİR YAZIDAN HABERİM DAHİ OLMAYACAKTI.

Yazıda kullanılan fotoğrafı bile benim sosyal medya hesabımdan almışlardı. Ö. İnce o yazısında "bu adam kimdir diye sordum ama hiçbir yerde biyografisini bulamadım" diye yazmıştı.

G. Zileli'yi çok rahatsız eden Cumhuriyet Kitapeki'nin bu sayısıyla ilgili tek bilgim, Ö. İnce'nin son kitabım hakkında bir yazı yazdığı ve bunun Cumhuriyet Kitap'ta çıkacağı idi. Kitapeki'nin sorumlusu Gamze Hanım, bu yazıda kullanılmak üzere benden fotoğraf istedi, ben de bunu yolladım. Kitapeki'nin sorumlusu Gamze Hanım ile bu konu dışında hiçbir konuşmam, yazışmam ya da iletişimim olmadı. Çıkacak yazıda ne yazdığını İLK DEFA Kitapeki'nde çıktığında

gördüm. Bu yazıyı kapak yaptıkları hakkında hiçbir bilgim olmadı. Kitap ekinin kapağını HERKESLE BİRLİKTE gördüm. Bütün bunlar, Cumhuriyet Kitapeki sorumlusu Gamze Akdemir hanıma sorarak doğrulanabilir.

Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme kitap serisinde benim en çok eleştirdiğim kurumların en başında Cumhuriyet gazetesi vardır. Okuyanlar bilir.

Bütün bunlar olurken Gün Zileli'nin benim için kullandığı "himayeye girmek" ifadesi alçakça bir hakarettir.

Yazılı olarak bundan daha fazlasını söyleyemem.

***

2.

Gün Zileli şöyle yazmış:

"Taylan Kara'nın, içeriğini tahmin ettiğim kitaplarını okumadım, elime bir şekilde bedava geçmedikçe de para verip almaya ve okumaya niyetim yok. Zaten yazıda verilen alıntılar, yazarın yönelimini ortaya koyuyor. Özdemir İnce'ye ve Taylan Kara'ya pek yakışacak bir şekilde, toptancılık ve suçlama."

Toptancılıkla suçladığı kişi, ancak böyle toptan suçlanabilir. Bir cümle kendisini ancak bu kadar çürütebilir!

G. Zileli kitaplarımı okumamış ama "içeriğini tahmin ediyor" ve bu tahmine dayanarak yazı yazıp beni toptancılıkla suçluyor.

Önsözdeki alıntının gerekçeleri 3 cilt halinde ve tam 800 sayfa yazıyor. Ama G. Zileli "okumadığı" ve "okumayı düşünmediği" için bunları görmeyecek.

Bunun dışında, yazısında sorduğu "hangi felsefe", "hangi bilgi", "hangi teori" sorularını, her biri 1-1,5 saatlik 10'dan fazla sunumla yanıtlıyorum. Youtube'da hepsi var. Her görüşümün yüzlerce kanıtı orada. Bu mu toptancılık?

Ama "okumuyorum", "okumayı düşünmüyorum" diyen Gün Zileli, bunları elbette izlemeyecek.

Peki ne yapacak?

Beni "ulusalcı" diye etiketleyecek, "devletçilik ummak" diye çamur atacak. "Çakal" diye hakaret edecek.

***

3.

Kafada çekiç varsa her şey çivi olarak görünür. G. Zileli'nin kafasındaki kötülük unsuru Sovyetler Birliği olduğu için bizler "kültür komiserleri" oluyoruz!

Kitapları yıllardır, Türkiye'nin en büyük yayınevi olan İletişim Yayınlarından çıkan Gün Zileli, yazdığı bütün gazete ve internet sitelerinden atılan ve sadece kendi internet sitesinde yazan Taylan Kara'yı "kültür komiseri" olmakla suçluyor! Kitapları yakın zamana kadar internette bile bulunamayan, ülkenin başkentinde bile okurlarının kitaplarını kitapçılara getirtmeyi başaramadığı "halk kültür komiseri"! Bana mesaj atan yüzlerce okur buna şahittir.

İnsan biraz ölçülü olmalıdır.

***

4.

S. Nişanyan'ın benim için "itlaf edilmeli" dediği olayda "ironi yapmış canım" diyerek beni suçlamıştı G. Zileli.

Merak edenler olayı buradan okuyabilir.

https://haber.sol.org.tr/.../takipcileri-icin-sevan...

Bu konuda G. Zileli şöyle yazmış: "S. Nişanyan'ın T.Kara'yı itlaf etme olanağı yok. Ordusu mu var ki bugün için kızgınlıkla söylenmiş münasebetsiz bir laf".

G. Zileli'nin dediği tam olarak şuna benziyordu:

Biri size küfrediyor: "Senin ananı si.eyim" diye...

Küfürbazı savunanların savunması şu: "Annene böyle yapamaz ki, annen ölmüş, dolayısıyla bu küfür sayılmaz".

"Sevan'ın ordusu mu var ki itlaf etsin? Münasebetsiz bir laf işte!"

Bu cümlenin tehdit olması için ordusunun olması gerekiyor yani!

Düşmanlığın bile bir ahlakı vardır. İlkeli olma konusunda herkese ders veren, hayvanların haklarına pek hassas olan Gün Zileli, bir tam sayfa fotoğrafımı koyup "hayvan gibi öldürmeli" diye yazan S. Nişanyan'ın bu ifadesini "şaka yapmış canım" diye tanımlamıştı ve beni suçlamıştı.

Gün Zileli 26 Şubat 2018'den beri benim için bundan ibarettir.

Okur ve takipçilerimin bilgisine sunarım.

Saygılarımla.

ÖMÜR BOYU ÖĞRENCİ BİR ÖĞRETMENİN ANILARI

■ EMİNE AZBOZ

Emine Azboz Niğde öğretmen okulunda arkadaşlarıyla (Ayakta, sol başta).

Okuma alışkanlığı çocuklukta kazanılır. Bugün ülkemizin içinde bulunduğu yozluk, okumuş cahillerin çok bilmiş geçinmelerinin sonucudur. Eşim, bu yaşta ne zaman beni okurken görse, yara şaka yarı ciddi "Ömür boyu bir öğrenciyle evlenmişim ben." derken, gözlerinin içi güler.

Okumak, bilgiye açılan sihirli kapı. Kitap düşüncenin altın anahtarı. Okumak, hayal deryasının kaynağı, yaratıcılığın varsıl gizi, insanın güzelliği. Okumak, iyiden, güzelden, yararlıdan yana kitaplarla bitmeyen yolculuğa çıkmak. Okumak, büyümek, beynini ve ruhunu doyurmak, cehaletin karanlığına ışık yakmak, cahillikten kurtulmak, adam olmak ve olgunlaşmak. Dilini güzel ve özenli kullanmak, dilinizi tatlandırmaktır; tatlı dilli, hoş sohbet olmak, zevk ile dinlenilmek. Okumak, bir alışkanlıktır kolay kazanılmayan.

Okumayan insanlar eksiktir; bunu fark edemeyecek kadar da cahil. Okumayan toplumlar geri, çağdışı düşünceye sahiptir; çağından kopuk, yaşamları ilkel olup törelerin esiridirler. Uygarlaşamadıklarından sömürüye açıktır; kolayca kandırılıp rahatça güdülürler. Bu nedenledir ki, okumak aydınlanmaktır, çağa uymaktır, çağdaşları arasında birey ve toplum olarak onurlu yaşamaktır. Işığa koşmaktır.

Okuma alışkanlığı çocuklukta kazanılır. Bugün ülkemizin içinde bulunduğu yozluk, okumuş cahillerin çok bilmiş geçinmelerinin sonucudur. Eşim, bu yaşta ne zaman beni okurken görse, yara şaka yarı ciddi ***"Ömür boyu bir öğrenciyle evlenmişim ben."*** derken, gözlerinin içi güler.

Okumayı öğrendiğimden beri okumadan uyumam. Tutkulu okuma alışkanlığımı nasıl kazandım? Yurdun büyüğünden küçüğüne çeşitli yerleşim birimlerinde ilk, orta, lise, üniversite düzeyindeki eğitim kurumlarında çalıştığım yıllarda öğrencilerime bunu nasıl kazandırdım? Kazandırabildim mi? Şimdiye dek aldığım geri bildirimlere bakınca başarmışımdır umarım. Bu konudaki deneyimlerimi de anılar içinde paylaşma amacındayım. Yine de içimi çok acıttı lise ve üniversitede hecelerek okuyan, okuduğunu anlayamayan öğrencilerle karşılaşmak.

Okuma alışkanlığı kazandırmanın ilk koşuludur, iyi örnek. Özellikle anne babasını okurken görmeli bir çocuk. Her ortamda, herkes için olduğu gibi onların da **iyi söze, iyi öğüde, iyi kitaplara değil, iyi örneklere gereksinmeleri var.** Bu da ilkin ailede başlar. Bütün meslek hayatım boyunca, eğitimin hangi kademesinde çalışırsam çalışayım **öğrencilerimin nasıl olmasını istiyorsam, öyle davranmayı kendime ilke edindim; sınıfa ilk girişinde öğretmen, önce kimliği kişiliği, giyimi kuşamı, davranışı ve tutumuyla ailesinden sonra en iyi ve tek örnektir çocuğun gözünde.**

OKUMAYANIN AYIPLANDIĞI DÖNEM

Zengin değildik, ancak şanslı bir çocuktum. Okuma yazma bilmeyen

emekçi anne babanın evine **her gün en az iki gazete girerdi.** Bu, yemek kadar elzemdi bizim için. Sağ olsun ağabeyim Kâmil Azboz; ışıklar içinde uyusun, **iyi bir okurdu;** bizim için de iyi örnekti. O ortamda bile ağabeyimin epey kitabı vardı evimizde. Okumayanın ayıplandığı, okumanın üstünlük olduğu, bilmenin erdem sayıldığı döneme rastlar çocukluğum. Bu yüzden daha okula gitmeden, babamın aldığı on kuruşluk sarı yapraklı defterime okula giden Nazlı ablamınki gibi fişler yazdı ağabeyim. Onlarla evde okuma yazmayı söktüm. Ablam gibi okumaya başladım ben de.

Bir başka şansım da daha okula gitmeden evimizin yakınındaki okuldu. Okulun bizim sokağın girişindeki dibek taşına oturur, saatlerce okul bahçesinde ders yapan öğrencileri, öğretmenleri izlerdim. İçlerinden birini gözüm tuttu, sevdim. Teneffüs saatlerinde sürekli okurken görüyordum onu. Her gün cebinde Cumhuriyet gazetesiyle okula gelirdi,-ışıklar içinde yatsın- Fuat Mengi'yi, kendime öğretmen olarak seçtiğimde beş buçuk yaşlarında kadardım herhalde.

Ailemden ve öğretmenimden sonra **evimizin yakınındaki Çocuk Kütüphanesi ve burada görev yapan Serpil ile Ali öğretmenler, onların yönlendirmesi yakaladığım bir başka büyük şanstı benim için okuma alışkanlığı kazanmamda.** Onların sevecen, hoşgörülü, anlayışlı tutumları, bizleri kütüphaneye bağladı. Her gün en az bir saat oraya okumaya giderdim okumayı öğrendikten sonra. **Okuma alışkanlığı kazandırmada çocuklara olanaklar sunmak, iyiyi örnek olmak kadar önemli.**

OKUMAYA ÂŞIK ÇOCUK

Ereğli'de Şehit Kâmil Atalay İlkokulu evimize çok yakındı. Benim büyüğüm okula başlamıştı. Mahallede oyun oynadığım bazıları da. Ben yalnızdım. Onlar gider de ben gidemez miyim sanki? İyi havalarda ben de ablamın yanında her gün onunla okula gidiyor, sıraya giriyordum. Öğretmenler gelip beni sıradan çıkarıp eve gönderiyorlardı; beni sınıfa niye almadıklarına akıl erdiremiyorum. O hale geldi ki beni gördüklerinde artık kovmaya başladılar. Ağlayarak eve gelirken çok kızıp söyleniyordum.

Bu geliş gidişlerimde okuldaki öğretmenlerin çocuğunu tanımıştım: Okulun Başöğretmeni (Müdürü) rahmetli Süleyman Aşçı'ya büyük öğrenciler, "Güz Cülüğü" diyordu; bu ufak tefek, zayıf oluşundan mıydı? Üstelik de çok hareketli, esmer, yüzü gülmeyen biriydi o. Beni okula almayan da oydu. Oysa sabahları mahalle çeşmesinin başında diğerleri gibi ben de ona "Günaydın" diyordum. Ne yaparsam yapayım beni okula almıyordu işte! Beni niçin istemiyor, anlamıyordum ki? Onu iyi bellemiştim. En çok da ona kızıyordum.

Beni okula almasalar da okul bahçesinin gediklisiydim. Zamanın çoğunu orada geçirir, okul bahçesinde ders yapan öğrencileri, öğretmenleri seyrederdim saatlerce. Orada ilgimi çekmişti Fuat Mengi; artık o benim öğretmenimdi. Daha okula gitmeden sevdim onu. Onda okumayı aklıma koydum. Nasıl? İşte bunu bilmiyorum. Ama kesin onda okuyacağım. Okul bahçesinde onu, çocuklarla ders yaparken gördüğümde hiç çocuklara bağırmazdı, hep güler yüzlüydü. Her zaman tertemiz giyinir, cebinde de gazetesi olurdu. Onu teneffüslerde gazete okurken görürdüm zaman içim açılıyor, ben de onun gibi okumak istiyordum.

Hidayet Albayrak, kavak gibi upuzun, çok zayıf biriydi; sivri burunlu. İnsana hep tepeden bakar gibi gelirdi uzun boyu ile. Babamın askerde yüzbaşısı imiş; babam da onun emrinde onbaşı. Beni sıradan çıkarırken o, hep "Onbaşımın kızı hadi evine git, büyüyünce gel" derdi, beni incitmeden eve gönderirdi.

Şeyda, Nevin ve Meliha öğretmenlerse hoş hanımlardı. Tepeden tırnağa çok özenli, çok temiz, çok güzel ve uyumlu giysiler giyerlerdi okula gelirken. O vakitler öğretmenler, elbiselerinin üzerine önlük giyiyorlardı okulda.

Okuma alışkanlığı kazandırmanın ilk koşuludur, iyi örnek. Özellikle anne babasını okurken görmeli bir çocuk. Her ortamda, herkes için olduğu gibi onların da iyi söze, iyi öğüde, iyi kitaplara değil, iyi örneklere gereksinmeleri var. Bu da ilkin ailede başlar. Bütün meslek hayatım boyunca, eğitimin hangi kademesinde çalışırsam çalışayım öğrencilerimin nasıl olmasını istiyorsam, öyle davranmayı kendime ilke edindim.

Halil Turanboy, çok sertti. Soyadı gibi uzun boylu. Yüzü hiç gülmez. Her yerde, her zaman öğrencilerine bağırıyor, gerektiğinde de tokatlıyordu; öğrenciler çok korkuyordu ondan. Başka öğretmenleri belleğim silmiş demek ki, anımsamıyorum.

Bütün öğretmenlerin içinde benim tek öğretmenim Fuat Mengi, yıldız gibiydi.

GÂVURLAR MAHALLESİNDEKİ HUZUR

Ben Gâvurlar mahallesinin çocuğuyum. Bir başkadır bizim mahalle. Hepimizi koynunda saklar. Mahallemiz Birleşmiş Milletlere benzerdi; kimler yoktu ki; her dinden, her inançtan, her etnik kökenden gelen Ermeni, Rum, muhacir (genelde Selanik ve çevresinden gelenler), Kürt, Çerkez, Çeçen, Arnavut, Boşnak ve Ereğli'nin yerlisi Bettikler... Hep iç içe yaşıyorduk; kimsede ayrım gayrım yoktu. O vakitler bizim mahalle "Gâvurlar Mahallesi" adıyla bilinir, tanınırdı. Şehrin göbeğinde bunu demesen kimse bilmezdi neresi olduğunu. Çarşıdan bizim sokağa dönüşte Şali Amcanın güzel büyük bir evi vardı. Büyüklerimizden, onun sonradan Müslüman olduğunu, hacca gidip geldikten sonra paraya el sürmediğini, ticarethanesinde ismen bulunsa da cismen olmadığını anlatırlardı. Evinin yola bakan yönündeki mahalle fırını da onundu. Arife günleri burada bayram tatlılarımızı pişirtirdi annelerimiz. Fırının karşısında da bir kilise vardı; burası benim okula başladığım yıl, "Çocuk Kütüphanesi" oldu, daha sonra da Cami. Ermeni ve Rum komşularımızdan şimdi anımsayabildiklerim Örjen Kuyri, eşi Artinanik amca, torunları Levon, temel komşumuz Büyük ve Küçük Virjinler, Sima Kuyri, kızı Haygü abla, oğlu Ağop ağabey, Börcükler, fotoğrafçı Minas amca ile Ohannes amcalar, Artinler, Mariam ablalar, Beatrisler, Viktoryalar; Kürt Kara Bekir amcalar, kabzımal Fellah Mehmet amcalar, Çeçen Abdullah amcalar, Deli Menduhlar, Canavar Ömerler, Arzu Neneler, Kelleciler, -onların güzel kızdı Kadriye abla- Kılkışlı Nazike Ablalar, Zülkâde Teyzeler, İlyas Amcalar, Yakup amcalar, Başkatip Tevfik amcalar, çok kızı olan Hasan Amcalar, Arnavut Nurten ablalar, Boşnaklar, Necip hocalar, Hakime teyzeler... Bir sokakta bu kadar değişik etnik kökene ve inanca sahip olanlar arasında iyi komşuluk söz konusuydu; kimse kimsenin tavuğuna kışt demez, biz çocuklar kavga bilmezdik; büyüklerimizden görmemiştik çünkü.

Cuma günleri bizler Hasan Amcanın yolunu, hacı yolu bekler gibi beklerdik. O zamanlar küçük bohçayı andıran mendilini dört köşesinden bağlar, içine çeşit çeşit kuru yemiş doldurur, tâ sokağın girişinden başlar, gördüğü çocuklara avuç avuç dağıta dağıta evine giderken; ne az verirdi, ne de çok, hepimize eşit. Geç kalan bekleyenlere sorardı: "Hasan amca geçti mi?" Yok. Gülen yüzüyle ve heyecanla yolunu beklediğimiz bu güleç yüzlü adam, sevgi doluydu. Çocukları sevmek, onları sevindirmek kadar yeryüzünde güzel ne var? Bir çocuğun yüzündeki pırıltıyı görmek kadar yeryüzünde insanı ne mutlu eder? O küçük halimle yıllar sonra Hasan amca gibi olacağım hiç aklıma gelmezdi; onun bize yaptığını, o sevecen yaklaşımını, ben de öğrencilerime yapmaya çalıştım başarabildiğim kadar.

Evlerimizdeki gibi mahallemizde de herkesin görevi vardı; biz çocukların sabah olur olmaz ilk işi, annelerimiz kahvaltı hazırlayana dek avlulu evlerimizin sokağa açılan kapı önlerini sulayıp süpürmek, küllüklerini çöpe dökmekti. Bizim sokak baştan sona tertemizdi; gelip geçenin imrendiği bir sokaktı. Çoğu kez "Bu mahalleden kız alınır" dendiğini duyar, anlamını bilemezdik... Bayramları çok severdik; özellikle de Gayrimüslim komşularımızın yumurta (paskalya) bayramını; onlara el öpmeye giderdik, boyalı yumurta verirlerdi bize. O gün yumurta yemekten içimiz dışımız yumurta kokardı. Bizim bayramlarımızda da onlar gelirlerdi. Arife günü evde yapılan somun ekmeğin üzerine konulan tatlılarla dağıttığımız "canlık"tan onlara da götürürdük.

Bizim evimiz tek katlıydı; tek odalı, ama şömineli. Odaya, dubleks bir holden geçilip girilirdi; burası eskiden papazın evi imiş; şöminenin önünde ahşap oymalı süslemeler vardı; daha sonra kaldırıldı. Şömine ve dubleksi, çocukluğumda kendi evimizde gördüm. Bu ev, bu yönüyle ayrıcalıklıydı. Daha okula gitmeden veya birinci sınıfta olmalıyım belki de, nedenini bilmem, ama komşularımız teker teker çekip gittiler mahallemizden. Zaman zaman da eski yurtlarını gezmeye geldiklerinde de bize uğrar, babamla bir kahve içip sohbet ederlerdi. Kaldı ki babam, çok sert, kimseyle görüşmez, ahbaplık etmezdi, ama giden komşularımızla başkaydı.

BİZE YENİ BİR ZAFER GEREK

■ MEHMET BARIŞ

Cumhuriyet kolları kırık
bir İyon yontusudur şimdi
Yaralı bir üveyik,
solgun ateş çiçeği
Bize yeni bir zafer gerek

Dün kanla kovduklarımız
çöktüler yine suyun gözüne
Dağımız yaralı, suyumuz sası
tutsak edildi derelerimiz

Irzına geçilirken gözleri bağlı kızın
kılıç gösteriyor bize bir kılıç artığı
Üç otuza gidiyor alın terimiz
Tecavüzler, intiharlar,
kadın cinayetleri...
Bize yeni bir zafer gerek

Yenmiştik, yine yeneceğiz!
Bizden yanadır toprağın belleği
suyun biriken öfkesi bizden
Mayıs'tan sorsunlar bizi
Ağustos'tan, Eylül'den

Can erikler yesin diye çocuklar
dişleri kamaşsın diye yine tarihin
Ekmek için, gül için,
hürriyet günleri için...
Bize yeni bir zafer gerek

Yüzümüzde vakur
ve muzaffer bir gülümseme
inebilmek için yine Belkahve'den İzmir'e
Yıkmak için sermayenin saltanatını
bize yeni bir zafer gerek

Tonguç'un EĞİTBİLİMSEL DESTANI

■ B. SADIK ALBAYRAK

Köy Enstitülerini kurmak ve geliştirmek için yasa çıkarmak, ödenek bulmak, resmi yazışmalar yapmak yetmiyor. Yapılan işin toplumsal anlamını, eğitbilimsel niteliklerini, inceliklerini de müdürlere, öğretmenlere mektuplarla anlatmak zorunda kalıyor. Geceleri ise oturup kitap yazıyor. Bu yolla kurmak istediği yeni okulu daha iyi anlatabileceğini ve bu okulda çalışacak yeni öğretmenler bulabileceğini düşünüyor.

"Çok çok gözlerini öperim";Tonguç'un mektupları böyle bitiyor. Köy Enstitülerinin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç, 1930'larda, yüzde sekseni köylerde yaşayan bir toplumda aklın ışığını yayacak bir yol bulmaya çalışıyor. Oğlu Engin Tonguç'un derleyerek 1976 yılında ilk baskısını yaptığı "Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1936-1946)" (Güldikeni Yayınları, 3. Basım, 1999, Ankara) İsmail Hakkı Tonguç'un karşılaştığı engelleri nasıl yılmadan aştığını, eğitimle, toplum ve insanla, yaratmaya çalıştığı Köy Enstitüleriyle ilgili düşüncelerini, günün sıcaklığı içinde ortaya koyuyor.

Bu mektuplara, Köy Enstitülerinin romanı ya da eğitbilimsel destanı da diyebiliriz.

Engin Tonguç, Köy Enstitüsü müdürlerine, öğretmenlerine, öğrencilerine sürekli mektuplarla düşünce ve duyarlılık kazandırmaya çalışıyor. Köy Enstitülerini kurmak ve geliştirmek için yasa çıkarmak, ödenek bulmak, resmi yazışmalar yapmak yetmiyor. Yapılan işin toplumsal anlamını, eğitbilimsel niteliklerini, inceliklerini de müdürlere, öğretmenlere mektuplarla anlatmak zorunda kalıyor.

HERKES BALOLARDA EĞLENİRKEN OTURUP KİTAP YAZMAK

Geceleri ise oturup kitap yazıyor. Bu yolla kurmak istediği yeni okulu daha iyi anlatabileceğini ve bu okulda çalışacak yeni öğretmenler bulabileceğini düşünüyor. Köy Enstitülerinin adı o kadar bilinmeyen üçüncü kurucusu Ferit Oğuz Bayır'a, 24 Mart 1938 tarihli mektubunda, "Köyde Eğitim" kitabını yazışını şöyle anlatıyor: "İstediğim evsafta iş arkadaşım azdır. Bunu sana itiraf edebilirim. Birçok kimseleri, yeni ve kuvvetli işler için yetiştirmeyi gaye bilerek sahneye çıkarıyorum. Fakat randıman azdır. Bu işler mutavassıt ("orta çapta") adamın sökebileceği işler değil. İşte bu sebeplerden dolayı düşündüm taşındım; hiç olmazsa kitap vasıtasıyla da belki beş on kişi kazanırız diyerek, herkesin balolarda, gazinolarda, pastahanelerde eğlendiği saatlerde, bunlara hiç imrenmeyerek, gece yarılarına kadar oturarak kitabı yazdım. İsteğimde yüzde yüz muvaffak olamadım. Ama yine de oldukça orijinal bir şey meydana geldiğini sanıyorum." (s.16) Sanki bir roman kahramanıdır; Reşat Nuri'nin beş on bilimsel kafalı öğrenci yetiştirmek için kendini Anadolu'nun küçük bir kasabasına tayin ettiren Şahin Efendi'sidir. Şahin Efendi'nin, inatçı bir mücadeleyle üstesinden gelemediği gericiliğin verdiği acı dersle, "inkılâp dediğin bir günde olmuyor" diyerek, inkılâbı geliştirmek, yeni bir çözüm aramak için yoluna düştüğü Ankara'da ise, Yakup Kadri'nin "Ankara" romanındaki balolar yaşanmaktadır. İsmail Hakkı Tonguç, "Ankara" romanında, bu baloların inkılâbın bitişi olduğunu gören Neşet Sabit'e benzemektedir, inkılâbın canlanması ve "yeni insanının" yaratılması için yollar aramaktadır.

Seksen bir yıl önce, 17 Nisan 1940'ta, uzun deneme ve hazırlıklardan sonra büyük adım atılıyor. Meclisten çıkarılan yasayla, birkaç yıl içinde Türkiye'nin bütün bölgelerini kapsayarak sayısı 21'e çıkacak Köy Enstitüleri kuruluyor. Koşullar son derece güç. Yapı yerinde işler kolay yürümüyor. Kimi zaman bir enstitü müdürü ile bir ilin milli eğitim müdürü birbirine giriyor. Tonguç hemen kâğıda kaleme sarılıyor, iki tarafa da ayrı ayrı mektuplar yazıyor. Lafı dolandırmadan acı gerçekleri sıralıyor.

İŞİ ÖNCE KAFAYA VE YÜREĞE SOKMAK

Köy Enstitülerinin hazırlık aşaması diyebileceğimiz dönemde kurulan Kızılçullu Öğretmen Okulu Müdürü Emin Soysal'a 8 Kasım 1938 tarihinde sert eleştirilerle dolu mektubunda Tonguç, şu temel ilkeyi not ediyor: "Yeni bir iş evvela insanların zihinlerine ve kalplerine sokulur." (s.25) Anlaşılan Emin Soysal, nesnel gerçekleri umursamadan kafasındakileri uygulamaya koymak istiyor ve karşısında kendi gibi düşünmeyen bürokratlar ve öğretmenlerle karşılaşınca işleri karıştırıyor. Toplumsal yaşamda ortaklaşa iş yapabilmenin bu temel ilkesi, politika yaparken hep akılda tutulması gereken bir ilkedir. İnsanların bilinçlerine ve yüreklerine işlemeyen hiçbir politikanın başarı şansı yoktur. Kimse kendi kafasındakini ve yüreğindeki başkalarınınkinin önüne ve üstüne koymamalıdır. Ancak ortaklaşa çıkarlar ve istekler, doğru ve güzel anlatılabilirse, gönül ve kafa ortaklığı içinde insanı eyleme geçirebilir.

İsmail Hakkı, olaylara son derece gerçekçi bakıyor, Emin Soysal'a şu dersi yazıyor: "Her bakımdan ileri kıymetler taşıyan bir tip iş adamına muhtacız. Fakat bir kısım insanlar bu hale gelemiyorsa bunlar senin yaptığın gibi tahkir etmekle, küfürle bu hale gelebilirler mi sanıyorsun? Bu metotlarla bu iş temin edilemeyeceği binbir tecrübe ile anlaşıldığı için senin idarene verilen okul açılmıştır. O ideal insan tipini yaratabilmenin ne kadar şümullü bir mesaiye bağlı olduğunu da görüyorsun. Bir hamlede elde edilebilecek bir gaye olsaydı senin orada didinmene lüzum kalmazdı." (s.24-25) Giriştiği savaşımın ne kadar zorlu ve kapsamlı olduğunu çok iyi biliyor. Çevresindeki çalışma arkadaşlarına sürekli bunu anlatmaya, zorluklar karşısında bocaladıklarında mektuplarla direnç aşılamaya çalışıyor. Olayları daha doğru değerlendirmeleri, nesnel görebilmeleri için onlara sağlam bir yöntem, sağlam bir bakış açısı kazandırmak istiyor.

ÇALIŞMANIN VE TATİLİN TADI

Mektuplardan, Tonguç'un, Köy Enstitülerinin her türlü sorunuyla ilgilendiğini anlıyoruz. Ama temel çabası, onlarca durum arasından en yaşamsal ve temel olanı seçip ona öncelik tanımak olarak özetlenebilir.

Enstitüler yeni kurulurken, binalar, derslikler, yurtlar çok yetersiz. Bu koşullarda eğitim yapılmaya çalışılırken pedagojik kaygılarla, bazı müdürler ve öğretmenler öğrencileri bunaltıyorlar. Tonguç bütün enstitü müdürlerine 2 Ekim 1940'ta yazdığı mektupta çalışmaların temel ilkelerini oluşturmaya çalışıyor. "Müdürler, öğretmen, eğitmen ve talebe mesaisinden azami derecede ve fevkalade istifade edebilmek için yapılacak işleri işbölümü dahilinde iyi tertiplemeli, bütün arkadaşlara, kendilerinden beklenen işlerin hududunu, istenen fedakârlığın sebeplerini anlatmalı,

onlara iyi ve insanca muamele etmeli, çalışmanın ve tatilin tadını duyurmalıdır." (s.32) İnsana çalışmanın ve tatilin tadını duyurmak, Tonguç eğitbiliminin temel amaçlarından biri budur. Çalışan insanın bu işin ortak yaşam açısından anlamını ve işlevini bilmesi, göstereceği özverinin nedenlerini kavraması ve bunu, insanca ilişkiler içinde yapabilme koşullarının sağlanması ne kadar önemlidir. Şöyle devam ediyor: "Elinizdeki elamanı çok çalıştırın, fakat bu arada onlara iyi bakmayı, onların hayati ihtiyaçlarını, eğlencesine varıncaya kadar temin etmeyi de unutmamalısınız."(s.32) Eğlencenin, tatilin tadını duyurmak için her fırsatta çeşitli etkinlikler düzenlenmesini öneriyor. Bu konuda müzikten yararlanılabileceğini anımsatıyor. Bir mektubunda enstitülere çok sayıda müzik aletleri alınmasını ve bunların her fırsatta kullanılmasını yazıyor. "Her türlü müzik faaliyeti müessesenin her tarafında serbest olmalıdır. Nöbetçi talebe grupları işlerini bitirince veya bir işten serbest kalan talebe kümeleri, münferit çocuklar Enstitünün binalarının içinde, dışında, tarla kenarlarında, bahçelerde, ahırlarda, yollarda gelip gitmelerde bir müzik aleti çalmakta veya teganni etmekte tamamen serbest bırakılmalıdır." (s.44)

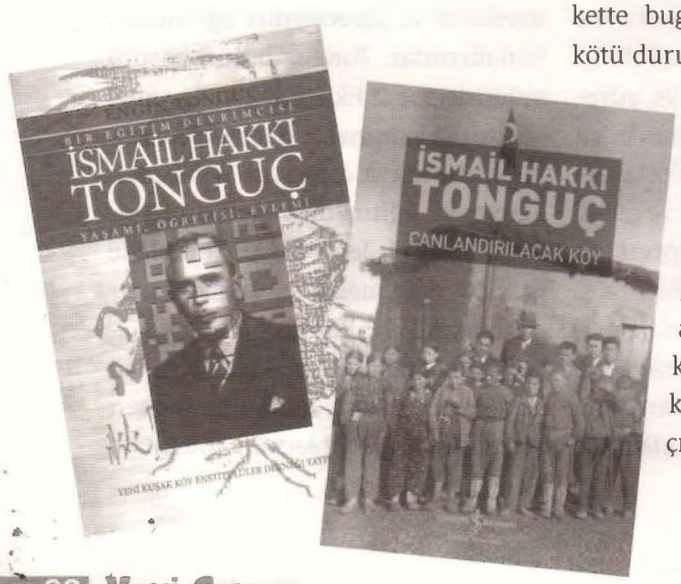

YENİ İNSAN İÇİN YENİ OKUL

Tonguç, Köy Enstitüleriyle yeni tipte bir eğitim oluşturmak istiyor. Bunun için eskinin bütün kalıplarını yıkmaya çalışıyor. İlk başlarda işlerin birbirine girmesinden memnun oluyor bile denebilir. Arifiye Köy Enstitüsü müdürü Süleyman Edip Balkır'a 24 Ağustos 1940 tarihli mektubunda şöyle yazıyor: "Herkes bir defa sersemlemeli ki yeni bir vaziyet alabilsin. Halbuki görünüşe göre sen bilinen mektebi hazırlayarak sonra faaliyete geçmek istiyorsun. Bu doğru olmaz." (s.29) Eski mektep ile Köy Enstitüleriyle doğmakta olan yeni mektep çatışıyor. Tonguç, ortaya çıkan kargaşada eski mektebin can çekişmelerini görmek istiyor.

Eski mektepçiler, ayak direrken, "pedagojik gereklilikler" can simidine sarılıyorlar. Tonguç'un bu konuda da sürekli çubuğu tersinden bükmesi gerekiyor. Köy Enstitüleri, İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'nın dünyayı saran ağır koşullarında, ekmeğin karneye bağlandığı günlerde kuruluyor. Bu koşullarda öğrencilerin karnını doyurmak daha da güçleşiyor. İsmail Hakkı'nın kişiliğinin temel çizgisi, hiçbir koşulda yılmamak ve mücadeleyi bırakmamak; 23 Mayıs 1942'de Nejat İdil'e şunları yazıyor: "İaşe meselesi: Bütün enstitülerde ve memlekette bugünkünden yüz misli daha kötü durum olabilir. Ona rağmen gerekli çarelere başvurularak elimizdeki işi yürütmeye çalışacağız. Dünyanın geçirmekte olduğu misli görülmemiş facianın içinde bugünün şartlarına göre zekâyı azami şekilde işleterek imkânlar yaratacağız." (s.53) Bu koşullarda çalışmalara engel çıkaranlar, iktidara iftiralarla dolu ihbarlarda bulunanlar çıkacaktır. Tonguç ise çalışma arkadaşlarına diyalektik kavrayışın açıklayıcılığıyla güç verecektir: "Fakat hayat böyledir. İyi ne kadar tabii ise kötü de onun gibi bir hakikattir." (s.53) Önemli olan bu hakikati bilerek hareket etmektir.

ÖLÜMÜ TANIMAYAN YURTTAŞLAR

Köy Enstitüsü müdürlerine yazılmış, 22 Ekim 1941 tarihli mektupta sorun çözmekteki temel aracın, bilimsel düşünme olduğunu vurguluyor: "Klasik metotları kırarak, o yeni işe göre, yeni metotlar bulmak lüzumunu, bu bakımdan kafayı bir motor gibi işletmek gerektiğini taktir etmiyorsunuz. Hayatta yeni imkânlar yaratmanın birinci şartı tefekkürdür. Başkalarından üstün düşünmenin, onları istenilen noktaya yöneltmeyi temin edeceğini kestirmeniz lazımdır." (s.52)

İsmail Hakkı Tonguç, Köy Enstitüsü müdürlerine 2 Ekim 1940 tarihli mektubunda, Köy Enstitülerinin toplumsal amacını şöyle çiziyor: "Cemiyete, vefakâr, yeni, diri, çalışkan, dürüst, cesur, becerikli, meşakkate tahammül edebilen, müşkül ne olursa olsun yenebilen, tuttuğunu koparan, sosyal hayatın her safhasına nüfuz edebilen, hayat şartlarını değiştirebilen, toprağa bağlı, köklü, insanları ve hayatı seven, ölümü tanımayan vatandaşlar yetiştirmeniz içindir." (s.34) İnsanları ve hayatı seven, toplumsal koşulları değiştirmek için mücadele eden, boyun eğmeyen o insanları büyük ölçüde yetiştirdiler.

Köy Enstitülerinden yetişen 18 bin öğretmen bu yeni okulların bu yeni insanları yetiştirdiğinin somut kanıtları oldular. 1960'lar Türkiye'sinin sola açık rüzgârında onların nefesi vardır. Onlar Türkiye'nin eğitbilimsel destanı oldular.

MÜSLÜM KABADAYI

"Bilen Varsa Söylesin" başlıklı yazısının girişinde şöyle demekteydi: "Hint edebiyatında herhangi bir konuyu dillendirmek için hayvanları konuştururlar. Doğrudan insanı hedef alıp onu rencide etmemek için emsal ve temsili olarak hayvanları kullanırlar. Bizim oralarda sebze ekilen yerlere bostan denir. Bostanlarda bir kuş olur, küçücük bir kuş. On gram gelmez ama o kadar renkli ve sevimli bir kuş ki... Balcan kuşu derler. Bu kuş dile gelmiş: "Şu insanların yorgunluğunu görüyorum da bir batman etim eriyor." demiş. 'Yahu senin etin ne budun ne. Alayı on gramsın.' demişler. 'Ben sizin terazinizle tartılmıyorum ki, ben kendi terazimle tartılıyorum.' demiş. Eh ne denir? Herkes kendi bildiğini söyler, kendi düşündüğünü uygular." ***Korona Günlerinde Doğal ve Dijital Yaşam***

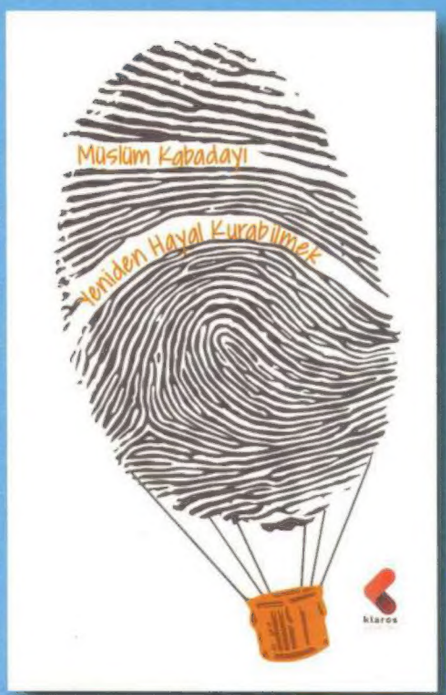

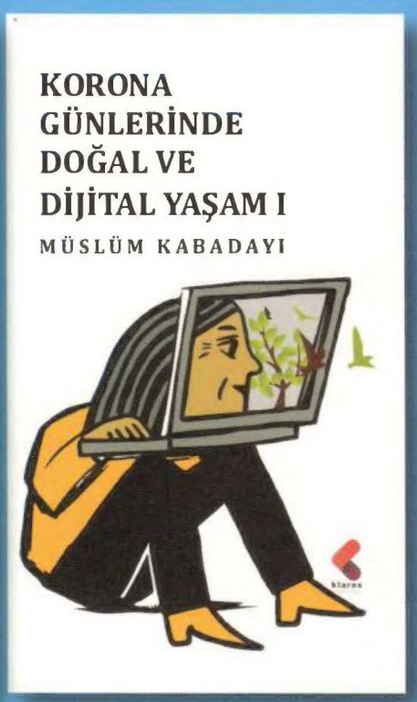

klaros
yayınları

KLAROSYAYİNLARİ 0552 522 92 15 KLAROSYAYİNLARİ@GMAİL.COM

www.klarosyayinlari.com

HEİDE DEYİŞLERİ

■ HAYRETTİN ÖKÇESİZ

Bir yurtseveri mahkemeler değil susanlar mahkûm eder.

***

Saçma yargısı tinin özkıyımıdır.

***

Beka sorunu var demek, batıyoruz demektir. Yani hem bil, hem bilme. Taka batıyor halk denizinde. Umarım deniz yerindedir.

***

Bireyinin özgürlüğünü ve güvenliğini üstün değerler düzeyinde göremeyen bir toplum örgüsüne sahibiz. Bu kaygıyı ancak bireyler kendileri ve birbirleri için taşıdığından bu erekler kamusal-siyasal düzlemde anlamsız kalmakta, dahası daha çok özgürlük ve güvenlik özürü yaratmaktadır. İnsan insanın kurdu olmaktadır.

***

Şiirin özgürlüğü, içtenliği, gücü, hüznü ve düşü hiçbir yerde bulunmaz. Gerçek şiir bunların hepsini birden en saf haliyle barındıran dizelerdedir.

***

Sen
Umut aşk esin
Kışta esen yeldesin
Ekmeğimsin şarabımsın
Etimsin kanımsın ruhumsun
Benimsin bensin bendesin

***

Ağzını sade yerken içerken, küfrederken açan bir toplum olduk. Gülerken, söylerken açan bir toplum olmalıyız oysa!

***

Öyle bir toprak parçasını yurt tutmuşuz ki, kat kat kültür, kat kat uygarlık; sanki bir yerdelen, bir gökdelen. Hiçbir bağnazlığa gelmiyor.

***

Yaprak yaprak dökülürüz
İndikçe keser ruhumuza

Bir yarımız ateşe düşer
Bir yarımız yola
Elinde musa'nın

***

"Tacizle mücadele eden derneğin başkanı tacizden tutuklandı" (Odatv)

Bu kalıp ülkemiz yönetimine de içkindir. Ancak sonuç kısmı henüz gerçekleşmemiştir.

***

Aydınların karanlığını yırtmak daha zordur.

***

Şeytan içimize istediği gibi girip çıkıyorsa, hane halkındandır.

***

Korku bir kitle hastalığıdır. Faşizm bununla beslenip semirir. Demokrasiyse korkusuz yurttaşlar ister.

***

Görmek sanattır.

***

Güneşe çık yürü
Uyu kestir
Ezgisini dinle yeryüzünün
Sök tak bir şeyler
Düşle dur
Kucağında kedinle
Gül gülümse
Deli desinler
Sarıl sevdiğine
Bence mutluluk budur

***

Bir insanın bilmesi gerekenle, işverenin, hükümetin kendisinden bilmesini istediği şeyler aynı değildir. Yaratıcı, erdemli, üretken olmak için gerekenler bunları ilgilendirmez. Hatta engel bile olurlar.

***

Kız kulesi ayak altı olmazdan önce
Baş tacıydı yalnızlığın beyaz örtüsüyle

***

İşin kolayına kaçmak işi kolaylaştırmaz.

***

İnsan kendini beğenir. Beğenmelidir. Azı ve fazlası kötüdür.

***

Akıl kaçan bir şeydir.

***

Şiirler çekildi
Gelgit
Beklemeliyim
Yükselmesini
Yüreğimin
Gel
Şuracıkta
Birer kadeh içelim
Vedalaşmaya
Cesaret bulalım
Zamanı gelince

*

İnsan seçenektir.